

Pyhtää: yhteiskunnallinen ja psykologinen muutos

Sosiaalipsykologista
seurantatutkimusta
1975-2007

Klaus Helkama & Antero Olakivi (toim.)

Pyhtää: yhteiskunnallinen ja psykologinen muutos

Pyhtää: yhteiskunnallinen ja psykologinen muutos

Sosiaalipsykologista seurantatutkimusta
1975–2007

Toimittaneet

Klaus Helkama & Antero Olakivi

Helsingin yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
2012

Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:19
Sosiaalipsykologia

© Toimittajat ja kirjoittajat

Kansi: Antero Olakivi

Painettua julkaisua myy ja välittää:
Yliopistopainon kirjamyynti
<http://kirjakauppa.yliopistopaino.fi>
books@yliopistopaino.fi
PL 4 (Vuorikatu 3 A) 00014 Helsingin yliopisto

ISSN-L 1798-9124
ISSN 1798-9124 (painettu)
ISSN 1798-9051 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-10-7665-7 (nid.)
ISBN 978-952-10-7666-4 (pdf)

Unigrafia, Helsinki 2012

Sisällys

1 Esipuhe

Klaus Helkama & Antero Olakivi

5 Kirjoittajat

6 Luku 1: Pyhtää ja Pyhtää-tutkimus

Antero Olakivi, Miira Niska & Klaus Helkama

31 Luku 2: Arvot ja arvomaailman muutos

Klaus Helkama

**51 Luku 3: Henkisen ja ruumiillisen työn erottelu työnjaon
käytäntönä**

Antero Olakivi

**95 Luku 4: Pyhtääläisten arvioita työoloista ja työpaikan
ihmissuhteista**

Eva Forss

126 Luku 5: Elämäntapahtumat, stressi ja arvot

Florencia M. Sortheix, Klaus Helkama & Antero Olakivi

147 Luku 6: Paikkaidentiteetit pyhtääläisen ajan pyörteessä

Eerika Finell & Antero Olakivi

170 Liite 1: Aineiston edustavuus

Antero Olakivi

177 Liite 2: Tutkimusryhmät vuosina 1975, 1982, 1993 ja 2007

Esipuhe

Klaus Helkama & Antero Olakivi

Sosiaalipsykologian laitoksen Pyhtää-tutkimus alkoi vuonna 1975 Suomen Akatemian Rauni Myllyniemelle myöntämästä 5000 markan (vuoden 2011 rahassa 3880 euron) apurahasta. Sen varassa tehtiin kolmen tutkijan (Myllyniemi, Karmela Liebkind ja Klaus Helkama) ja kymmenen haastattelijan voimin kahden viikon tutkimusretki Pyhtäälle. Korkeakouluopiskelijoilla tehtyihin kokeisiin kyllästyneet tutkijat halusivat selvittää, toimisivatko heidän lempiteoriaansa myös tavallisilla ihmisillä. Kun Liebkind oli kiinnostunut kielellisestä vähemmistöidentiteetistä, Pyhtää (lähes 20 %:n ruotsinkielisine vähemmistöineen, ks. luku 1) oli ihanteellinen paikka sen tutkimiseen – se oli myös elinkeinorakenteeltaan monipuolinen ja, mikä parasta, vain 120 kilometrin päässä Helsingistä. Myllyniemi selvitti, miten hänen sosiaalisia vuorovaikutustyytlejä mittaava testinsä toimi oikeilla aikuisilla, ja Helkama oli kiinnostunut arvoista ja moraalikäsitteistä.

Alkuaan ei ollut aivan selvää, missä yhteiskuntatieteen olympialajissa Pyhtää-tutkimus lähtisi kilpailemaan. Myllyniemi ja Helkama kävivät keväällä 1975 haastattelemassa muutamia ”avaininformantteja”. Heidän mielessään oli ehkä jonkinlainen sosiaaliantropologis-psykologinen tutkimus Pyhtästä, sen sosiaalisesta rakenteesta ja arjesta, Barkerin ja Wrightin (1954) ”Midwest”-tutkimuksen tapaan. ”Midwest” oli 700 hengen pikkukaupunki Kansasissa, ja tutkijat kartoittivat sen asukkaiden sosiaalisia kontakteja ja ajankäyttöä tarkkaan, tavoitteenaan yhteisön kulttuurin kuvaus. Kun pyhtääläisten haastateltavien valinnassa päädyttiin edustavaan satunnaisotokseen (jonka tutkijat vuoteen 1993 saakka kävivät poimimassa käsin kunnantoimiston kortistosta), lajiksi valikoitui kuitenkin eräänlainen sosiaalipsykologinen surveytutkimus. Pääpaino oli

sosiaalipsykologisten teorioiden testaamisessa, mutta tavoitteena oli myös yleistettävä määrällinen tieto – ”näin pyhtääläiset keskimäärin toimivat”, ja ehkä myös taka-ajatus: ”Näin myös suomalaiset keskimäärin toimisivat.” Joka tapauksessa tieto oli yleistämiskelpoisempaa kuin ensimmäisen vuoden yliopisto-opiskelijoista saatu. Työolojen ja vapaa-ajan vieton ajateltiin olevan tärkeää kaikkien sosiaalipsykologisten teorioiden kannalta, joten niitä on kartoitettu joka kerta.

Ensimmäisen retken budjetti riitti päivärahoihin ja bensakuluihin. Haastattelijat arvostivat sitä, että aamupalalla leivän päällä oli makkaraa ja juustoa, mitä monella ei kotioiloissa ollut. Majapaikkojen muutos kuvastaa Pyhtään ja suomalaisen yhteiskunnan muutosta: Vuonna 1975 majoituttiin ilmaiseksi ensin Ahvenkosken kartanon sivurakennukseen ja sitten kunnan retkeilymajaan, entiseen kansakouluun. Vuonna 1982, toisella retkellä, majapaikka oli myös sama, kunnan retkeilymaja. Se vaihtui vuonna 1993 kunnan vanhainkodin paloturvallisuussyistä suljettuun osaan. Kunta tarjosi majapaikat kolmella ensimmäisellä retkellä, mutta vuonna 2007 ei enää tullut edes mieleen kysyä tällaisia palveluja. Globaali markkinatalous oli ottanut Pyhtään piiriinsä, niin että sama vanhainkoti, jossa tutkijat 1993 yöpyivät, oli muuttunut venäläisomisteiseksi hotelliksi, Villa Vanessaksi. Sosiaalipsykologit saivat sieltä kohtuuhintaisen yösijan, ja venäläinen isäntäväki tarjosi vielä avokätisesti oluet päättäjäsillanviettoon Villa Vanessan pihalla.

Kaikki neljä tutkimusretkeä on tehty saman mallin mukaan: kaksi viikkoa leirioloissa, haastatteluita ympäri Pyhtäätä, kulkuvälineinä polkupyörät ja autot, vuonna 1982 ajopelinä oli Timo Harmon bussikin, illat seuraavan päivän haastatteluaikataulun valmistelua. Kova työ on joka kerta luonut yhteishenkeä ja yhteisöllisyyttä, niin että varmaan kaikille osallistujille on jäänyt hankkeesta mukavat muistot. Pyhtään demografisen muutoksen myötä vuosien 1975 ja

1982 tutkimuspäämaja Länsi-Pyhtäällä siirtyi vuosina 1993 ja 2007 Itä-Pyhtäälle, jossa on nykyään väestön määrällinen painopiste.

Suomalaiseen yhteiskuntatieteeseen syntyi uusi tieteiden- ja yliopistojenvälinen ohjelma, kun *Rural Studies* -verkosto perustettiin 2000-luvun alussa, ja yhdeksi sen vastuulaitoksista tuli Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos. Pyhtää-tutkimuksemme liittyi sen kautta siihen maaseutu- ja kylätutkimuksen sarjaan, jota ovat edustaneet esim. Valtimon kunnan Sivakan ja Rasinmäen kylien seurantatutkimukset Joensuussa (Knuutila & Rannikko 2008; 2009). Pyhtää-tutkimus on siten profiloitunut toisaalta maaseutututkimukseksi, toisaalta yhteiskunnalliseksi psykologiaksi, joissa molemmissa on tarkasteltu yhteiskunnan rakennemuutoksen sosiaalipsykologisia seurauksia. Esimerkkinä voisi olla vaikka 1990-luvun ja 2000-luvun välillä tapahtunut arvomaailman kääntyminen kohti säilyttämisarvoja ja siihen liittyvä Pyhtääseen samastumisen kasvu (Helkama, Finell & Pirttilä-Backman 2009). Sosiaalipsykologisten ilmiöiden pysyvyys ja muuttuvuus onkin tämän teoksen keskeinen teema.

Suomen Akatemia ja Helsingin yliopisto ovat rahoittaneet Pyhtää-tutkimustamme, mistä kiitos. Miira Niskalle kiitos hyödyllisistä kommentteista käsikirjoituksen viimeistelyvaiheessa. Mahdollisista puutteista vastaamme tietysti itse. Kiitokset kuuluvat myös ja ennen kaikkea niille sadoille pyhtääläisille, jotka ovat auliisti antaneet tietojaan ja elämäkokemustaan tutkimuksemme käyttöön.

Lähteet

- Barker, R. G. & Wright, H. F. (1954). *Midwest and its children: the psychological ecology of an American town*. Evanston, IL: Row, Peterson.
- Helkama, K., Finell, E. & Pirttilä-Backman, A.-M. (2009). A new sense of community? Changes in values and local identification

- at Pyhtää. Teoksessa J. Nikula (toim.), *Maaseutuaiheita – Rural Motifs* (s. 63–75). Helsinki: Aleksanteri-instituutti.
- Knuuttila, S. & Rannikko, P. (2008). Sivakka ja Rasinmäki tutkimuksina. Teoksessa S. Knuuttila & P. Rannikko (toim.), *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasinmäestä* (s. 9–24). Helsinki: SKS
- Knuuttila, S. & Rannikko, P. (2009). Syrjäinen maaseutu avoimina toivon tiloina. Teoksessa Jouko Nikula (toim.), *Maaseutuaiheita – Rural Motifs* (s. 49–62). Helsinki: Aleksanteri-instituutti.

Kirjoittajat

Eerika Finell, VTT, tutkija, Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.

Eva Forss, VTM, vastaava sosiaalityöntekijä, Helsinki.

Klaus Helkama, VTT, professori (emeritus), Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.

Miira Niska, VTM, tutkija, Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.

Antero Olakivi, VTM, tutkija, Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.

Florencia M. Sortheix, Master in Psychology, tutkija, Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.

Luku 1: Pyhtää ja Pyhtää-tutkimus

Antero Olakivi, Miira Niska & Klaus Helkama

Vuonna 1975 Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos (nyk. oppiaine) käynnisti Suomen Akatemian avustuksella tutkimushankkeen, jonka erityispiirteenä oli pyrkimys tutkia oman erityisen ryhmänsä muodostavien yliopisto-opiskelijoiden asemasta ”aivan tavallisia ihmisiä”. Opiskelijoiden käyttäminen kohdehenkilöinä oli sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa ollut niin yleistä, että sosiaalipsykologiaa oli alettu ivallisesti kutsua tieteenalaksi, joka tutkii yliopisto-opiskelijoita. Tämä kritiikki otettiin huomioon, kun aineistoa Rauni Myllyniemen, Karmela Liebkindin ja Klaus Helkaman johdolla päätettiin kerätä yliopiston ulkopuolelta.

Tutkimuskunnaksi valikoitui Pyhtää, joka sijaitsee Kymenlaaksossa, 16 kilometrin etäisyydellä Kotkasta, 120 kilometrin etäisyydellä Helsingistä ja 280 kilometrin etäisyydellä Pietarista, paikalla jossa Kymijoki laskee Suomenlahteen. Nykyisen maaseutupoliittisen aluetyypittelyn (ks. Malinen ym. 2006) mukaan Pyhtään kunta edustaa kaupunkien läheistä maaseutua, erotuksena yhtäältä kaupungeista ja toisaalta ydin- ja harvaanasutusta maaseudusta. Kotkan läheisyys tarjoaa Pyhtään kunnalle monia etuja suhteessa ydinmaaseudun ja harvaanasutun maaseudun kuntiin. Kotka mm. tarjoaa pyhtääläisille työpaikkoja: vuonna 2007 lähes puolet työssäkäyvistä pyhtääläisistä työskenteli Kotkassa (Tilastokeskus 15.2.2011b). Pyhtää, ja varsinkin sen itäinen alue, onkin saanut piirteitä Kotkan esikaupunkialueena. Monet kaupunkien läheiset kunnat saavat muuttovoittoa, ja myös Pyhtään asukasmäärä on viime vuosina ollut lievästi kasvussa. Kun vuonna 2005 kunnan asukasmäärä oli noin 5140, vuonna 2010 se oli noin 5360 (Tilastokeskus 23.7.2011).

Sosiaalipsykologian laitoksen tutkijat päätyivät vuonna 1975 Pyhtään kuntaan useista syistä (ks. Helkama, K. & Pirttilä-Backman 1996). Olennaista oli mm. alueen kaksikielisyys – vuonna 1975 Pyhtään asukkaista noin 16 prosenttia puhui äidinkielenään ruotsia (Tilastokeskus 15.2.2011a). Ruotsinkielinen vähemmistöryhmä oli välttämätön, sillä tutkimuksessa haluttiin tarkastella mm. suomen- ja ruotsinkielisen väestön suhteita sekä vähemmistö- ja enemmistöidentiteettiä.

Vuoden 1975 jälkeen pyhtääläisiä koskeva tutkimus on saanut jatkoa kun uutta aineistoa on kerätty vuosina 1982, 1993 ja 2007. Klaus Helkama ja Anna-Maija Pirttilä-Backman (1993) ovat kuvanneet tutkimusta sosiaalipsykologian laitoksen sateenvarjoksi ja ikiliikkujaksi. Sosiaalipsykologian oppiaineessa tutkimushankkeesta puhutaankin tuttavallisesti Pyhtää-tutkimuksena. Hanke on viimeksi kuluneen 35 vuoden aikana tuottanut merkittävää tietoa sosiaalipsykologisten prosessien ja yhteiskunnallisten muutosten yhteydestä. Sen yhteydessä on syntynyt väitöskirjoja (Pohjanheimo 1997; Anttila 2007), lisensoitettua (Lehtinen 1995) sekä lukuisia pro gradu -tutkielmia (ks. esim. Olakiven ja Forssin luvut tässä kirjassa). Pyhtää-tutkimus kiinnostaa myös maaseutututkijoita ja siihen mm. tutustutaan *Rural Studies* -yliopistoverkoston maaseutualan yliopistopetuksessa.

Tässä kirjassa esitettävät havainnot perustuvat pääosin vuosina 1982, 1993 ja 2007 Pyhtäältä kerättyihin tutkimusaineistoihin. Aineistot kattavat 627 haastatteluhetkellä Pyhtään kunnassa asuneen henkilön haastatteluvastaukset. Johdantoluvussa pyrimme taustoittamaan kirjan lukuja kuvaamalla Pyhtään historiaa ja nykypäivää sekä aikaisempaa Pyhtää-tutkimusta. Lisäksi esittelemme viimeisimmän tutkimusaineiston, joka kerättiin Pyhtäällä kesällä 2007.

1.1 Pyhtään historiaa

Pyhtään kunnan hallinnollisesta keskuksesta Siltakylästä on Venäjän rajalle kuutisenkymmentä kilometriä. Vielä 1960-luvulla Pyhtään keskiaikaisen kirkon ja kirkonkylän editse kulki vanha Turun ja Viipurin välinen ”kuninkaantie”. Nyt kirkko ja kirkonkylä jäävät hie-man valtatie nro 7 (E18) pohjoispuolelle, rauhaan Venäjälle jyristävästä rekkaliikenteestä, jonka jonon pää saattoi ennen vuosien 2008–2009 taantumaa ulottua Vaalimaan raja-asemalta Pyhtään Siltakylään saakka. Kirkonkylä ja Siltakylä ovat parinkymmenen kilometrin päässä toisistaan. Ne ovat sen kolmion kanta, jonka Pyhtään tiet muodostavat. Kolmion pohjoiskärkeen, Vastilan–Hirvikosken kylään, johtaa tie sekä kirkonkylästä että Siltakylästä. Valtatie 7:n eteläpuolella on vielä melko suuri osa Pyhtäätä, mm. Munapirtin saari ja Purolan (Svartbäckin), Kiviniemen ja Heinlahden kylät.

Historian kirjat ja perimätieto tuntevat kuninkaantien useilla muillakin nimillä: Rantatienä, Suurena rantatienä, Vanhana Venäjäntienä, Valtakunnantienä, Viipurintienä, Turun–Viipurin-tienä, Suurena kauppatienä, Ratsutienä ja Munkkitienä (Tamminen 1997, 11). Vuonna 1929 siltakyläläinen Verner Broas teki historiaa aloittamalla Nash-merkkisellä henkilöautolla säännöllisen linjaliikenteen Kotka–Helsinki-välillä (mt., 47). Jälkikäteen ajatellen Broasia voittaneen pitää Pyhtään ensimmäisenä autoistuneen ajan joukkoliikenneyrittäjänä. Autoliikenne oli kuninkaantiellä toki alkanut jo aiemmin. Jo vuonna 1915 oli Pyhtään osuusmeijeri ostanut auton kuljettamaan paikallisten viljelijöiden tuottamaa maitoa paitsi Kotkaan, myös aina Pietariin saakka (mt., 51 & 68).

Pyhtään keskiaikaisen kivikirkon rakennusvuodeksi on arvioitu 1460 (Hiekkänen 2000). Yllättävää kyllä, siitä ei ole yhtään keskiaikaista mainintaa (Oksanen 1991, 41). Kookas kivikirkko kertoo siitä, että Pyhtään asutuksen on täytynyt keskiajalla olla melko mittavaa.

Asukkaita on tullut monelta taholta. Ruotsi ulotti valtansa ns. toisen ristiretken jälkeen 1200-luvun puolivälissä Kymijoelle. Rajan varmistamiseksi Pyhtään rannikkoseuduille muutti Ruotsista asukkaita, jotka sijoittuivat sodankäynnin kannalta strategisesti tärkeille alueille, saarille ja rannikkoseuduille. Ruotsinkielisen asutuksen perusteellisuus näkyy siitä, ettei Pyhtään edustan saarilta löydy 1500-luvun asiakirjoista yhtään suomenkielistä nimeä.

Pyhtään seudulle tuli asukkaita myös Hämeestä, minkä osoittaa se, että Kymenlaakson murre luetaan kaakkoishämäläiseksi murteeksi. Siinä ilmenevät itäiset ainekset todistavat myös karjalaisesta ja savolaisesta vaikutuksesta. Vastilan kylä Hirvikosken pohjoispuolella on perimätiedon mukaan karjalaisten perustama. Nimistö kertoo myös kauppasuhteista ulkomaille. Munapirtin eteläkärjessä on Tuuskin (Tuskas) kylä, joka viittaa selvästi saksalaisiin (ruots. tysk), samoin Tyskfjärden (Saksanselkä).

Kun Suomenlahtea nykyään kyntävät Pyhtään editse öljytankkerit, kauppalaivat ja venäläiset sukellusveneet, 1200-luvulla liikennöivät sitä kahden suuren kauppakesittymän, Novgorodin ja Lyypekin väliä purjehtivat kauppa-alukset. Ruotsi alkoi samoihin aikoihin järjestäytyä hajanaisista maakunnista yhtenäisemmäksi valtioksi. Se pyrki osingoille Novgorodin ja Lyypekin väliseen kauppaan ja samalla laajentumaan Karjalaan. Viipurin linna perustettiin 1293. Suomenlahdella oli levotonta, kun paikallisapäälliköiden johtamat merirosvojoukkioit ryöstelivät kyliä ja ottivat vankeja. Levottomia oloja kuvaa se, että Lyypekin ja Novgorodin sopimuksessa vuodelta 1259 venäläiset sitoutuivat takaamaan saksalaisten kauppiaiden turvallisuuden vasta Retusaaresta (Kronstatista) alkaen.

Milloin Pyhtään alue mainitaan ensimmäisen kerran kirjallisissa lähteissä? Mieli-piteet jakautuvat kahtia. Osa Suomen keskiajan historian tutkijoista (esim. Rosén 1949, 163; Helkama, E. 1978/2005) on nimistön ja maantieteellisten syiden perusteella päättänyt oletta-

maan, että Novgorodin kronikan kuvaama Kauppiasjoen hävitys vuonna 1311 tapahtui Pyhtään Siltakylässä. Tämän kirjan ilmestyessä olisi siis kulunut lähes tarkalleen 700 vuotta siitä, kun Pyhtään tapahtumat on ensi kerran mainittu historiankirjoissa.

Novgorodin kronikka, Venäjän keskiajan historian tärkeä lähde, kertoo että novgorodilaiset hyökkäsivät tuolloin ”Hämeeseen”, hävittivät ”Kupetskajajoen” (Kauppiasjoen), etenivät Mustajokea pitkin ”Vanain” linnalle, joka oli korkealla kalliolla, ja polttivat ja ryöstelivät kolme päivää sen ympäristöä. He palasivat ”Kavgalanjoen” ja ”Pernajoen” kautta takaisin. Pyhtään saarelta löytyy 1500-luvun kartoista Mustasuo-, Kaukala- ja Pernoo-nimiset kylät. Siten nimistö puhuu sen puolesta, että novgorodilaisten sotaretki kohdistui Pyhtäälle.

Jos kronikan Kauppiasjoki on Pyhtään Siltakylä, on oletettava kaksi asiaa: Ensinnäkin Siltakylässä on täytynyt olla vuonna 1311 niin suuri ja merkittävä asutuskeskus, että sen ryöstäminen on ollut houkuttelevaa ja maininnan arvoista. Toiseksi nykyisen pienen ja vähävetisen Siltakylänjoen on keskiajalla pitänyt olla paljon suurempi, purjehduskelpoinen virta.

Kauppiasjoki on venäjäksi ”Kupetskaja reka”. Siltakylän jokea nimitettiin vielä 1900-luvun alussa Kupisten joeksi. Sen varrella oli 1540 veroluetteloissa kolme Kupisten kylää. Meren rannalla on Vähä-Kupisten kylä, joka vastaa nykyistä Kiviniemen kylää. Suur-Kupisten kylä joen suussa oli ruotsinkielinen nykyinen Siltakylä ja Länsi-Kupisten kylä nykyinen, edelleenkin varsin ruotsinkielinen Länsikylä. Voi siis olettaa, että nämä kylät olivat olemassa jo 1300-luvun alussa.

Siltakylänjoen aiempaan purjehduskelpoisuuteen viittaa sen uoman laajuus. Nykyinen Mustasuo on saattanut olla osa Kymijoen suvantoa, josta sen keskimäinen suuhaara on aikoinaan purkautunut. Keskiajan kartoissakin Kymijoen keskimäinen haara on yhtä suuri tai suurempikin kuin läntinen ja itäinen suuhaara.

Kronikan mainitsemaa Vanain linnaa ei sitä vastoin ole Pyhtään pohjoispuolelta löytynyt, joten toiset tutkijat (esim. Oksanen 1991, 42–43) ovat sitä mieltä, että novgorodilaisten ryöstöretki suuntautui Hämeeseen Porvoonjokea pitkin. Kysymys jää varmaan ratkaisematta, ellei joskus joltain kalliolta tuon linnan jäänteitä löydy. Sukujuuriltaan pyhtääläinen Eero Helkama, tämän luvun yhden kirjoittajan isä, oli vakuuttunut siitä, että kyllä ne vielä löytyvät.

Yksiselitteisempi on vuodelta 1347 peräisin oleva maininta Ahvenkosken kaloista, joista joka neljännen oli siihen mennessä ottanut verona haltuunsa Viron Paadisten luostari. Ruotsin kuningas vapautti tuolloin Turun piispan tästä verovelvollisuudesta (Oksanen 1991, 43). Pyhtää laskee historiallisen olemassaolonsa alkaneen tuosta maininnasta, ja vuonna 1997 kunta vietti 650-juhlaansa.

Eljas Orrman (2000) toteaa Pyhtään 650-vuotisjuhlan julkaisussa, että Pyhtään pitäjäyhteisö muotoutui peruspiirteissään jo viimeistään 1300-luvun alkupuolella. Se oli tosin nykyistä suurempi ja ulottui 50 kilometrin päähän rannikosta. Leveydeltään se oli lähes 30 kilometriä, ei siis paljon nykyistä leveämpi.

Siinä missä Pyhtään varhaisesta historiasta esiintyy kilpailevia teorioita, ovat alueen myöhemmät vaiheet paremmin tunnettuja, vaikka aivan viime vuosiin ulottuva paikallishistoria odottaakin vielä kirjoittajaansa. Kirkonkylän maisemaa yhä hallitsevan keskiaikaisen kirkon lisäksi tähänastista historiankirjoitusta ovat kiinnostaneet etenkin Ahvenkosken kartano ja Stockforsin puuhiomo sekä niihin liittyvät tapahtumat.

Ahvenkoski on läntisin niistä Kymijoen suuhaaroista, joiden välisillä saarilla Pyhtää sijaitsee. Vuodesta 1640 alkaen Ahvenkosken herraskartano kuului Creutzin perheelle, jonka hautakappeli myös sijaitsee Pyhtään kirkossa. Vuoden 1743 Turun rauhassa kartano jäi Venäjän puolelle, minkä seurauksena Creutzit luopuivat omistuksestaan. Samalla kartano sai uuden tehtävän: Ahvenkoskea

pitkin kulki nyt Ruotsin ja Venäjän välinen raja, aina vuoteen 1809 asti, jolloin Suomi liitettiin Venäjään. Ahvenkosken kartanosta – tai oikeammin Suur-Ahvenkoskesta – tuli Venäjän puoleinen raja-asema. Samalla Pyhtää jaettiin kahtia, kun joen länsirannan Vähä-Ahvenkoski, kuten koko läntinen osa Pyhtäätä, jäivät Ruotsin puolelle. (Cardberg 2000.) Tältä ajalta juontuu myös alueen nykyinen nimi, Ruotsinpyhtää.

Kirjoituksessaan Ahvenkosken historiasta historioitsija, arkeologi C. J. Cardberg (2000, 125) nostaa esiin kiinnostavan anekdootin vuodelta 1802, heinäkuun 30. päivältä. Tuona päivänä Ahvenkosken raja-asema sai toimia näyttämönä kahden merkittävän naisen kohtaamiselle, kun Ruotsin kuningas Kustaa IV Adolf ja hänen puolisonsa kuningatar Fredrika pistäytyivät Suomeen suuntautuneen vierailunsa yhteydessä Suur-Ahvenkosken tilalla, siis Venäjän puolella, missä he tapasivat Venäjän keisarinna Elisabethin, keisari Aleksanteri I:n puolison. Kiinnostavan tapaamisesta tekee se, että Fredrika ja Elisabeth olivat sisaruksia. He olivat viettäneet lapsuutensa Badenin hovissa, kunnes heidän tiensä olivat teini-iässä eronneet. Pyhtäällä he tapasivat toisensa ensimmäisen ja viimeisen kerran aikuisina.

Pyhtään modernin historian kannalta olennaisena käännekohana voidaan kenties pitää vuotta 1902. Yhä edelleen Pyhtää muistetaan Kymijoen läntisiin alajuoksuihin kuuluvan Edisforsenin rannalla toimintansa tuolloin aloittaneesta Stockforsin puuhiomosta. Rakennustyöt oli aloitettu noin vuotta aiemmin, ja niitä jatkettiin vielä kahden vuoden ajan, yhteensä lähes tuhannen hengen voimin (Aho 1978, 5 & 15). Jo valmistuessaan hiomo oli laatuaan Suomen suurimpia, mutta varsinaiseen kasvuun sen tuotanto lähti vasta vuoden 1909 jälkeen vesivoimalaitoksen valmistuttua hiomon pohjoispuolelle Klåsarön koskeen. Myös Klåsarön voimalaitos oli valmistuessaan Suomen suurimpia. Sen lisäksi, että se tuotti tehtaalle sähköä jota voi-

tiin hyödyntää tuotannon kasvattamiseen, se toimitti sähköä myös Pyhtään talouksille ja vuosina 1919–1924 myös Helsingin kaupungille. (Sirén 1984, 23–24 & 94.) Pyhtään mainetta teollisuuspaikkakuntana lisäsi vielä vuonna 1933 naapurikunta Ruotsinpyhtään rajalle valmistunut Ahvenkosken vesivoimala.

Hiomon rakennustöitä johtanut ruotsalainen Daniel Ullgren kirjoitti myöhemmin muistelmissaan hankkeeseen liittyneistä hankaluuksista. Rakennustöihin oli haalittu runsaasti vieraspaikkakuntalaista työvoimaa (Aho 1978, 19), jota insinööri Ullgren kutsui ”kirjavaksi joukoksi” (Sirén 1984, 17). Ullgrenin mukaan Helsingin poliisi saapui tämän tästä etsimään ”kaikenlaista pahantekijää”, etsintäkuulutettuja ynnä muita, ja ”melkein aina menestyksekkäästi” (mt., 17). Rakennustöihin saapui työvoimaa erityisesti läntisistä naapurikunnista, Elimäeltä, Iitistä ja Ruotsinpyhtäältä. Monet saapuneista jäivät Stockforsille töihin myös hiomon käynnistyttyä. (Aho 1978, 19.) 1920-luvulla suunta kääntyi ja tulijat olivat pääosin Pyhtään itäpuolelta, erityisesti Kotkan teollisuuslaitoksista. Heidän joukossaan oli paljon alun perin Itä-Suomesta lähtöisin ollutta väestöä, jota tosin tuli Pyhtäälle myös suoraan, pääosin Mikkelistä, Ristiinasta, Juvalta ja Heinolasta. 1950-luvulla yhtiö myös haki tehtaalle savolaista työväkeä omilla kuorma-autoillaan. (Mt., 19–23.) Samoihin aikoihin teollisuuden vakiintumisen kanssa tapahtui myös Pyhtään palkkatyötä tekevän väestön poliittinen aktivoituminen. Vuonna 1904 perustettiin Pyhtään Työväenyhdistys ja vuonna 1917 Stockforsin ammattiosasto osaksi silloista Suomen Paperiteollisuustyöväen Liittoa. Ammattiosasto järjesti jäsenilleen virkistystoimintaa ja ajoi parannuksia työehtoihin, aluksi erityisesti 8-tuntista työpäivää ja myöhemmin palkankorotuksia. (Tamminen 1987.)

Mikäli palkkatiedot pitävät paikkaansa, 1980-luvulle saakka toimintaansa jatkanut Oy Stockfors Ab:n Pyhtään osasto työllisti enimmillään 750 työntekijää vuodessa (vuonna 1912), joskin

vuosirytmien ja suhdanteiden mukaan vaihtelevasti (Aho 1978, 24; Sirén 1984, 36). Vuonna 1984 kannattamaton tehdas myytiin Enso-Gutzeit Oy:lle ja pian tämän jälkeen lakkautettiin.

1.2 Pyhtääläisten työt ja toimet vuosituhannen vaihteessa

Nykyisin savupiipputeollisuus on Pyhtäällä tehnyt tilaa palvelualueille. 2000-luvulla vanhan tehtaan alueella on pidetty taidenäyttelyitä ja tätä kirjoitettaessa alueella sijaitsee museo. Entisen isännöitsijän, sittemmän toimitusjohtajan ja pääomistajan vuorineuvos Lennart (Leonard) Baumgartnerin vanha asuinrakennus toimii hotellina. Sosiaalisia palveluja ja elämyksiä tarjoavat alat näyttävät syrjäyttäneen materiaalien valmistukseen perustuvaa vanhaa teollisuutta. Tämä rakenteellinen siirtymä oli näkyvissä jo 1980- ja 90-lukujen taitteessa. Vuonna 1991, Stockforsin tehtaan lakkauttamisen jälkeen, Pyhtään kunta työllisti lähes puolet enemmän työntekijöitä kuin yhdeksän seuraavaksi suurinta työllistäjää yhteensä, ja sellaiset palveluja tarjoavat organisaatiot kuten Pyhtään Motelli ja Pyhtään seurakunta olivat nousseet suurimpien työllistäjien joukkoon. (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Pyhtään kunnan suurimmat työllistäjät vuosina 1982 ja 1991.

Vuosi 1982	Vuosi 1991
1. Pyhtään kunta (202 henkeä)	1. Pyhtään kunta (284)
2. Stockfors (130)	2. Pyroll Yhtiöt (63)
3. Pyhtään liikenne Oy (43)	3. Pyhtään Liikenne Oy (36)
4. Oy Liitto (42)	4. Pyhtään seurakunta (15)
5. Posti- ja lennätinlaitos (33)	5. Posti (14)
6. Sammutinputkitus (31)	5. Pyhtään Motelli (14)
7. Pyroll Oy (28)	7. Etelä-Kymen Sp (13)
8. Metallikonepaja Oy (18)	8. Oy Abborfors Ab (12)
8. Pirinen Ky (18)	9. Sähköryhmä PSR Oy (11)
10. Oy Abborfors Ab (17)	10. Metallikonepaja Oy (10)

Lähteet: Pyhtään kunta (1983; 1992a).

Toisaalta henkilöstömäärältään suuret organisaatiot olivat kaiken kaikkiaan käyneet vähiin – itse asiassa Stockforsinkin työvoimatarve oli laskenut alle kolmeen sataan työntekijään jo vuonna 1955 (Tamminen 1987, 68). Samalla yhä suurempi osa pyhtääläisistä on etsinyt töitä kunnan ulkopuolelta. Siinä missä vuonna 1970 39 prosenttia kunnan työssäkävivistä asukkaista työskenteli muualla kuin asuinpaikkakunnallaan (Pyhtään kunta 1988 & Tilastokeskus 15.2.2011a), vuonna 2007 vastaava osuus oli noussut 71 prosenttiin (Tilastokeskus 15.2.2011b).

Talouden rakennetta kuvattaessa on tavattu käyttää elinkeinon käsitettä. Usein elinkeinot on jaettu kolmeen sektoriin: alkutuotantoon, teollisuuteen ja jatkojalostukseen sekä palveluihin. Suomen sotien jälkeinen elinkeinohistoria on usein esitetty kertomuksena muutoksesta, jonka nopein vaihe on tavallisesti sijoitettu vuosien 1960 ja 1975 väliseen aikaan. Tuolloin maan talous kävi läpi murroksen, joka useimmissa läntisissä maissa oli tapahtunut sekä aiemmin että hitaammin. Murros tarkoitti huomattavaa supistumista maataloudesta elävän väestön osuudessa, kun sekä jalostus- että palvelusekto-

rilla työskentelevien osuudet samanaikaisesti suurenivat. (Alestalo 1985, 102–106.) Voimakkainta muutosta seurasi uusi vaihe, jolloin palvelualojen merkitys työllistäjänä yhä kasvoi, mutta nyt paitsi maatalouden myös teollisuus- ja jalostusalojen kustannuksella. Viljelevä väestönosa siirtyi pelloilta palvelualoille. (Taulukko 2.) Onkin voitu väittää, että Suomi ikään kuin ohitti monelle länsimaalle tyypillisen pitkän teollisuusvetoisen vaiheen ja loikkasi lähes suoraan jälkiteollisten palveluyhteiskuntien joukkoon (Blom, Melin & Pyöriä 2001, 14).

Varhaisesta teollistumisesta huolimatta vastaavat elinkeinorakenteen muutokset voidaan havaita myös Pyhtäällä: tarkasteltaessa Pyhtään elinkeinorakennetta 1970-luvulta 2000-luvulle, on alkutuotannon työllistävä osuus pudonnut merkittävästi palvelujen osuuden samanaikaisesti kasvaessa ja teollisuuden osuuden pysytellessä jokseenkin muuttumattomana. Myös pyhtääläisistä työllisistä valtaosa on työskennellyt palveluilla jo 1990-luvulta lähtien. Silti, Stockforsin tehtaan lakkauttamisesta huolimatta, Pyhtää näyttää säilyttäneen piirteensä teollisten toimijoiden taajamana, ainakin verrattuna koko Suomeen, joskin vain hiuksenhienolla erolla teollisuudessa työskentelevien osuuksissa. (Taulukko 2.)

Taulukko 2. Työllisten henkilöiden toimialat (%) Pyhtäällä ja koko Suomessa (koko Suomen luvut sulkeissa).

Vuosi	Alkutuotanto	Teollisuus ja jatkojalostus	Palvelut
1970	27 (21)	35 (35)	38 (45)
1975	23 (15)	41 (36)	36 (49)
1980	18 (13)	38 (34)	44 (53)
1985	16 (11)	37 (32)	47 (58)
1990	12 (9)	34 (30)	53 (62)
1995	10 (7)	32 (27)	58 (66)
2000	8 (5)	31 (27)	61 (68)
2005	6 (4)	29 (25)	65 (71)

Lähteet: Tilastokeskus (15.2.2011a); Pyhtään kunta (1988; 1992b).

1.3 Kolme vuosikymmentä yhteiskunnallisen ja psykologisen muutoksen näyttämönä: Pyhtää-tutkimus 1975–2007

Pyhtää-tutkimuksen käynnistyessä 1975 tutkijoiden kiinnostuksen kohteena olivat mm. suomen- ja ruotsinkielisen väestön suhteet, vähemmistö- ja enemmistöidentiteetti, sosiaaliset reaktiotaipumukset sekä arvot ja moraalikäsitteet. Vuosien varrella keskeiset tutkimusaiheet ovat vaihdelleet, mutta arvot ja moraalikäsitteet sekä identiteettikysymykset ovat olleet keskeisiä kiinnostuksen kohteita jokaisella aineistonkeruukerralla. Vuonna 1993 keskityttiin myös suomalaisen ja paikallisen identiteettiin. Viimeisimmässä aineistonkeruussa, joka toteutettiin kesällä 2007, keskeiset tutkimusaiheet olivat arvojen ja moraalikäsitteiden lisäksi kansallinen identiteetti sekä muuttuva työelämä. Vuosien 1975, 1982 ja 2007 tutkimusten päärahoittajana on toiminut Suomen Akatemia, vuoden 1993 tutkimusta puolestaan rahoitti pääasiassa Helsingin yliopisto.

1.3.1 Aineiston kerääminen Pyhtäältä

Eri vuosina haastatteluihin kutsutut henkilöt on valittu toisistaan riippumattomilla satunnaisotoksilla. Vuodesta riippumatta Pyhtää-tutkimuksen aineistonkeruu on noudattanut jokseenkin samaa protokollaa: Ensimmäisessä vaiheessa on väestörekisteritietojen perusteella poimittu satunnaisotos 18–65-vuotiaista Pyhtäällä asuvista suomen- ja ruotsinkielisistä. Toisessa vaiheessa satunnaisotokseen valikoituneille henkilöille on osoitetietojen perusteella postitettu tutkimusta, sen toteuttajaa, aihepiirejä ja tarkoitusta esittelevä kirje. Noin kahden viikon kuluttua kirjeen postittamisesta haastateltavia on lähestytty puhelimitse. Puhelintiedot on hankittu puhelinluetteloista nimien ja osoitteiden perusteella. Puhelinsoitoilla on tiedusteltu haastateltavien mahdollisuutta osallistua tutkimukseen ja pyritty haastattelun ajankohdan sopimiseen. Mikäli haastateltavaa ei ole tavoitettu ensimmäisellä puhelinsoitolla, yhteydenottoa on yritetty myöhemmin, kunnes henkilö on tavoitettu tai yhteyden saaminen on todettu epätodennäköiseksi ja henkilö on kirjattu ei-osallistuvien joukkoon.

Protokollan neljännessä vaiheessa tutkimusryhmä on siirtynyt Helsingistä Pyhtäälle ja perustanut ”toimistonsa” milloin minnekin, Ahvenkosken kartanon sivurakennukseen, vanhassa kansankoulussa sijainneeseen retkeilymajaan, paloturvallisuussyistä suljettuun vanhainkodin osaan tai vanhainkodista toisenlaiseksi palveluntarjoajaksi muuttuneeseen hotelliin. Toimistolta käsin on jatkettu haastattelujen sopimista ja järjestetty haastatteluja eripuolille Pyhtäätä. Yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta haastattelut on tehty haastateltujen kodeissa. Mainituissa poikkeustapauksissa haastattelut ovat tapahtuneet haastateltavien työpaikoilla, kahviloissa tai tutkimusryhmän toimistolla. Olennaisia ”tutkimusvälineitä” ovat olleet polkupyörät, joilla haastattelijat ovat risteilleet paikkakuntaa edestakaisin. Autoja on aina ollut käytössä vähemmän kuin tarpeeksi.

Vuonna 2007 matkapuhelimet helpottivat haastattelujen toteuttamista, varsinkin niissä tapauksissa, joissa aikataulut menivät yllättäen uusiksi tai haastattelupaikkoja oli vaikea löytää.

Valtaosa kaikista haastatteluista on tehty kahden viikon ajanjaksolla touko–kesäkuun vaihteessa, mutta Pyhtäälle on aina myös palattu elo–marraskuussa tekemään kesällä järjestymättä jääneitä haastatteluja. Haastattelut ovat koostuneet useista temaattisista osuuksista: sosio-demografinen tausta, vapaa-aika ja sosiaaliset suhteet, työhistoria ja kokemukset työstä, arvot, identiteetti, itsetunto (vuosina 1982 ja 1993) ja moraalikäsitteet. Osiot ovat sisältäneet sekä strukturoituja monivalintakysymyksiä että avoimempia haastatteluosuuksia, joista vuonna 2007 osa myös nauhoitettiin. Haastattelut ovat tapahtuneet kasvotusten haastattelijan ja haastateltavan kesken, lukuun ottamatta haastateltavan itse täyttämiä lomakkeita. Kaikkina vuosina haastattelujen kesto on vaihdellut 45 minuutista 4 tuntiin, tyypillisimmän keston ollessa noin 1,5 tuntia. Tavallisesti yksi haastattelija on tehnyt 1–3 haastattelua yhden päivän aikana. Haastattelijat ovat olleet Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen opiskelijoita, tutkijoita tai muita työntekijöitä, kolmena eri vuotena yhteensä 48 eri henkilöä, joista 15 miestä ja 33 naista (liite 2: Tutkimusryhmät vuosina 1975, 1982, 1993 ja 2007).

1.3.2 Aineistot ja kato vuosina 1982, 1993 ja 2007

Tässä kirjassa esitetyt havainnot perustuvat pääosin vuosina 1982, 1993 ja 2007 Pyhtäällä kerättyyn aineistoon. Vuonna 1975 kerätty aineisto on jäänyt tässä kirjassa vähemmälle hyödyntämiselle teknisten seikkojen vuoksi.¹ Vuosi vuodelta haastateltavien rekrytointi on muodostunut aiempaa vaikeammaksi tehtäväksi. Vuonna 1982

---

¹ Toisin kuin muiden vuosien aineistot, vuoden 1975 aineisto on tallennettu reikäkortteille, mikä hankaloittaa sen käsittelyä.

alkuperäinen otos käsitti 254 pyhtääläistä, joista 14 katsottiin otokseen kuulumattomaksi, koska he asuivat pysyvästi Pyhtään ulkopuolella, olivat kuolleet tai vakavasti sairaita. Siten lopullinen otos oli 240 pyhtääläistä, joista haastatteluihin osallistui 194, mikä on 81 prosenttia. Vuonna 1993 alkuperäinen otos oli 263, lopullinen otos 252 ja osallistumisprosentti 75. Selvästi matalin osallistumisprosentti, 51, oli tuloksena vuonna 2007, jolloin 481 pyhtääläisen lopullisesta otoksesta 245 osallistui haastatteluun. (Taulukko 3.) (Ks. myös liite 1: Aineiston edustavuus.)

Taulukko 3. Vuosien 1982, 1993 ja 2007 aineistot ja kato.

	Vuosi 1982	Vuosi 1993	Vuosi 2007
Alkuperäinen satunnaisotos	254	263	500
Lopullinen otos (ilman pois muuttaneita, kuolleita ja vakavasti sairaita)	240	252	481
Osallistuneet	194	188	245
Osallistumisprosentti	81	75	51

Vuonna 2007 havaitsimme it-ajan muuttaneen haastattelujen sopimista ainakin kahdella tavalla. Ensinnäkin, vaikka matkapuhelin löytyy lähes jokaiselta, ei puhelinnumeroiden jäljittäminen enää ollut aivan yhtä yksinkertaista kuin aikana, jolloin lankapuhelinnumerot oli vielä tapana ilmoittaa julkaistavaksi alueellisissa puhelinluetteloissa. Yhteystietoja etsiessämme jouduimme nyt turvautumaan useisiin yksityisiin palveluntarjoajiin, mistä huolimatta osa otokseen kuuluvien puhelinnumeroista jäi kokonaan tavoittamatta. Tähän haasteeseen yritimme vastata lähestymällä tavoittamattomiin jääneitä kirjeellä, jossa pyysimme heiltä yhteydenottoja meihin. Tähän tapaan sovimme lopulta noin kymmenestä haastattelusta. Toiseksi se yksityiskohta, että uusi tekniikka oli tehnyt vastaajalle mahdolliseksi jättää vastaamatta tuntemattomista numeroista tuleviin soittoihin, oli tehnyt haastateltavien rekrytoimisesta ehkä pyhtääläisille reilumpaa,

mutta samalla tutkimusryhmälle haasteellisempaa. Suoraan haastattelusta kieltäytyneiden osuus olikin lopulta pienempi kuin vuonna 1993 – joskin suurempi kuin vuonna 1982 (taulukko 4). Suoraan kieltäytymiseen verrattuna yhä tyypillisemmäksi oli tullut se, että useiden epäonnistuneiden tavoittamisyritysten jälkeen ymmärsimme tulkinta tilanteen luonteen sijoittamalla tavoittelemamme henkilön ei-osallistuneiden koriin. Jälkiviisaasti ajatellen tulkinnan olisi usein voinut tehdä aiemminkin, vaikka toisinaan kävi myös niin, että vasta useampi ja eri vuorokaudenaikoihin tehty yritys tuotti onnistuneen yhteydenoton, ja langan päässä ilahtunut vastaaja kertoi jo odotta-neensa yhteydenottoamme ja osallistuvansa haastatteluun mielihyvin.

Taulukko 4. Osallistumattomuuden syyt (%) vuosina 1982, 1993 ja 2007.

	Vuosi 1982	Vuosi 1993	Vuosi 2007
Ei tavoitettu	41	8	21
Kieltäytyi	59	92	79
Yhteensä	100	100	100
(N)	(46)	(64)	(236)

Mistä sitten johtuu vuoden 2007 suuri osallistumattomuus? Kuten Raija Julkunen ym. (2004, 47) ovat huomauttaneet, kyselytutkimuksia tekevässä sosiaalitieteessä on ollut tapana hieman omahyväisesti luottaa kansalaisten osallistumishalukkuuteen ja pitää *osallistumattomuutta* selittämistä vaativana ongelmana. Yhtä hyvin voisimme kysyä, miksi niinkin moni kuin 51 prosenttia otoksestamme osallistui. Ehkä nämä ihmiset kokivat tutkimuksen aihealueet tärkeiksi tai osallistumisen ”kansalaisvelvollisuudekseen”. Osa vaikutti otetuilta tutkijoiden kiinnostuksesta Pyhtäätä ja heidän elämäänsä kohtaan ja moni kertoi vain halunneensa auttaa tutkimuksessa. Luultavasti osalla haastatelluista yksinkertaisesti sattui olemaan vapaata aikaa tutkimukselle lainattavaksi ilman mielestään riittävää syytä kieltäytyä

osallistumisesta. Niin tai näin, osallistumisen perusteisiin katsomatta, kiitämme jokaista osallistunutta tutkimuksemme mahdollistamisesta.

1.3.3 Keskeisiä tutkimustuloksia Pyhtäältä

Kirjan tulevissa luvuissa tarkastelemme Pyhtää-aineiston avulla arvoja, kansallista identiteettiä sekä työelämän muutosta. Näitä tutkimusaiheita on Pyhtää-tutkimuksen aikana käsitelty myös aikaisemmin. Esa Pohjanheimo on tehnyt väitöskirjatutkimuksensa pyhtääläisten arvoista, niiden muutoksista (vuosina 1982–1993) ja niiden suhteista sosiaaliseen taustaan, työn ominaisuuksiin ja työtä koskeviin odotuksiin. Hänen mukaansa pyhtääläisten arvot vastasivat kohtuullisen hyvin suomalaisten arvoja tutkimusjakson aikana. Sekä pyhtääläiset että suomalaiset pitivät tärkeimpinä arvoina terveyttä, perheen turvallisuutta, maailmanrauhaa ja rehellisyyttä. Pohjanheimon mukaan pyhtääläisten arvot, kuten suomalaisten arvot ylipäänsä, olivat kuitenkin muuttuneet individualistisempaan suuntaan. Vaikka perheen turvallisuus oli säilynyt tärkeänä arvona, pidettiin yleisempää solidaarisuutta vähemmän ja henkilökohtaista suoriutumista ja menestystä enemmän tärkeänä. Tutkimuksessaan Pohjanheimo toi myös esiin iän ja arvojen yhteyden: eri ikäryhmien arvot poikkesivat yhä enemmän toisistaan. (Pohjanheimo 1996; 1997.)

Jorma Anttila tarkasteli väitöskirjassaan kansallista identiteettiä ja samastumiskysymyksiä vuonna 1993 Pyhtäällä kerätyn aineiston avulla. Anttila tarkasteli mm. sitä, mihin sosiaalisiin ryhmiin pyhtääläiset identifioituivat. Vuonna 1993 pyhtääläiset samastuivat selkeästi eniten perheeseensä. Muita tärkeitä samastumiskohteita olivat pihapiiri ja suomalaisuus. Paikallinen identiteetti, identifioituminen Pyhtäeseen tai omaan kylään, oli huomattavasti heikompi kuin kansallinen identiteetti. Anttila kuitenkin huomauttaa, että vastaajien

liikkuvuus luonnollisesti heikentää paikallista identiteettiä: koko elämänsä Pyhtäällä asuneet identifioituivat Pyhtääseen lähes yhtä vahvasti kuin Suomeen. Eurooppalaiseksi identifioituminen oli vuonna 1993 suhteellisen vähäistä: kun suomalaisiksi identifioitui pyhtääläisistä noin 90 prosenttia, eurooppalaisiksi identifioitui vain noin kolmannes. (Anttila 1996; 2007.)

Anna-Maija Pirttilä-Backman on tarkastellut työelämän muutoksia Pyhtäällä vuosina 1982 ja 1993 kerättyjen aineistojen valossa. Pyhtääläisten palkkatöissä oli kymmenen vuoden aikana tapahtunut monenlaisia muutoksia. Teollisten töiden parissa työskenneltiin vuonna 1993 vähemmän, tieteellisen, teknisen, taiteellisen ja yhteiskunnallisten työn parissa taas useammin kuin 1982. Myös terveydenhuollon parissa työskentely oli yleistynyt. Pyhtääläisten koulutustaso ja sosiaalinen asema olivat kohonneet ja samalla heidän autonomiansa suhteessa esimieheensä oli lisääntynyt. (Pirttilä-Backman 1996.)

Vuoden 2007 tutkimuksen pääkiinnostuksenkohteiden – arvojen ja moraalikäsitteiden, kansallisen identiteetin ja työelämän muutosten – lisäksi Pyhtäältä kerätyn aineiston avulla on aikaisemmin tarkasteltu mm. pyhtääläisten minäkuvaa (Lehtinen 1995; 1996) ja pyhtääläisten käsityksiä kolmannesta maailmasta ja kehitysyhteistyöstä (Lehtipuu 1996). Lisäksi Pyhtää-tutkimuksen aineistojen avulla on selvitelty yleisten teoreettisten oletusten paikkansapitävyyttä, esimerkiksi kysymyksiä arvojen rakenteesta, arvojen ja poliittisen kannan yhteyksistä tai moraalisen universumin laajuudesta (ks. Helkama, K. & Salminen 1989; Helkama, K., Uutela & Schwartz 1992; Myyry & Helkama, K. 2008; Helkama, K. 2009a ja b).

1.4 Kirjan rakenne

Kirjan toisessa luvussa käsitellään vuodesta 1975 saakka Pyhtää-tutkimuksen mukana kulkenutta arvotutkimusta. Klaus Helkama esittelee Shalom Schwartzin kehittelemän arvoteorian, joka pohjautuu Pyhtäälläkin aluksi käytettyyn Rokeachin mittariin ja myös Pyhtäältä saatuihin tuloksiin. Luvussa tarkastellaan myös Schwartzin mittariin pyhtääläisten kommenttien perusteella lisättyjä työarvoja ja niiden merkitystä. Tarkastelun kohteena on myös se, miten pyhtääläisten arvot ovat muuttuneet yli 30 vuotta kestäneen tutkimuksen aikana, sekä erot naisten ja miesten ja eri puolueiden kannattajien arvoissa ja niiden erojen muuttuminen.

Kolmannessa luvussa Antero Olakivi tarkastelee pyhtääläisten käsityksiä työstään ja kysyy, onko vanha erottelu henkiseen ja ruumiilliseen työhön menettämässä merkitystään työtä ja työnjakoa koskevassa puheessa. Eri vuosien haastatteluisa pyhtääläisille on esitetty sama kysymys työssä vaadittavista ominaisuuksista. Vaihtoehtoina haastateltaville on tarjottu mm. ruumiillista kestävyyttä, nopeaa ajattelua ja suunnittelua pitkällä tähtäyksellä. Luvussa Olakivi tarkastelee, missä määrin erottelu ruumiilliseen ja henkiseen työhön jäsentää eri vuosikymmenillä kysymykseen annettuja vastauksia. Voitiinko erottelu tehdä vielä 2000-luvulla ja olivatko henkisen ja ruumiillisen kategoriat säilyneet toisensa poissulkevinä, vai onko pikemminkin niin, etteivät vanhat käsitteet enää riitä kuvaamaan persoonallisemmaksi, sosiaalisemmaksi ja epämääräisemmäksi muuttunutta työtä. Luku perustuu Olakiven pro gradu -tutkielmaan.

Neljännessä luvussa Eva Forss tarkastelee pyhtääläisten työtä vuoden 2007 haastattelujen valossa. Erityisesti Forssin kiinnostus kohdistuu työpaikan ihmissuhteisiin, työssä viihtymiseen sekä työpaikalla esiintyvään kilpailuun. Useat vuosituhannen vaihteen tutkimukset ovat kertoneet suomalaisten palkkatyöntekijöiden työssään koke-

man kilpailun lisääntymisestä. Tämän määrällisen kilpailun lisäksi Forss kuitenkin kysyy, mistä ihmiset oikeastaan puhuvat puhuessaan kilpailusta. Luvussaan Forss osoittaa, miten pyhtääläisten haastattelussa oli mahdollista erottaa useita, toisistaan poikkeavia tapoja ymmärtää työpaikalla ilmenevä kilpailu. Luku perustuu Forssin pro gradu -tutkielmaan.

Viidennessä luvussa Florencia M. Sortheix, Klaus Helkama ja Antero Olakivi tarkastelevat elämäntapahtumien yhteyttä terveyteen ja arvoihin. Eri vuosien haastattelussa pyhtääläisiä on pyydetty täyttämään elämäntapahtumia käsittelevä lomake, jossa osallistujat ovat kertoneet elämässään kohtaamistaan tapahtumista (kuten muutoksista työ- tai perhetilanteesta, sairastumisista jne.) ja siitä, kuinka helppoa tai vaikeaa niistä toipuminen on ollut. Luvussa selvitetään elämäntapahtumien ja rasitusoireiden yhteyksiä eri tutkimusajankohtina, 1980-luvun tasaisen talouskasvun aikana, 1990-luvun laman aikana ja viimeksi vuonna 2007. Olivatko pyhtääläiset laman aikana stressaantuneempia kuin 2000-luvulla? Vaihtelevatko elämäntapahtumien ja arvojen yhteydet eri aikoina, vai ovatko ne aina samat? Arvojen ja terveyden yhteydet ovat nykyään laajan mielenkiinnon kohteena: Onko olemassa joitakin terveydelle haitallisia tai hyvään terveyteen liittyviä arvoja? Vai liittyisikö terveys ihmisen ja hänen sosiaalisen ympäristönsä arvojen yhteensopivuuteen, kongruenssiin? Tällaisiin kysymyksiin pyritään luvussa vastaamaan. Lisäksi sivujuonteena kysytään, ovatko muutosvalmiusarvoja kannattavat ihmiset hanakampia muutoksiin omassa elämässään.

Kuudennessa luvussa Eerika Finellin ja Antero Olakiven lähtökohtana ovat Pyhtäällä vuosina 1993 ja 2007 tehdyt kansallista ja paikallista identiteettiä koskevat havainnot. Havaintojen mukaan vuonna 2007 haastatellut pyhtääläiset ilmaisivat vuonna 1993 haastateltuja voimakkaampaa samastumista sekä Suomea että kotikuntaansa kohtaan. Samalla he ilmaisivat voimakkaampaa

kiinnittymistä Schwartzin arvoteorian säilyttämisarvoihin. Arvoteoriaan ja sosio-kognitiiviseen identiteettiteoriaan nojautuen luvussa esitetäänkin oletus, jonka mukaan vuosituhannen vaihteen nopea yhteiskunnallinen muutos ja erityisesti hyvinvointivaltiollisten rakenteiden purkaminen on synnyttänyt tilanteen, jossa epävarmuus lisääntyy, mikä puolestaan näkyy yhtäältä säilyttämisarvojen vahvistumisena, toisaalta kiinnittymisenä selkeärajaisiin samastumisen kohteisiin. Lisääntynyttä samastumista Pyhtäaseen ja Suomeen tulkitaan luvussa yrityksenä rakentaa vähemmän haavoittuvaa identiteettiä tilanteessa, jossa arkielämää jäsentävät rakenteet ovat hauraita ja jatkuvassa muutoksessa.

Kirjan liitteessä tarkastellaan aineistojen edustavuutta suhteessa Pyhtäällä aineistojen keruun hetkellä asuneeseen väestöön.

Lähteet

- Aho, M. (1978). *Ab Stockfors Oy:n puuhiomon työntekijöiden työ- ja asumisolosta Pyhtäällä vuosina 1902–1950* (Kulttuurien tutkimuksen laitos. Kansatiede. Monisteita 15). Turku: Turun yliopisto.
- Alestalo, M. (1985). Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa T. Valkonen, R. Alapuro, M. Alestalo, R. Jallinoja & T. Sandlund, *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. 4. painos* (s. 101–200). Helsinki: WSOY.
- Anttila, J. (1996). Mihin pyhtääläiset samaistuvat? Teoksessa K. Helkama & A.-M. Pirttilä-Backman (toim.), *Pyhtääläiset. Sosiaalipsykologinen seurantatutkimus 1975–1993* (Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 1/1996) (s. 73–90). Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.

- Anttila, J. (2007). *Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samastuminen* (Sosiaalipsykologisia tutkimuksia 14). Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Blom, R., Melin, H. & Pyöriä, P. (2001). *Tietotyö ja työelämän muutokset. Palkkatyön arki tietoyhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Cardberg, C. J. (2000). Ahvenkoski – herraskartano ja raja-asema. Teoksessa J. Seppälä (toim.), *Pyhtää – Pyttis. Ristiretkiäjästä nykypäivään* (s. 122–133). Pyhtää: Pyhtään kunta.
- Helkama, E. (2005). Kotkan edeltäjän, Kauppiasjoen tuho vuonna 1311. Teoksessa I. Helkama (toim.), *Liikemies – Eero Helkaman kirjoituksia* (s. 221–227). Helsinki: Otava/Suomen Koneliike Oy 2005. (Alkuperäinen kirjoitus Etelä-Suomi, 14.6.1978.)
- Helkama, K (2009a). *Moraalipsykologia*. Helsinki: Edita
- Helkama, K (2009b). Ingroup and outgroup in morality and moral development. Teoksessa I. Jasinskaja-Lahti & T.A. Mähönen (toim.), *Identities, intergroup relations and acculturation* (s. 137-149). Helsinki: Gaudeamus.
- Helkama, K. & Pirttilä-Backman, A.-M. (toim.) (1996). *Pyhtäläiset. Sosiaalipsykologinen seurantatutkimus 1975–1993* (Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 1/1996). Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Helkama, K. & Salminen, S. (1989). The Rokeach two-value model of political ideology in Finland. Teoksessa J. P. Forgas & J. M. Innes (toim.), *Recent advances in social psychology: An international perspective* (s. 31–37). Amsterdam: North Holland Publishing Co.
- Helkama, K., Uutela, A. & Schwartz, S. (1992). Value systems and political cognition. Teoksessa G. Breakwell (toim.), *Social psychology of political and economic cognition* (s. 9–34). Surrey: Surrey University Press.

- Hiekkanen, M. (2000). Pyhtään kirkko keskiajalta 1600-luvulle. Teoksessa J. Seppälä (toim.), *Pyhtää – Pyttis. Ristiretkiajasta nykypäivään* (s. 72–98). Pyhtää: Pyhtään kunta.
- Julkunen, R., Nätti, J. & Anttila, T. (2004). *Aikanyrjähdys. Keski-luokka työn puristuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Lehtinen, T. (1995). *Self-esteem and social integration. A case study of the Pyhtää community*. Julkaisematon lisensiaattityö, Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Lehtinen, T. (1996). Pyhtäläisten minäkuva kohentunut. Teoksessa K. Helkama & A.-M. Pirttilä-Backman (toim.), *Pyhtäläiset. Sosiaalipsykologinen seurantatutkimus 1975–1993* (Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 1/1996) (s. 91–110). Helsingin yliopisto: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Lehtipuu, J. (1996). Pyhtäläisten käsityksiä kolmannelta maailmalta ja kehitysyhteistyöstä. Teoksessa K. Helkama & A.-M. Pirttilä-Backman (toim.), *Pyhtäläiset. Sosiaalipsykologinen seurantatutkimus 1975–1993* (Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 1/1996) (s. 131–144). Helsingin yliopisto: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Malinen, P., Kytölä, L., Keränen, H. & Keränen, R. (2006). *Suomen maaseututyypit 2006* (Maa- ja metsätalousministeriö 7/2006). Helsinki: Maa- ja metsätalousministeriö.
- Myyry, L. & Helkama, K. (2008, kesäkuu). *Types of real-life dilemma, socio-cognitive conflict, feelings and value priorities*. Posterit esitetty tilaisuudessa 15th General meeting of the European Association of Experimental Social Psychology, Opatija, Kroatia.

- Oksanen, E.-L. (1991). *Vanha Pyhtää. Pyhtään ja Ruotsinpyhtään historia vuoteen 1743*. Pyhtää: Pyhtään ja Ruotsinpyhtään kunnat.
- Orrman, E. (2000). Pyhtään paikallisyhteisön muotoutuminen keskiajalla. Teoksessa J. Seppälä (toim.), *Pyhtää – Pyttis. Ristiretkijasta nykypäivään* (s. 63–71). Pyhtää: Pyhtään kunta.
- Pirttilä-Backman, A.-M. (1996). Ovatko pyhtääläisten työt muuttuneet kymmenessä vuodessa? Teoksessa K. Helkama & A.-M. Pirttilä-Backman (toim.), *Pyhtääläiset. Sosiaalipsykologinen seurantatutkimus 1975–1993* (Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 1/1996) (s. 21–42). Helsingin yliopisto: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Pohjanheimo, E. (1996). Pyhtääläisten arvot ja niiden muutokset vuosina 1975–1993. Teoksessa K. Helkama & A.-M. Pirttilä-Backman (toim.), *Pyhtääläiset. Sosiaalipsykologinen seurantatutkimus 1975–1993* (Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 1/1996) (s. 43–72). Helsingin yliopisto: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Pohjanheimo, E. (1997). *Arvojen muutos, työ ja sosiaalinen tausta: tutkimus työikäisistä pyhtääläisistä 1982–1993* (Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 1/1997). Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Pyhtään kunta (1983). *Pyhtään kunnan kunnalliskertomus vuodelta 1982*. Pyhtää: Pyhtään kunta.
- Pyhtään kunta (1988). *Kunnalliskertomus 1987. Pyhtää – Pyttis. Antoisa apaja Suomenlahdella*. Pyhtää: Pyhtään kunta.
- Pyhtään kunta (1992a). *Pyhtää – Pyttis. Kunnalliskertomus v. 1991*. Pyhtää: Pyhtään kunta.

- Pyhtään kunta (1992b). *Pyhtää – Pyttis. Kunnalliskertomus 1991. Tilasto-osa*. Pyhtää: Pyhtään kunta.
- Rosén, R. (1949). Varhaiskeskiaika. Teoksessa A. Korhonen (toim.) *Suomen historian käsikirja, osa I* (s. 105–214). Helsinki: WSOY.
- Sirén, O. (1984). *Stockfors ja Mustio – puuhioketta ja metallituotteita. Oy Stockfors Ab:n 80-vuotisjuhla-julkaisu 1983* (suom. Veijo Kiuru). Loviisa: Stockfors.
- Tamminen, J. (1987). *Varrella virran. Paperityöväen työstä, elämästä ja ammatillisesta järjestötoiminnasta Pyhtäällä*. Pyhtää: Paperiliiton Pyhtään osasto n:o 32 r.y.
- Tamminen, J. (1997). *Kuninkaasta kulkuriin. Vanhan Viipurintien kertomaa Pyhtäällä pikkupolusta nykypäivään*. Pyhtää: Pyhtään kunta.
- Tilastokeskus (14.2.2011). *Toimiala*. Haettu osoitteesta <http://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/toimiala.html>.
- Tilastokeskus (15.2.2011a). *Aluetietokanta Altika*. Haettu osoitteesta Työpajankatu 13 B, 2 krs., Helsinki.
- Tilastokeskus (15.2.2011b). *Väestötilastopalvelu*. Haettu osoitteesta Työpajankatu 13 B, 2 krs., Helsinki.
- Tilastokeskus (23.7.2011). *StatFin-tilastotietokanta*. Haettu osoitteesta <http://www.stat.fi/tup/statfin/index.html>.

Luku 2: Arvot ja arvomaailman muutos

Klaus Helkama

Ihmisen arvot ovat psykologisen määritelmän mukaan hänen yleisluontoisia, toivottavia tavoitteitaan, jotka ohjaavat hänen elämänsä monissa eri tilanteissa. Ihminen voi asettaa arvonsa tärkeysjärjestykseen. Arvoilla on kielellinen vastine. Arvoja ovat esimerkiksi: *rohkeus, itsensä kehittäminen, sivistys, parahultaisuus*. Nämä neljä arvoa merkitsevät eri asioita eri ihmisille ja eri maissa. Esimerkiksi *sivistys* on arvo, jolle ei ole mitään lyhyesti ilmaistavaa vastinetta englannissa, kun sen sijaan saksan *Bildung* on merkitykseltään varsin samanlainen kuin suomen *sivistys*. Arvot ovat syntyneet ja saaneet kielelliset nimityksensä ihmisten sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Jos halutaan olla tarkkoja, voidaan tutkia yhtä arvoa ja sen merkitystä jossain yhteisössä, yhden perheen tai kunnan, vaikka Pyhtään sisällä. Tällä tavoin olisi mahdollista löytää kullekin perheelle omia, ainutkertaisia arvoja tai joitakin puhtaasti pyhtääläisiä arvoja. *Sisu* on usein ajateltu suomalaiseksi arvoksi, jota ei ole helppo kääntää muille kielille. Kuitenkin kaksi arvoa, jotka läheltä, sammakkoperspektiivistä, näyttävät eri asioilta, voivat kauempaa, kirahviperspektiivistä tarkasteltuna näyttää hyvinkin samanlaisilta. Jos tyydytään vähäisempään tarkkuuteen, voidaan arvojakin vertailla.

Ne sosiaalipsykologit, jotka ovat olleet kiinnostuneita siitä, mikä ihmisille on yhteistä, ovat etsineet kirahviperspektiivistä arvoja, joilla olisi suunnilleen sama merkitys maailman eri kolkilla. Milton Rokeach (1973) laati arvomittarin, jossa oli 36 arvoa, sellaisia kuin *vapaus, kohteliaisuus* tai *maailmanrauha*. Mittariin oli päädytty kokoamalla arvoilmauksia järjestelmällisesti sanakirjoista ja muista lähteistä ja pyytämällä arvioijia luokittelemaan samaa merkitsevät yh-

teen. Rokeachin arvomittarissa kutakin osiota eli arvoa kuvattiin useammalla sanalla, esimerkiksi *rohkeus* (*oman kannan puolustaminen*). Pyhtää-tutkimuksissa käytettiin vuosina 1975 ja 1982 pelkästään Rokeachin mittaria. Vuosina 1993 ja 2007 Rokeachin arvo-osiot olivat osa laajempaa mittaria.

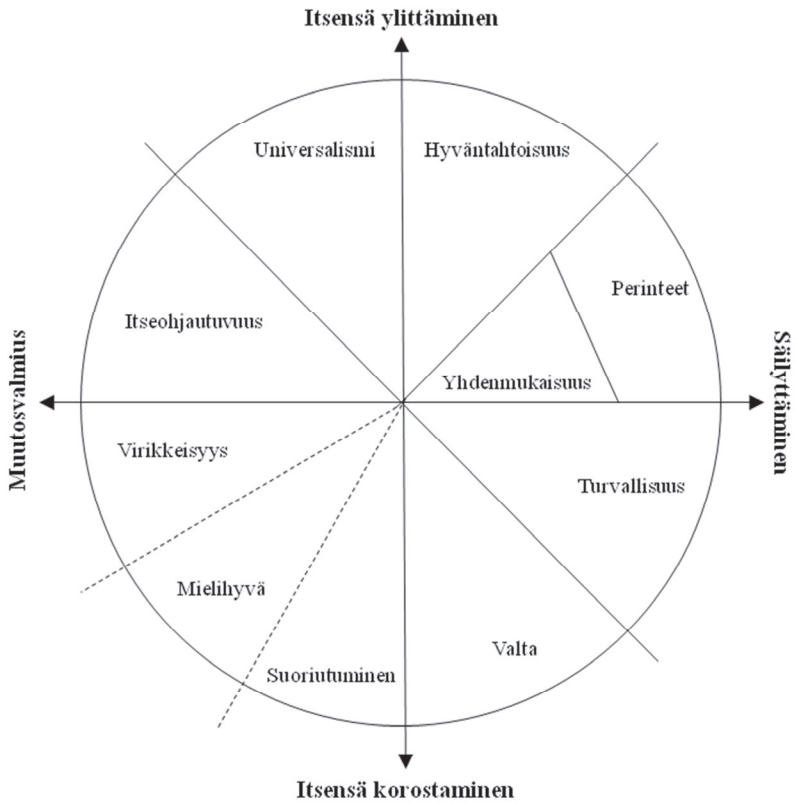
Kun Esa Pohjanheimo (1996) tarkasteli pyhtääläisten arvojen muutosta vuosien 1975 ja 1993 välillä, hän saattoi todeta että *rohkeuden* tärkeys oli kasvanut sekä miehillä että naisilla vuosien 1982 ja 1993 välillä. Voi varmaankin olettaa, että *rohkeus* merkitsi pyhtääläisille edelleen samaa kuin 11 vuotta aikaisemmin, vain sen tärkeys arvopörssissä oli noussut. Useimmissa kielissä on vastine suomen sanalle rohkeus. Mutta merkitsevätkö nämä eri kielten rohkeus-sanat samaa asiaa? Vastaus on ei.

Pyhtääläisten arvoaineisto vuodelta 1982 joutui tiukkaan myllytykseen, kun luovutimme sen Shalom Schwartzin käyttöön. Schwartz kehitti uutta arvoteoriaa, jonka yhtenä tavoitteena oli löytää merkitykseltään yleismaailmallisesti samanlaiset arvot. Schwartz ja Bilsky (1990) käyttivät kuudesta maasta saamiaan aineistoja ja karsivat jyvät eli samaa merkitsevät arvot akanoista eli arvoista, joiden merkitys oli erilainen eri maissa. *Rohkeus* oli akanoiden joukossa.

Vuonna 1992 Schwartz sai arvomallinsa julkaisuvalmiiksi. Malli perustui 20 maasta koottuihin aineistoihin. Schwartzin uudessa mittarissa SVS:ssä (Schwartz Value Survey) oli 40 eri kulttuureissa samaa merkitsevää arvo-osiota. Rokeachin mittarin osioista oli *rohkeuden* lisäksi karsittu kymmenkunta, mutta vastaavasti merkitykseltään universaaleja oli löytynyt lisää. Nämä ”puhtaat” arvo-osiot sijoittuvat kymmeneen arvotyyppiin, jotka puolestaan muodostavat kuviossa 1 näkyvän kehämäisen rakenteen.

Kuviossa 1 ja taulukossa 1 näkyvät teorian peruspiirteet: 10 arvotyyppiä (arvoa) ja ne neljäkymmentä arvoa (arvo-osiota), jotka ovat osoittautuneet universaaleiksi.

Kuvio 1. Arvojen yleismaailmallisen rakenteen malli Schwartzin (1992) mukaan.

Taulukko 1. Arvot, niiden määritelmät ja Suomessa kuhunkin arvoon kuuluvat osiot (suluissa).

VALTA	yhteiskunnallinen asema ja arvostus, ihmisten ja resurssien hallitseminen (yhteiskunnallinen valta, varakkuus, arvovalta, julkisen kuvan säilyttäminen*)
SUORIUTUMINEN	henkilökohtainen menestys osoittamalla pätevyyttä sosiaalisten mittapuiden mukaan (kunnianhimo, vaikutusvalta, kyvykkyys, menestys, älykkyys*)
MIELIHYVÄ	omakohtainen mielihyvä ja aistinautinto (mielihyvä, elämästä nauttaminen)
VIRIKKEISYYS	jännitys, uutuus ja haasteet elämässä (jännittävä elämä, monipuolinen elämä, uskaliaisuus)
ITSEOHJAUTUVUUS	itsenäinen ajattelu ja toimintojen valitseminen, luominen, tutkiminen (luovuus, vapaus, omien tavoitteiden valitseminen, uteliaisuus, riippumattomuus*, itsekunnioitus*)
UNIVERSALISMI	kaikkien ihmisten hyvinvoinnin ja luonnon ymmärtäminen, arvostaminen, suvaitseminen ja suojeleminen (tasa-arvo, maailmanrauha, yhteys luontoon, viisaus, luonnon ja taiteen kauneus, sosiaalinen oikeudenmukaisuus, laajakatseisuus, ympäristön suojeleminen, sisäinen tasapaino*)
HYVÄNTAHTOISUUS	sellaisten ihmisten hyvinvoinnin ylläpitäminen ja edistäminen, joiden kanssa ollaan usein henkilökohtaisessa kontaktissa (rehellisyys, avuliaisuus, vastuullisuus, uskollisuus, anteeksiantavaisuus, kypsä rakkaus*, tosi ystävyy*)

PERINTEET	kulttuuriperinteiden ja uskonnon välittämien tapojen ja aatteiden kunnioitus, niihin sitoutuminen ja niiden hyväksyminen (perinteiden kunnioitus, nöyryys, oman elämänosan hyväksyminen, kohtuullisuus, hartaus)
YHDENMUKAISUUS	sellaisten tekojen, taipumusten ja impulssien hillintä, jotka häiritsevät tai vahingoittavat toisia ja rikkovat sosiaalisia odotuksia tai normeja (tottelevaisuus, itsekuri, kohteliaisuus, vanhempien ja vanhojen ihmisten kunnioittaminen)
TURVALLISUUS	yhteiskunnan, suhteiden ja oma turvallisuus, sopusointu ja vakaus (yhteiskunnallinen järjestys, kansallinen turvallisuus, perheen turvallisuus, palvelusten vastavuoroisuus, puhtaus, terveys*, yhteenkuuluvuuden tunne*)

Schwartzin malliin kuulumaton suomalaisessa tutkimuksessa käytetty arvotyyppi:

TYÖ	ahkeruus, täsmällisyys, järjestelmällisyys, pitkäjänteisyys, säästäväisyys
-----	--

---

*) Merkitykseltään ei-universaali arvo.

Mallissa on kaksi pääulottuvuutta, itsensä ylittäminen–itsensä korostaminen ja säilyttäminen–muutosvalmius. Mallin kymmenen arvotyyppiä tai arvoa muodostavat kehämäisen rakenteen, jossa vierekkäiset arvot ovat psykologisesti yhteensopivia ja ympyrän vastakkaisilla puolilla olevat yhteen sopimattomia. Esimerkiksi ihminen voi helposti jossain teossaan yhdistää kohteliaisuuden ja vastuuntunnon. Kohteliaisuus on yhdenmukaisuusarvo ja vastuuntunto hyväntahtoisuusarvo, ja yhdenmukaisuusarvot ovat mallissa hyväntahtoisuuden vieressä. Sen sijaan mallin vastakkaisille puolille

kuuluvia uskaliaisuutta (virikkeisyysarvo) ja kohtuullisuutta (perinnearvo) on vaikea tai mahdoton tavoitella tai toteuttaa samaan aikaan. (Mallista tarkemmin ks. esim. Helkama 2009, luku 2).

2.1 Työarvot

Pyhtäällä 1975–1993 käytetyissä arvomittareissa on osio, joka kuuluu ”kunnianhimo (ahkeruus, työteliäisyys)”. Monet pyhtääläiset haastateltavamme ovat vuosien varrella valittaneet tästä osiosta, sanoen etteivät kunnianhimo ja ahkeruus ole heille ollenkaan sama asia. Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa tämä osio lienee käynyt täydestä, siitä päätellen, että se on kulkeutunut Rokeachin (1973) mittarista Schwartzin (1992) uudempaan mittariin. Vuonna 2007 otimme pyhtääläisten vastalauseet todesta ja paransimme mittaria erottamalla kunnianhimon ahkeruudesta ja lisäämällä mittariin muutamia muitakin työarvoja, kuten järjestelmällisyyden ja pitkäjänteisyyden.

Työarvot eivät kuulu Schwartzin alkuperäiseen malliin, mutta suomalaisten kansalliseen omakuvaan ne kuuluvat olennaisesti. Kun Suomen Kuvalehden ja Avun julkkishaastatteluista parinkymmenen vuoden välein selvitettiin, mitä arvoja näissä haastatteluissa esiintyi, useimmin mainittujen joukkoon molemmissa lehdissä niin 80- kuin 2000-luvullakin tulivat juuri työarvot (Helkama & Seppälä 2006). Paradoksaalista kyllä, yliopisto-opiskelijoiden arvohierarkiassa ne eivät sijoitu kärkeen, vaan keskivälille (Myyry & Helkama 2001). Oli siko tilanne sama, kun tutkitaan sellaista edustavaa otosta kuin Pyhtään työikäistä väestöä?

Mikä on työarvojen sijainti Schwartzin arvomallissa? Toisin sanoen: Mitkä muut arvot ovat tärkeitä niille vastaajille, joille työarvot ovat tärkeitä? Myyry & Helkama (2001) havaitsivat opiskelijatutkimuksessaan, että työarvot olivat vahvimmin yhteydessä suoriutumis-, valta- ja turvallisuusarvoihin. Kun *kunnianhimo* on yksi

suoriutumisarvoista, tämä havainto näyttää siis – yllättävää kyllä – puhuvan pyhtääläisten ajattelutapaa vastaan. Opiskelijoilla ahkeruus ja muut työarvot kytkeytyvät siis kunnianhimpoon. Mutta pyhtääläisten intuitio saa tukea uudemmassa Kasevan (2011) tutkimuksesta, jossa suomalaisopiskelijoiden työarvot olivat vahvimmin yhteydessä yhdenmukaisuuteen, turvallisuuteen ja perinteisiin, eivät suoriutumiseen. Myös Jaari (2004) sai samanlaisen tuloksen tutkiessaan tuhatkunnan suomalaisen aikuisen arvoja hieman toisella menetelmällä.

2.2 Arvomuuutos

Arvot ovat Schwartzin (1992) määritelmän mukaan suhteellisen pysyviä. Tämä on todettu empiirisissä tutkimuksissakin. Globalisaatio synnytti 1980-luvulta 1990-luvulle siirryttäessä muutoksen, jota sosiologit ovat luonnehtineet siirtymisenä ”suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen”. Kilpailupuheen ja -sanaston lisääntyminen näkyi esimerkiksi lehtien pääkirjoitusten, yhtiöiden vuosikertomusten ja hallitusohjelmien retoriikassa. (Alasuutari 2006; Heiskala 2006; Kantola 2006.) Esa Pohjanheimo (1997) totesi samansuuntaisen muutoksen pyhtääläisten yksilöllisissä arvoissa. Muutosvalmius- ja itsensäkorostamisarvot olivat tulleet tärkeämmiksi vuosien 1982 ja 1993 välillä. ”Pyhtääläiset olivat siirtyneet jälkitraditionaaliseen yhteiskuntaan”, tulkitsi eräs tutkija (Helkama 2000, 142) tätä trendiä. Martti Puohiniemi (2002; 2006) on Schwartzin arvomittaria käyttäen seurannut suomalaisten arvoja parin vuoden välein kaikkia suomalaisia edustavissa otoksissa. Vuosien 1995 ja 2001 välillä suomalaisten arvomaailma ei muuttunut käytännöllisesti katsoen lainkaan. Mutta vuonna 2005 Puohiniemi totesi selvän muutoksen, joka oli osittain vastakkainen aiemmin Pyhtäällä havaitulle muutokselle: yhdenmukaisuuden ja mielihyvän tärkeys oli noussut ja

universalismin ja itseohjautuvuuden laskenut. Muutokset eivät olleet tilastollisesti suuria. Ne olivat kuitenkin siinä mielessä selviä, että aiemmin vakaana pysynyt arvojen hierarkia oli muuttunut. Puohiniemi (2006) puhuu ”uusyhteisöllisyydestä”.

Arvomuutoksen ymmärtämiseksi on hyvä erottaa kahta lajia arvoja (Schwartz 2011). Turvallisuus ja valta ovat ”puutearvoja” – niiden tärkeys kasvaa silloin, kun ne ovat uhattuna tai niistä on puutetta. Syyskuun 11. 2001 maailmaa järkyttänyt terroriteko näkyi turvallisuuden tärkeyden tilapäisenä kasvuna Suomessakin (Verkasalo, Goodwin & Bezmenova 2006). Valta on yleensä tärkeämpi arvo niille, joilla sitä on vähän, kuin niille, joilla sitä on. Virikkeisyys, itseohjautuvuus, universalismi ja hyväntahtoisuus taas ovat ”kasvuarvoja”. Niiden toteuttaminen johtaa niiden merkityksen kasvuun ihmiselle.

Toinen arvomuutoksen kannalta olennainen havainto on se, että jonkin arvon (esimerkiksi yhdenmukaisuuden) tärkeyden muuttuessa myös sen lähiarvot (esimerkiksi perinteet ja turvallisuus) muuttuvat samaan suuntaan. Tämä on todettu sekä laboratoriokokeissa että kenttätutkimuksissa (ks. Schwartz 2011).

Koulutustason kohoaminen ja vaurauden kasvu lisäävät yleensä muutosvalmiusarvojen kannatusta. Mitä köyhempi maa, sitä tärkeämpiä ovat siellä säilyttämisarvot (yhdenmukaisuus, perinteet, turvallisuus; Schwartz & Sagie 2000). Tässä mielessä voisi olettaa, että Pyhtäällä, jossa koulutustaso (ks. tässä kirjassa liite 1: Aineiston edustavuus, taulukko 2) ja absoluuttinen varallisuus ovat nousseet, muutosvalmiusarvot olisivat vahvistuneet edelleen 1993–2007, että suunta kohti yksilökeskeistä jälkitraditionaalista arvomaailmaa olisi jatkunut. Toisaalta Puohiniemen havainnot viittaisivat jonkinlaiseen mielihyväkeskeisen yhteisöllisyyden kasvuun.

Taulukko 2. Arvojen tärkeysjärjestys, keskiarvot ja keskihajonnat 1993 (N=180) ja 2007 (N=230).

	Vuosi 1993			Vuosi 2007		
	sija	keski- arvo	keski- hajonta	sija	keski- arvo	keski- hajonta
Hyväntahtoisuus	1	1,16	0,16	1	1,18	0,16
Universalismi	2	1,12	0,20	3	1,13	0,18
Turvallisuus	2	1,12	0,19	2	1,16	0,17
Yhdenmukaisuus	4	1,06	0,20	4	1,10	0,19
Mielihyvä	5	1,03	0,29	5	1,05	0,26
Itseohjautuvuus	6	1,01	0,21	6	1,04	0,21
Suoriutuminen	7	0,83	0,28	8	0,76	0,23
Perinteet	8	0,80	0,26	7	0,80	0,23
Virikkeisyys	9	0,78	0,27	9	0,74	0,28
Valta	10	0,45	0,31	10	0,47	0,25
Työ	-	-	-	(7)	0,96	0,19

Huom. Luvut ovat ns. keskitettyjä arvoja, joista on poistettu vastaajan asteikonkäytön vaikutus.

Taulukko 2 esittää pyhtääläisten arvojen keskiarvot vuosina 1993 ja 2007. Kiinnostavaa on, että keskihajonnat ovat sitä pienempiä mitä korkeammalla arvo on hierarkiassa. Tärkeistä arvoista vallitsee siis myös suurempi yksimielisyys. Taulukosta näkyy, että muutokset ovat hyvin pieniä. Ainoastaan turvallisuus on noussut jaetulta toiselta sijalta selväksi kakkoseksi ja pudottanut universalismiarvot kolmoseksi. Perinnearvot ovat menneet kahdeksannelta sijaltaan suoriutumisen ohi seitsemänneksi.

Arvojen hierarkia on miltei sama kuin kaikkien suomalaisten arvohierarkia 2005 (ks. Puohiniemi 2006). Ainoa ero on se, että kaikilla suomalaisilla perinnearvot olivat sijalla 9, virikkeisyys sijalla 8 ja suoriutuminen sijalla 7. Pyhtääläisillä mielihyvä oli sijalla 5 jo vuonna 1993. Voi todeta, että molemmat nousseet arvot olivat säilyttämisarvoja, mikä sopii juuri mainittuun säännönmukaisuuteen:

läheiset, psykologisesti yhteensopivat arvot muuttuvat samansuuntaisesti. Tämä muutos ei ainakaan myötäile odotusta jälkitraditionaalisen yhteiskunnan vahvistumisesta, vaan pikemminkin ajatusta uusyhteisöllisyyden noususta, vaikka yhdenmukaisuuden arvostus ei Pyhtäällä kasvanutkaan, toisin kuin koko Suomessa. Työarvot sijoittuivat arvohierarkian keskivaiheille seitsemänneksi, itseohjautuvuuden ja perinteiden väliin.

Työarvojen merkitys osoittautui kaksijakoiseksi. Työarvot olivat yhtä vahvassa yhteydessä suoriutumiseen ($r=0,26$, $p<0,001$, $N=230$) ja yhdenmukaisuuteen ($r=0,21$, $p=0,001$, $N=230$) ja myös yhteydessä perinteisiin ($r=0,17$, $p=0,009$, $N=230$). Mutta ne olivat negatiivisessa yhteydessä mielihyvään ($r=-0,18$, $p=0,008$, $N=230$) ja universalismiin ($r=-0,33$, $p<0,001$, $N=230$). Kun Schwartzin arvomalli olettaa, että vierekkäiset arvot ovat motivaatiopohjaltaan samanlaisia, tällainen kuvio on tutkimuksissa poikkeuksellinen. Yleensä yhteyksien vahvuus (korrelaatioiden suuruus) noudattaa säännöllistä kaavaa, jossa kehää pitkin siirryttäessä yhteydet heikkenevät järjestelmällisesti. Työarvoissa on kaksi puolta, jotka ovat toisilleen jossain määrin vastakkaisia: yhtäältä korkeisiin päämääriin tähtäävä, proaktiivinen puoli, jota heijastaa työarvojen yhteys suoriutumiseen, toisaalta itsekuriin ja impulssien hillintään liittyvä inhibitiivinen puoli, joka näkyy työarvojen kytkeytymisenä yhdenmukaisuuteen.

2.3 Sukupuolierot

Schwartzin ja Rubelin (2005; 2009) katsaukset osoittavat kaksi asiaa: (1) Kaikkialla maailmassa naiset arvostavat hyväntahtoisuus- ja universalismiarvoja enemmän kuin miehet, miehet puolestaan valtaa, suoriutumista ja virikkeisyyttä. (2) Sukupuolierot arvoissa ovat kaikkiaan varsin pienet. Voisi olettaa, että sukupuolierot pienenisivät,

kun sukupuolten tasa-arvo lisääntyy, mutta tutkimukset osoittavat, että näin ei olekaan asianlaita. Schwartz ja Rubel-Lifschitz (2009) olettivat, että sukupuolten tasa-arvon kasvu tekee kummallekin sukupuolelle mahdolliseksi tavoitella niitä arvoja, jotka ovat sukupuolelle ”luonnostaan” ominaisia: naisille hyvántahtoisuutta ja universalismia, miehille valtaa, suoriutumista ja virikkeisyyttä. Niin ollen sukupuolten tasa-arvon lisääntyessä sukupuoliero näiden arvojen kohdalla kasvaisi. Tutkijat saivat tukea näille oletuksille vertaillessaan maita, joissa sukupuolten tasa-arvo oli suurta ja pientä. Edustavia väestötoksia oli 25 maasta ja opiskelijaotoksia 68:sta.

Pyhtäläisten naisten ja miesten arvoerojen vertailu vuosina 1993 ja 2007 tarjoaa mielenkiintoisen ajallisen testin sukupuolierojen muutokselle. Kun Suomessa sukupuolten tasa-arvo ainakin tasa-arvobarometrin mukaan (Nieminen 2008) hieman lisääntyi vuosien 1993 ja 2007 välillä, voi Schwartzin ja Rubel-Lifschitzin hypoteeseja testata myös ajallisesta näkökulmasta.

Odotus sukupuolierojen kasvusta tarkastellun 14 vuoden aikana saa selvää tukea, kun vertaillaan pyhtäläisten naisten ja miesten arvoeroja (liitetaulukko 1). Molempina vuosina naiset arvostivat hyvántahtoisuutta enemmän kuin miehet ja miehet valtaa, suoriutumista ja virikkeisyyttä enemmän kuin naiset. Kolme uutta tilastollisesti merkitsevää sukupuolieroa ilmaantui vuonna 2007. Naiset arvostivat universalismia enemmän kuin miehet. Ero oli 0,09 pistettä. Miehet puolestaan arvostivat mielihyvää ja turvallisuutta enemmän kuin naiset. Se havainto, että turvallisuus oli miehille tärkeämpää kuin naisille, tuntuu yllättävältä. Sama havainto on kuitenkin tehty aikaisemmassa Suomea edustavassa otoksessa SVS:ää käytettäessä (Schwartz & Rubel 2005, 1026). Suomi näyttää olevan tässä suhteessa ainoa maa maailmassa, sillä muualla turvallisuuden arvostuksessa todetut harvalukuiset sukupuolierot ovat olleet päinvastaisia, turvallisuus on ollut tärkeämpää naisille. Koska turvallisuuden arvostus tavallisesti

kasvaa turvattomuuden lisääntyessä, voisi havainnon ajatella kuvastavan työelämän muutosta teollisuusvetoisesta palveluvaltaisemmaksi, mikä oletettavasti on koetellut miesten työpaikkoja enemmän kuin naisten (ks. luku 1 tässä kirjassa).

2.4 Arvot ja puoluekanta

Vaikka politiikka tunnetusti on arvovalintoja, arvojen ja poliittisten puoluevalintojen yhteys on vaihdellut jyrkästikin Pyhtäällä eri haastattelukierroksillamme. Vuonna 1975 Suomi ja Pyhtää olivat vahvasti politisoituneita – miltei kysymys kuin kysymys oli silloin poliittinen valinta. Käytimme silloin lähtökohtanamme Rokeachin kaksiarvomallia, jonka mukaan poliittisia kantoja voidaan kuvata suhtautumisella kahteen arvoon, vapauteen ja tasa-arvoon. Rokeachin (1973) mukaan vapaus erottelee jyrkät poliittiset kannat maltillisista. Maltilliset kannattavat vapautta, jyrkät eivät. Tasa-arvo puolestaan erottelee vasemmiston ja oikeiston: vasemmisto kannattaa tasa-arvoa, oikeisto ei. Sovelsimme tätä pyhtääläisten kantoihin seuraavasti. Oletimme ensinnäkin niiden, joille tasa-arvo oli tärkeä mutta vapaus ei, kannattavan jyrkkää vasemmistoa (kommunisteja ja SKDL:ää). Toiseksi odotimme niiden jotka pitivät sekä tasa-arvoa että vapautta tärkeänä, äänestävän sosiaalidemokraatteja ja muiden (siis niiden joille tasa-arvo ei ollut tärkeä, mutta vapaus oli), äänestävän porvarillisia puolueita. Tämä malli toimi hyvin vuonna 1975, jolloin sen osumatarkkuus oli 93 prosenttia, mutta vuonna 1982, konsensus-Suomessa, se ei enää toiminutkaan (Helkama & Salminen 1989; Helkama, Uutela & Schwartz 1992). Äänestämispäätökset olivat seitsemässä vuodessa Pyhtäällä menettäneet arvoperustansa. Tasa-arvon ja vapauden luonne nimenomaan poliittisina arvoina 1970-luvulla näkyi myös siitä, että äänestämättä jättäville ja puoluekantaansa

ilmoittamattomille kumpikaan näistä arvoista ei ollut tärkeä (Helkama 1982).

Myös Schwartzin arvomallin pohjalta on tehty tutkimusta eri puolueiden äänestäjien arvoprioriteettien eroista. Esimerkiksi Italiassa on todettu, että oikeistoa äänestäville turvallisuus, perinteet, yhdenmukaisuus ja valta ovat tärkeämpiä kuin vasemmistoa äänestäville, joille puolestaan universalismi, hyväntahtoisuus ja itseohjautuvuus ovat tärkeämpiä kuin oikeistolaisille (Schwartz, Caprara & Vecchione 2010). Laajempi katsaus muihin Euroopan maihin vuoden 2002 European Social Survey -aineiston nojalla (Puurko, Schwartz & Davidov 2011) osoitti, että nämä samat arvot erottelevat oikeistoa ja vasemmistoa Länsi- ja Etelä-Euroopan maissa. Itseohjautuvuus tosin oli vasemmistolle tärkeämpi kuin oikeistolle vain Itävallassa ja Alankomaissa. Ruotsissa itseohjautuvuus oli oikeistolle tärkeämpi kuin vasemmistolle. Suomessa perinteet, yhdenmukaisuus ja valta-arvot (mutta ei turvallisuus) olivat oikeistolle tärkeämpiä, vasemmistolle puolestaan universalismi ja jonkin verran yllättäen virikkeisyys. Entisissä kommunistimaissa ei arvojen ja oikeisto-vasemmistopuoluevalinnan välillä ollut lainkaan yhteyksiä. Eurooppalaisissa tutkimuksissa ei ole suoraan kysytty puoluetta, vaan pyydetty vastaajaa sijoittamaan itsensä 11-portaiselle vasemmisto-oikeistoluottuvuudelle.

Pyhtäällä emme ole pyytäneet vastaajia määrittelemään poliittista kantaansa oikeisto-vasemmisto-jatkumolla vaan olemme kysyneet mitä puoluetta he äänestäisivät, jos vaalit olisivat nyt. Vuonna 1993 puoluekantansa ilmoitti 77 prosenttia vastaajista (N=188), 2007 91 prosenttia (N=245). SDP oli kumpanakin vuonna otoksissamme suosituin puolue. Sitä ilmoitti kannattavansa 26 prosenttia vastaajista vuonna 1993 ja 23 prosenttia vuonna 2007. Kokoomuksen kannattajien osuus oli 14 vuodessa kasvanut 17 prosentista 22 prosenttiin. Keskustan kannattajia oli 1993 12 prosenttia ja 2007 16 prosenttia,

vihreitä vastaavasti 10 prosenttia ja 12 prosenttia. Kun vertaillaan puoluekantansa ilmoittaneiden arvojen eroja ja jätetään pois pienet puolueet (RKP, SMP, kristillinen liitto ja PS, joka 2007 oli Pyhtäällä vielä pieni puolue), voidaan todeta, että sekä 1993 että 2007 neljän pääpuolueyhmittymän – vasemmisto (SDP ja vasemmistoliitto), keskusta, kokoomus ja vihreät – kannattajat erosivat kolmen Schwartzin arvon suhteen, kun käytetään riskirajaa $p < 0,05$. Nämä kolme arvoa olivat kuitenkin kumpanakin vuonna eri arvoja, niin että puolueiden kannattajien arvoeroissa ei voi väittää olevan kovin paljon ajallista jatkuvuutta.

Puolueiden kannattajat eivät kumpanakaan ajankohtana eronneet toisistaan neljän arvon suhteen: hyväntahtoisuus, perinteet, suoriutumisen ja virikkeisyys. Kuten liitetaulukosta 2 ilmenee, universalismi oli se arvo, joka erotteli puolueita 2007 vahvimmin. Se oli vihreiden ja vasemmiston kannattajille paljon tärkeämpi kuin keskustan ja etenkin kokoomuksen kannattajille. Vuonna 1993 ei sen sijaan puolueiden kannattajilla ollut universalismin tärkeydessä eroja (liitetaulukko 3).

Universalismin tärkeys vihreille ja vasemmistolle onkin miltei ainoa asia, jossa pyhtääläiset seuraavat koko Euroopan trendejä. Toinen on valta, joka oli kokoomuslaisille 2007 tärkeämpi kuin vasemmistolle ja vihreille. Muut arvoerot ovat pitkälti sellaisia, joita on todettu vain Pyhtäällä. Esimerkiksi mielihyvä oli kokoomuksen äänestäjille tärkeämpi kuin muille 2007 mutta ei 1993. Vihreät erottuivat 1993 mutta eivät enää 2007 muiden puolueiden äänestäjistä suurella itseohjautuvuuden ja pienellä yhdenmukaisuuden arvostuksellaan. Tasa-arvo, yksi universalismin osio, erotteli oikeistoa ja vasemmistoa 1970- ja 1980-luvuilla. Näin ei enää ollut laita 1990- ja 2000-luvuilla. Sen sijaan tasa-arvon tärkeys nousi vuodesta 1993 vuoteen 2007 kaikkien puolueiden kannattajien joukossa selkeästi, keskimäärin 0,14 pistettä.

2.5 Yhteenveto

Pyhtääläisten arvot olivat vuosien 1993 ja 2007 välillä varsin vakaat. Globalisaation tuottama yleinen yhteiskunnallinen epävarmuus näkyi pyhtääläisten arvohierarkiassa varsin vähän. Turvallisuuden ja perinteiden hienoista nousua voinee kuitenkin pitää reaktionä yhteiskunnan eriarvoistumiseen, samoin tasa-arvon tärkeyden kasvua kaikissa vastaajaryhmissä. Arvomaailman muutossuunta kääntyi muutosvalmiuden lisääntymisestä säilyttämisen ja yhteisöllisyyden kasvuun. Tuloksia tarkasteltaessa ja tulkittaessa on hyvä muistaa, että vuonna 2007 vastausprosentti oli paljon alhaisempi kuin 1993 (ks. luku 1). Vastaajiksi tuskin valikoitui sellaisia pyhtääläisiä, joilla meni huonosti (ks. myös Liite: Aineiston edustavuus). Todellinen muutos saattaa olla vahvempi kuin tuloksistamme näkyy.

Sukupuolierot arvoissa kasvoivat tavalla, joka noudatti yleismaailmallisesti todettuja trendejä: mitä suurempi sukupuolten tasa-arvo yhteiskunnassa on, sitä suurempi on sukupuoliero naisten hyväksi universalismi- ja hyväntahtoisuusarvojen kannatuksessa ja miesten hyväksi valta-, suoriutumisen- ja virikkeisyysarvojen kannatuksessa. Se, että turvallisuus oli tullut miehille tärkeämmäksi kuin naisille, kuvastanee suomalaiselle yhteiskunnalle ominaista piirrettä, joka liittyy työelämän muutokseen.

Sitä vastoin arvojen ja poliittisen kannan yhteydet seurasivat vain vähäisessä määrin Euroopassa 2000-luvulla todettua vasemmistolaisuuden kytkeytymistä itsensäylittämisarvoihin ja oikeistolaisuuden säilyttämiseen ja valtaan. Universalismi ja valta, arvomallin vastapoolit, tosin erottelivat Pyhtäällä vuonna 2007 oikeistoa ja vasemmistoa. Arvojen ja poliittisten kantojen yhteydet olivat vuonna 1993 ja vuonna 2007 varsin erilaiset. Verrattaessa tuloksia aikaisempiin havaintoihin 1970- ja 1980-luvulta voi todeta politiikan ja arvojen suhteet hyvin suhdanneherkiksi.

Lähteet

- Alasuutari, P. (2006). Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: Miten muutos oli ideologisesti mahdollinen? Teoksessa R. Heiskala & E. Luhtakallio (toim.), *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* (s. 43–64). Helsinki: Gaudeamus
- Heiskala, R. (2006). Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Teoksessa R. Heiskala & E. Luhtakallio (toim.), *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* (s. 14–42). Helsinki: Gaudeamus
- Helkama, K. (1982). Values and political party preference: An examination of the Rokeach two-value model of political ideology. *Acta Psychologica Fennica, IX*, 168–170.
- Helkama, K. (2000). Pyhtää ja kolmas aalto. Teoksessa J. Seppälä (toim.), *Pyhtää – Pyttis. Ristiretkiajasta nykyaikaan* (s. 134–151). Pyhtää: Pyhtään kunta.
- Helkama, K. (2009). *Moraalipsykologia*. Helsinki: Edita.
- Helkama, K. & Salminen, S. (1989). The Rokeach two-value model of political ideology in Finland. Teoksessa J.P. Forgas & J.M. Innes (toim.), *Recent advances in social psychology: An international perspective* (s. 31–37). Amsterdam: North Holland.
- Helkama, K. & Seppälä, T. (2006). Arvojen muutos Suomessa 1980-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa R. Heiskala & E. Luhtakallio (toim.), *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* (s. 131–155). Helsinki: Gaudeamus.
- Helkama, K., Uutela, A. & Schwartz, S. (1992). Value systems and political cognition. Teoksessa G.M. Breakwell (toim.), *Social psychology of political and economic cognition* (s. 9–34). Lontoo: Surrey University Press.

- Jaari, A. (2004). *Itsetunto, elämänhallinta ja arvot*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kantola, A. (2006). Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot. Teoksessa R. Heiskala & E. Luhtakallio (toim.), *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* (s. 156–178). Helsinki: Gaudeamus
- Kaseva, K. (2011). *Cross-cultural study of well-being among Finnish and American students – comparing the the predictive power of value congruence and intrinsic life-goal fulfillment*.
Julkaisematon sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Myrsky, L. & Helkama, K. (2001). University students' value priorities and emotional empathy. *Educational Psychology, 21*, 25–40.
- Nieminen, T. (2008). *Tasa-arvobarometri 2008* (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:24). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Piurko, Y., Schwartz, S. & Davidov, E. (2011). Basic personal values and the meaning of left-right political orientations in 20 countries. *Political Psychology, 32*, 537–561.
- Pohjanheimo, E. (1996): Pyhtääläisten arvot ja niiden muutokset vuosina 1975–1993. Teoksessa K. Helkama & A.-M. Pirttilä-Backman (toim.), *Pyhtääläiset. Sosiaalipsykologinen seurantatutkimus 1975–1993* (Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 1/1996) (s. 43–72). Helsingin yliopisto: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Puohiniemi, M. (2002). *Arvot, asenteet ja ajankuva*. Vantaa: Limor.
- Puohiniemi, M. (2006). *Täsmäelämän ja uusyhteisöllisyyden aika*. Vantaa: Limor.

- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Schwartz, S. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. Teoksessa M. P. Zanna (toim.), *Advances in experimental social psychology* (vol. 25) (s. 1–65). San Diego: Academic Press.
- Schwartz, S. (2011). Studying values: personal adventure, future directions. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *42*, 307–319.
- Schwartz, S., Caprara, G. V. & Vecchione, M. (2010). Basic personal values, core political values, and voting: A longitudinal analysis. *Political Psychology*, *31*, 421–452.
- Schwartz, S. & Bilsky, W. (1990). Toward a theory of a universal structure of human values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, *58*, 878–891.
- Schwartz, S. & Rubel, T. (2005). Sex differences in value priorities: Cross-cultural and multimethod studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, *89*, 1010–1028.
- Schwartz, S. & Rubel-Lifschitz, T. (2009). Cross-national variation in the size of sex differences in values: Effects of gender equality. *Journal of Personality and Social Psychology*, *97*, 171–185.
- Schwartz, S. & Sagie, G. (2000). Value consensus and importance: A cross-national study. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *31*, 465–490.
- Verkasalo, M., Goodwin, R. & Bezmenova, I. (2006). Value change following a major terrorist incident: Finnish adolescent and student values before and after 11th September 2001. *Journal of Applied Social Psychology*, *36*, 144–160.

Liitetaulukot (lukuun 2)

Liitetaulukko 1. Arvojen sukupuolierot vuosina 1993 ja 2007.

Keskiarvot ja keskihajonnat (sulkeissa).

	Vuosi 1993			Vuosi 2007		
	Naiset (N=82)	Miehet (N=98)	Eron merkitsevyys	Naiset (N=115)	Miehet (N=115)	Eron merkitsevyys
Hyväntahtoisuus	1,21 (0,18)	1,13 (0,14)	t(151,7)=3,39; p<0,001	1,21 (0,15)	1,15 (0,15)	t(228)=2,95; p=0,003
Universalismi	1,13 (0,19)	1,12 (0,21)	p=ns.	1,17 (0,18)	1,08 (0,17)	t(228)=4,04; p<0,001
Turvallisuus	1,12 (0,20)	1,13 (0,19)	p=ns.	1,13 (0,15)	1,19 (0,13)	t(228)=2,65; p=0,009
Yhdenmukaisuus	1,08 (0,19)	1,04 (0,20)	p=ns.	1,08 (0,18)	1,12 (0,19)	p=ns.
Mielihyvä	0,99 (0,29)	1,06 (0,29)	p=ns.	1,01 (0,26)	1,09 (0,25)	t(228)=2,66; p=0,008
Itseohjautuvuus	1,00 (0,19)	1,02 (0,22)	p=ns.	1,05 (0,21)	1,02 (0,21)	p=ns.
Suoriutuminen	0,78 (0,27)	0,87 (0,28)	t(178)=2,31; p=0,022	0,71 (0,23)	0,81 (0,21)	t(228)=3,54; p<0,001
Perinteet	0,77 (0,27)	0,83 (0,25)	p=ns.	0,79 (0,22)	0,81 (0,23)	p=ns.
Virikkeisyys	0,71 (0,27)	0,83 (0,26)	t(178)=3,14; p=0,002	0,67 (0,30)	0,82 (0,23)	t(228)=4,32; p<0,001
Valta	0,37 (0,26)	0,52 (0,32)	t(177,7)=3,48; p<0,001	0,41 (0,25)	0,53 (0,24)	t(228)=3,73; p<0,001
Työ	-	-	-	0,95 (0,19)	0,98 (0,19)	p=ns.

Huom. ns.=ei-merkitsevä.

Liitetaulukko 2. Puoluekannatuksen mukaiset tilastollisesti merkitsevät arvoerot vuonna 2007. Keskiarvot ja keskihajonnat (sulkeissa).

	SDP ja Vasemmistoliitto	Vihreät	Keskusta	Kokoomus	Eron merkitsevyys
Universalismi	1,19 (0,19)	1,26 (0,16)	1,11 (0,16)	1,05 (0,16)	F(3, 176)=11,1; p<0,001
Mielihyvä	1,00 (0,22)	0,99 (0,35)	0,98 (0,23)	1,14 (0,25)	F(3, 176)=4,39; p=0,005
Valta	0,44 (0,26)	0,37 (0,23)	0,46 (0,22)	0,54 (0,24)	F(3, 176)=3,28; p=0,022
	(N=63)	(N=27)	(N=37)	(N=53)	

Liitetaulukko 3. Puoluekannatuksen mukaiset tilastollisesti merkitsevät arvoerot vuonna 1993. Keskiarvot ja keskihajonnat (sulkeissa).

	SDP ja vasemmistoliitto	Vihreät	Keskusta	Kokoomus	Eron merkitsevyys
Turvallisuus	1,15 (0,18)	0,99 (0,20)	1,09 (0,14)	1,17 (0,23)	F(3, 121)=4,26; p=0,007
Itseohjautuvuus	0,97 (0,23)	1,14 (0,22)	1,01 (0,21)	1,04 (0,17)	F(3, 121)=2,86; p=0,040
Yhdenmukaisuus	1,10 (0,20)	0,95 (0,23)	1,06 (0,12)	1,04 (0,20)	F(3, 121)=2,80; p=0,043
	(N=53)	(N=18)	(N=22)	(N=32)	

Luku 3: Henkisen ja ruumiillisen työn erottelu työnjaon käytäntönä¹

Antero Olakivi

2000-luvun Suomea – ja muita länsimaita – on tieteellisessä ja muussa julkisessa keskustelussa luonnehdittu tietotalouden ja tietoyhteiskunnan termein. Eri keskusteluissa on pidetty puheenvuoroja luovuuden ja innovatiivisuuden lisääntyneestä merkityksestä tuotannollisessa toiminnassa (Castells & Himanen 2001) sekä uudesta tietointensiivisestä työstä, joka vaatii tekijältään paitsi korkeaa koulutusta (Blom ym. 2001) myös yleisiä kielellisiä ja kommunikatiivisia kykyjä (Vähämäki 2003). Näihin kykyihin viitaten filosofi Jussi Vähämäki (2009) on kirjoittanut uudesta tietokykykapitalismista, jonka keskeisin työntekijälle asettama vaatimus ei koske niinkään *erityistä* ammattitaitoa, vaan pikemmin kykyä jatkuvasti omaksua, luoda ja soveltaa *mitä tahansa* uutta tietoa.

1990-luvun vaihtuessa 2000-lukuun on myös Suomen valtio kiinnostunut työorganisaatioiden kehittamisestä (Arnkil 2004; Schienstock 2007). Esimerkiksi Työministeriön (2000) asettama Tietoyhteiskuntatiimi katsoi tulevaisuuden keskeiseksi haasteeksi ”kaupallisesti hyödynnettävissä olevan henkisen pääoman” systemaattisen haltuun ottamisen (mt., 1). Tämän pääoman parempi hallinta nähtiin edellytyksenä innovaatioiden tuottamiselle sekä kilpailukykyiselle ja työllistävälle liiketoiminnalle globaalissa elinkeinoelämässä (mt., 20). Työn organisoiminnin uusiksi periaatteiksi poliittiset toimenpide-ehdotukset ovat esittäneet – muun muassa – luovan ja suorittavan työn erottelusta luopumista sekä työntekijöiden

---

¹ Luku perustuu kirjoittajan pro gradu -tutkielmaan (Olakivi 2011).

vaikutusvallan kasvattamista oman työnsä suunnittelussa (ks. erit. Työministeriö 2005).

Taloudellisten lupauksen lisäksi uudet organisointimallit ovat luvanneet demokraattisempaa ja vähemmän byrokraattista johtamista. Rutiinin ja byrokratian tilalle ne ovat tarjonneet monipuolisempia toimenkuvia, joustavuutta ja verkostomaisia suhteita. (Näistä keskusteluista ks. esim. Castells 2000, 164–172; Sennett 2002; Boltanski & Chiapello 2005; Julkunen 2008; Miller & Rose 2010, 249–284.) Eräät teoreetikot (esim. Holvas & Vähämäki 2005) ovatkin esittäneet, että ympäristöstään erotettu tehdas ja sen sisäinen, tarkasti ositettu työnjako olisivat jo menettäneet asemansa tuotannon ihanteena ja yhteiskunnallisena mallina. Samalla myös yhteiskuntatieteilijöiden perinteiset erottelut, kuten jako ruumiilliseen ja henkiseen työhön, olisivat menettäneet kuvaavuuttaan uudessa immateriaalisessa taloudessa. (Mt., 50–54 & 121–124.)

Uudet organisointiopit ja niiden sosiologiset tulkinnat tunnetaan hyvin. Paljon huonommin tunnetaan se, miten muuttuvat mallit ja arvostukset näkyvät työtä jäsentävässä *arkisessa* toiminnassa. Tässä luvussa kysyn, kuinka ymmärrys työn asettamista vaatimuksista ja palkkatyön hyveistä on ilmennyt pyhtääläisten palkkatyöntekijöiden omaa työtään koskevilla selonteilla kolmella eri vuosikymmenellä. Edustavatko vanhat teolliset, ruumiillisen tottelemisen ja käskyjen noudattamisen hyveet vain ja ainoastaan mennyttä aikaa? Ovatko vuorovaikutus ja ajattelu tulleet aiempaa keskeisemmiksi palkkatyön hyveiksi? Ja erityisesti: Onko vanha, teollisen ajan erottelu henkiseen ja ruumiilliseen työhön menettämässä merkitystään arkisena työn jakamisen käytäntönä?

Ensimmäisestä aineistonkeruukierroksesta alkaen pyhtääläisille haastatelluille on tarjottu 14-kohtainen lista ”eri töissä vaadittavista ominaisuuksista”, sisältäen vaihtoehtoja kuten ruumiillinen kestävyys ja nopea ajattelu, sekä esitetty sama kysymys: Mitkä näistä

ominaisuuksista ovat tärkeitä sinun työssäsi? Vastauksia analysoimalla tarkastelen sitä, miten työtä ja työnjaon paikkoja on eri vuosien haastatteluissa tulkittu, rajattu ja tehty ymmärrettäväksi. Millaiset tekijät ovat luoneet ehtoja sille, kenen hyveeksi on voitu määritellä ajattelu ja kenen hyveeksi käskyjen noudattaminen? Vai onko kenties niin, että vanhat erot ovat katoamassa tai vanhat käsitteet menettämässä merkitystään työnjaosta puhuttaessa?

3.1 Työn järjestämisen ja ymmärtämisen tavoista

Sosiologisesti työn organisointiperiaatteet voidaan ymmärtää vastauksina samaan peruskysymykseen: Miten työvoima abstraktina inhimillisenä potentiaalina on mahdollista muuttaa arvoa lisääväksi konkreettiseksi työksi? Erilaiset vastaukset ovat luoneet rajoja sille, millaisia odotuksia eri työntekijäryhmille ja yksittäisille työntekijöille on ollut mahdollista asettaa. Tutkimuksissa työn järjestämisen modernit muutokset on usein nähty siirtymänä kauemmas tayloristisista malleista (ks. esim. Seeck 2008). 1900-luvun alun Yhdysvalloissa syntynyt tayloristinen oppi perustui ajattelutyön ja suorittavan työn järjestelmälliseen erottamiseen. Suorittavat tehtävät tuli ositella ja standardoida siten, että niistä oli mahdollista selviytyä minimaalisella ammattitaidolla. Vastaavasti suorittavasta työstä eriytetyn johdon tehtäväksi tuli työprosessin suunnittelu ja valvonta. Työn kontrolli perustui erityisille työaikamittauksille, joiden avulla johdon tuli määrittää jokaiselle työsuoritukselle tehokkain ja nopein suoritustapa, jota noudattamaan työntekijä voitiin pakottaa. (Seeck & Järvelä 2007; Julkunen 2008, 34.)

Suomessa tayloristisista tekniikoista parhaiten omaksuttiin tiетävästi työaikamittauksen menetelmät (Seeck & Järvelä 2007), ja vaikka tayloristisesti järjestettyyn työhön liittyy usein mielikuva tehdassalien loputtomista liukuhihnoista, ei näitä menetelmiä sovel-

lettu pelkästään teollisuudessa, vaan myös niin kutsutuilla palvelualoilla (ks. esim. Hentilä 1999, 220–223). Ajatus siitä, että lähes kaikki työ järjestyisi – tai vähintään pyrkisi järjestymään – tayloristisen mallin mukaisesti, juurtui pitkään myös osaksi sosiologista yhteiskuntatutkimusta. Ei liene liioiteltua väittää, että 1900-luvun loppupuolen sosiologiassa ”tehdas” alettiin ymmärtää paitsi työpaikana ja tuotantolaitoksena, myös metaforana moderneille teollisuusyhteiskunnille, joissa työpaikan sisäinen työnjako vastaa yhteiskunnallista luokkajakoa: erityisesti marxilaisen tutkimusperinteen eräissä suuntauksissa ajateltiin, että tayloristinen raja ”henkisen” ja ”ruumiillisen” työn välillä oli myös luokka-asemia toisistaan erottelva raja (ks. erit. Wright 1978, 79–83; kriittisemmin Luokkaprojekti 1984; Kivinen 1987).

Näitä ajatuksia omaksuttiin myös suomalaisessa sosiologiassa, siitäkin huolimatta, että suomalaiseen *työelämään* tayloristiset opit rantautuivat verrattain myöhään, eräiden arvioiden mukaan kunnolla vasta toisen maailmansodan aikaan, eivätkä tuolloinkaan puhtaassa muodossaan, vaan sekoittuneina uudempiin liikkeenjohdon ideoihin (Seeck & Järvelä 2007). Uusien ideoiden on sittemmin nähty vahvistuneen. Suomessa työn organisoinnin historiaa tutkinut Raija Julkunen (2008) on liittännyt vahvistumisen muuttuneisiin markkinoihin, jotka aiempaa vähemmän perustuvat *standardoitujen* tuotteiden massakulutukseen. Uudet markkinat edellyttävät nopeammin kysyntään reagoivia työn järjestämisen tapoja, jotka puolestaan edellyttävät monitaitoisempia, sitoutuneempia ja innovatiivisempia työntekijöitä. Kuitenkin vasta uusi tieto- ja tuotantotekniikka on, Julkusen mukaan, luonut lopulliset edellytykset tuotannon uudelleen järjestämiselle. (Mt., 39 & 86–104.)

Toisinaan tayloristisista malleista poikkeavien ihanteiden synty on liitetty länsimaissa vahvistuneisiin demokratiavaatimukseen (Boltanski & Chiapello 2005; Miller & Rose 2010, 249–284). Yh-

teistä eri analyysilinjoille on se, että niissä kaikissa työntekijöiden itsenäisyyden kasvattamista on pidetty olennaisena työn järjestämisen muutoksena: ylhäältä tulevien ohjeiden yksiviivaisen toteuttamisen sijaan uusi työ vaatii tekijältään aloitteellisuutta, vastuullisuutta ja yhteisissä sopimuksissa pysymistä. (Blom ym. 2001, 38 & 210–212; Boltanski & Chiapello 2005, 80–85; Julkunen 2008, 120 & 163–199). Samalla myös sosiologiset tavat ymmärtää yhteiskuntaa ovat muuttuneet. Tehdasmetafora on alkanut näyttää vanhanaikaiselta. Hierarkkisten järjestelmien sijaan yhteiskunnallista todellisuutta on alettu ymmärtää jatkuvasti uudelleen muotoutuvina verkostoina (Eriksson 2009).

Hierarkioiden purkamisen ohella ehkä tyypillisin työn muutosta koskeva väite liittyy työn painopisteen siirtymiseen käsistä päähän. Työn tietoistumisella on viitattu muutoksiin, joiden tuloksena tiedon tuottaminen, käsittely ja välittäminen ovat kasvaneet kiinteiksi osiksi arkista työtä. Työn on katsottu edellyttävän alati enemmän ideointia ja suunnittelua. Luovan ongelmanratkaisun on nähty korostuneen rutiinien kustannuksella. Ruumiillisen voiman sijaan uuden työn on ajateltu vaativan älyllisiä ominaisuuksia: luovuutta, ajattelukykyä, tiedollisia valmiuksia sekä kommunikatiivisia ja sosiaalisia taitoja. (Blom ym. 2001, 27–39; Lavikka 2004.) Tilanteessa, jossa työvoiman arvo perustuu sen kykyyn vastata odottamattomiin ja ennalta määräytymättömiin kysynnän vaihteluihin, aletaan myös työntekijöiltä odottaa yleisiä valmiuksia tarttua ”mihin tahansa” tehtävään. Ennen muuta työstä tulee aiempaa kommunikatiivisempaa. (Vähämäki 2003, 55–59.) Kommunikaation merkitystä on katsottu korostaneen myös ryhmätyön yleistyminen työn järjestämisen tapana (mt., 56; Lavikka 2004), mistä on merkkejä myös Pyhtäällä (ks. Forssin luku tässä kirjassa). Rationaalisen suunnittelun tai mykän ruumiillisen puurtamisen sijaan uusi työ näyttääkin edellyttävän tekijältään esimerkiksi roolinotto-,

vaikutelmanhallinta- ja vuorovaikutustaitoja. (Blom ym. 2001, 27; Vähämäki 2003, 55–57.) Nämä vaatimusten muutokset näkyvät esimerkiksi työpaikkailmoitusten maalaamisissa odotuksissa ja niiden muutoksissa 1900-luvun jälkipuoliskolla (Kuokkanen ym. 2012).

Toisaalta voidaan ajatella, että tuotanto on aina vaatinut yhteistyötä ja kommunikaatiota. Esimerkiksi Julkusen (2008, 93) mukaan uudet, ryhmätyöhön ja työntekijöiden itseohjautuvuuteen perustuvat hallintatavat ovatkin vain muuttaneet aiemman spontaanin yhteistyön osaksi virallista organisaatiota. Työn kommunikatiivisuus ei siis ole lisääntynyt, vaan tulee nyt vain ensimmäistä kertaa virallisesti tunnustetuksi (mt., 93). Samaan tapaan Vähämäki (2009, 69) on täsmentänyt, ettei työn tietoistuminen välttämättä tarkoita tiedon lisääntynyttä merkitystä vaan ainoastaan sen merkityksen *näkyväksi tulemistä*.

Keskustelut tietoistumisesta voidaan lopulta liittää yleisempään keskusteluun vanhojen tuotannollisten erojen katoamisesta. Vanha ruumiillisen ja henkisen työn erottelu näyttää sopivan huonosti tilanteeseen, jossa miellyttävyyttä, persoonallisuutta ja sosiaalisia taitoja aletaan vaatia myös matalasti palkatussa palvelutyössä, jossa samaan aikaan vaaditaan myös ruumiillista kestävyyttä (esim. hoiva-alalla) (Julkunen 2000). Teollisuudessakin työn suunnittelu ja toteuttaminen yhdistyvät osaksi *saman* työntekijän tehtävää (Lavikka 2000). Myös työn tietoistuminen koskee (ainakin lähes) kaikkia ammatteja ja aloja, ei vain tiettyjä (mt.; Julkunen 2000). Esimerkiksi Vähämäen (2003) mukaan työt ovatkin alkaneet muistuttaa ulkoisilta piirteiltä toisiaan. Ammattinimikkeet vaihtelevat, mutta itse työt ovat samaa puhelimessa puhumista, tietokoneen ääressä istumista, loputonta vuorovaikutusta ja organisointia. Erona vanhaan on vain se, että nyt työ kiinnittyy persoonaan. Siinä missä vanhan ajan työntekijät muodostivat kasvottoman massan, mutta tuotantoketjuissa työtehtävät

olivat tarkasti eroteltuja, nyt siis työt ovat samoja, mutta työntekijät yksilöitä. (Mt.)

Olenainen ero vanhaan syntyy siitä, ettei työntekijän persoonaan kiinnittyvää työtä oikein voida sijoittaa suunnittelevan ja suorittavan työn dikotomiaan. Ylipäätään sellaisia henkilökohtaisen työn hyveitä kuten sitoutumista, vastuuntuntoa sekä toisten huomioimista ja toisista huolehtimista on vaikea mieltää ruumiillisen tai henkisen työn hyveiksi (ks. esim. Kinnunen 2001, 137–145 & 155). Sikäli kun uusi työ edellyttää juuri näitä ominaisuuksia, voidaan sen katsoa vievän perustaa henkisen ja ruumiillisen työn erottelulta.

Käsitys kaikkien erojen katoamisesta ei kuitenkaan ole yleisesti hyväksytty. Vanhat henkisen ja ruumiillisen työn erotteluun perustuvat luokitukset eivät ehkä kuvaa nykytyön eroja, mutta niiden tilalle on tullut uusia jakoja (Reich 1995, 193–192). Esimerkiksi sosiologi Scott Lash (1995) on esittänyt, että keskeisiksi tuotannollisia jakoja määritteleviksi tekijöiksi ovat nyt muodostumassa eriarvoiset asemat informaationkulun ja -käsittelyn ketjuissa. Lashin mukaan olennainen kysymys on nyt se, kuka valmistaa ”idean” ja kenen tehtävänä on toteuttaa se (mt.). Samanlaisia polarisaatio-oletuksia on esittänyt myös Manuel Castells (2000, 265–266). Blom kumppaneineen (2001) on puolestaan tehnyt eron tietotyöntekijöiden ja muiden työntekijöiden välille, kun taas toiset ovat puhuneet ”informaatioammateista” (Porat 1977; Paakkolanvaara 1988) tai ”luovista ammateista” (Florida 2005, 126–130) erotuksena muista ammateista. Nämä eivät kuitenkaan ole empiirisiä vaan teoreettisia, tutkijoiden tekemiä erotteluita. Lisäksi on myös tutkijoita, joille työn luokittelu luovaan ja ei-luovaan voi tapahtua ”vain mielivaltaisesti ja manipuloimalla sekä mielikuvia että julkista mielipidettä” (Vähämäki 2009, 138), ja joiden mukaan koko sosiologinen luokitteluprojekti, työntekijät omille hierarkkisille paikoilleen sijoitteleva lähestymistapa, on nyt tullut tiensä päähän (Vähämäki 2003, 88).

Edellä esitetty kuvaus on tietenkin yksinkertaistus eräästä työn muutosta koskevasta keskustelusta. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista paneutua yksityiskohtiin tai vivahde-eroihin (niistä ks. esim. Julkunen 2008). Joka tapauksessa esitän, että työn muutoksesta käytyä keskustelua on mahdollista siteerata edellä tekemälläni tavalla. Työn uusi hallinta edellyttää työntekijältä vähemmän ruumiillista puurtamista ja käskyjen noudattamista, enemmän vastuullisuutta, luovuutta, sosiaalisuutta, suunnittelu- ja organisoitukykyä sekä vaikutelmanhallintataitoja. Samalla uusi työ muuttaa vanhaa työnjakoa. Uuden työn tarjoamat paikat eivät jakaannu esimiesten ja alaisten paikkoihin. Työn organisointi ei ole hierarkkista. Kaikessa työssä vaaditaan itseohjautuvuutta ja kommunikatiivisuutta. Vanhat erot katoavat.

Tarkemmin sanottuna uudet työn järjestämisen tavat näyttävät haastavan jakoa ruumiilliseen (toteuttavaan) ja henkiseen (suunnittelevaan) työhön useammallakin tavalla. Yhtäältä niin sanotun ruumiillisen työn tarve ja samalla sen teettämisen mahdollisuudet ovat läntisissä teollisuusmaissa merkittävästi vähentyneet. Toiseksi, sikäli kun ”ruumiillista” työtä vielä tehdään, ei tämä työ muodosta muusta työstä tarkasti erotettua aluettaan: matalan hierarkian tuotannossa työn suunnittelu ja toteuttaminen yhdistyvät osaksi *saman* työntekijän kohtaamia vaatimuksia. Kolmanneksi uusi työ edellyttää tekijältään taitoja ja ominaisuuksia, jotka eivät ole yksiselitteisen henkisiä *eivätkä* ruumiillisia. Tällaisia ovat erityisesti työntekijän persoonaan kiinnittyvät vaatimukset sekä sitoutumisen, vastuuntunnon sekä toisten huomioimisen ja toisista huolehtimisen hyveet.

Kuitenkaan luokittelujen tekeminen ei ole sosiologien yksinoikeus. Niinpä tässä luvussa kysyn, ovatko vanhat erottelut menettäneet käyttökelpoisuutensa myös arkisessa työssä jakavassa toiminnassa.

3.2 Huomio työtä järjestävään toimintaan

Tässä luvussa tarkastelen sitä, miten Pyhtäällä eri vuosina haastatellut työntekijät ovat itse määritelleet asemaansa osana yhteiskunnallista työnjakoa. Ajattelen, etteivät yhteiskunnalliset toiminnot itsestään järjesty työhön ja ei-työhön, kuten työ ei itsestään järjesty palkkatyöhön ja muuhun työhön, eikä palkkatyö erilaisiin työnjaon paikkoihin tai ammatteihin. Tämä järjestely vaatii luokittelevaa toimintaa, työtehtävien erottelua toisistaan. Tätä toimintaa lähestyn kiinnittämällä huomiota työtä jakaviin ja ymmärrettäväksi tekeviin puhetapoihin, jotka voivat olla yhtä lailla sosiologisia, johtamisopillisia kuin eräässä mielessä ”arkisempiakin”. Kuten olen toisaalla ehdottanut (Olakivi 2011), tayloristisen puhetavan voidaan ajatella tarjoavan yksilöille kahdenlaisia työntekijäasemia: yhtiöltä suunnittelevan työn aseman, toisaalta tästä eriytetyn suorittavan työn aseman. Uudempien puhetapojen voidaan katsoa hylkäävän tämän kahtiajaon. Vakiintuessaan puhetavat pitävät yllä valtasuhteita, mutta niitä ja niiden tarjoamia positioita voidaan myös vastustaa (Davies & Harré 1990; Burr 1995, 150–152).

Tämän luvun kannalta keskeinen työnjakoa jäsentävä puhetapa koskee henkisen ja ruumiillisen työn erottelua. 1900-luvulla tämä erottelu on vakiintunut erityisesti tayloristisen työnjaon malliksi, mutta samalla sitä voidaan pitää taylorismia perustavimpana luokitteluna. Erottelu on löydettävissä jo aristoteelisista ruumiin ja sielun sekä orjuuden ja vapauden välisistä dikotomioista (Khan 2001). Erottelu on usein tehty hierarkkisena erotteluna, ja nimenomaan henkisen työn hyväksi. Voidaan ajatella, että tällä tavoin luokittelun kieli on pitänyt yllä ja perustellut yhteiskunnallista eriarvoisuutta pään ja käden, teorian ja käytännön sekä henkisen ja ruumiillisen välillä (Kinnunen 1988; 1989, 61; 2001, 128, 144; Khan 2001). Arvoero ei silti ole ehdoton. Toisinaan, erityisesti työväenluokkaisesta ja miehi-

sestä näkökulmasta, ruumiillinen työ on voitu esittää henkistä arvokkaampana (Willis 1984, 172–179). Silti tämäkin muunnos vain kääntää arvoasetelman ylösalaisin, jättäen itse erottelun ennalleen.

Kuten sanottua, henkisen ja ruumiillisen työn erottelu on eri aikoina saanut erilaisia muotoja. Edes 1900-luvulla taylorismi ja tehdas eivät olleet ainoita erottelua uusintaneita järjestyksiä, vaan erottelua on uusinnettu esimerkiksi ammattiliittojen järjestelmässä. Vuoteen 1956 saakka Toimihenkilö- ja virkamiesjärjestöjen keskusliitto tunnettiin Henkisen työn keskusliittona. Kuitenkin eri ammattien sijoittaminen henkisen ja ruumiillisen työn erotteluun aiheutti usein määrittelyvaikeuksia (ks. esim. Hentilä 1999, 160–161). Nämä määrittelyvaikeudet osoittavat, että tosiasiaissa luokittelut ovat harvoin yksiselitteisiä. Toimijoille on usein tarjolla kilpailevia identiteettejä ja he voivat myös vastustaa heille tarjoutuvia luokituksia (Berger & Luckmann 1994). Yhteiskunnallisen työnjaon tuottaminen ja uudelleen tuottaminen on jatkuva prosessi.

Tayloristisen mallin lisäksi ruumiillisen ja henkisen työn erottelua on 1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla uusinnettu juuri työntekijä-toimihenkilö-jakona ² (Kinnunen 1988; 1989; 2001). Suomessa erottelua on tehty ja uusinnettu sekä sosiologisessa yhteiskuntarakenteen tutkimuksessa että valtion tilastotoimessa. Sosiologiassa Heikki Waris otti erottelun käyttöön vuoden 1952 kirjassaan *Suomalaisen yhteiskunnan rakenne*. Warikselle työntekijä-toimihenkilö-jaottelu oli nimenomaisesti henkisen ja ruumiillisen työn välinen ja samastui yhteiskunnalliseen luokkajakoon. (Mt., 178–180.)

Valtion tilastollisissa luokituksissa työntekijä-toimihenkilö-jako on jäsentänyt ruumiillisen ja henkisen työn – tai käden ja pään tai teorian ja käytännön – erottelua ainakin vuoden 1950 väestöläsken-

---

² On huomionarvoista, että sanan *toimi* alkuperäisiä merkityksiä ovat paitsi *puuha*, *työ* ja *keino* myös *ymmärrys*, *järki* ja *taju* (Häkkinen 2004, 1323–1324; ks. myös Kinnunen 2001, 140).

nasta alkaen (Kinnunen 1989, 15–16; 2001, 141). Vielä uusimmassa luokitusohjeessaankin Tilastokeskus (1989, 7) kertoo tekevänsä luokituksen työn konkreettisen luonteen perusteella – siitäkin huolimatta, että eron konkreettisuutta nyt jo epäillään. Vuodelta 1989 peräisin olevassa, mutta edelleen käytettävässä (ks. Tilastokeskus 16.1.2012) ohjeessa todetaan seuraavaa:

Periaatteessa rajana työntekijöihin on, että toimihenkilöt käsittelevät työssään **symboleita**: lähinnä rahaa, informaatiota tai tietovälineitä tai työn kohteena on ihminen. Raja toimihenkilöiden ja työntekijöiden välillä on hämärtynyt mm. uuden tekniikan käyttöönoton myötä. Niin tehtaassa kuin toimistossakin työ saattaa olla pääasiassa tietokonepäänteen äärellä istumista, olipa sitten kysymyksessä tavaranto tuotanto tai vaikkapa palkanlaskenta. Raja on kuitenkin haluttu säilyttää ja kriteerinä on käytetty useita tekijöitä. Niinpä ns. **henkinen työ**, joka tapahtuu usein toimistossa, koulussa, sairaalassa jne. katsotaan toimihenkilötyöksi, kun taas tehtaassa tapahtuva ruumiillinen työ, tavarantuotanto, tavaroiden ja ihmisten kuljetus sekä fyysisiä suorituksia vaativat suojele- ja vartiointitehtävät katsotaan työntekijätyöksi. Jako on haluttu säilyttää jo pelkästään vertailujen jatkuvuuden mahdollistamiseksi. (Tilastokeskus 1989, 15, korostukset alkuperäisiä.)

Tätä jos mitä voidaan pitää pyrkimyksenä yhteiskunnallisen työnjaon oikeuttamiseen ja vakiinnuttamiseen. Yhtäältä ensin epäillään, ettei vanha luokitus enää vastaa työn luonnetta, mutta samanaikaisesti raja halutaan säilyttää ”vertailujen jatkuvuuden mahdollistamiseksi”. Itse raja vedetään henkisen ja ruumiillisen työn välille, mutta kiinnostavalla tavalla työn henkisyttä tai ruumiillisuutta ei päätellä vain työn oletetusta luonteesta vaan myös siitä, missä työ suoritetaan. Henkinen

työ tapahtuu ”toimistossa, koulussa tai sairaalassa”, kun taas ruumiillinen työ tapahtuu ”tehtaassa”. Näin siis eräiltä työntekijäryhmiltä evätään pääsy ”henkisen työn” symbolisiin paikkoihin – osin sillä perusteella, missä heidän työnsä tapahtuu.

Luokitukset toimivat siten, että ne tuovat esiin ja tekevät näkyviksi erilaisia piirteitä erilaisista töistä, samalla häivyttäen toisia piirteitä. Toimihenkilötyöstä häivytetään sen ruumiillisuus ja työntekijätyöstä sen henkisyys. Huomionarvoista on se, etteivät luokitukset ole pelkästään tilastollisia, vaan ne näyttävät kiinnittyvän myös työpaikkatason symbolisiin valtakamppailuihin: tutkimusten mukaan toimihenkilötyötä tekevät toistavat usein käsityksen työnsä henkisyydestä (Kinnunen 1989, 38–39; 48–52). Ainakin näin näytti olevan vielä 1980-luvulla, eikä uudempaa tutkimusta juuri ole. Luokitukset ovat kuitenkin riippuvaisia toiminnasta, ne on luotava toiminnassa uudelleen ja uudelleen. Tämä on niiden olemassaolon edellytys. (Berger & Luckmann 1994; Gronow & Kilpinen 2010.)

3.3 Haastattelut näytteenä työtä jakavasta toiminnasta (eli professori Kohn palaa Pyhtäälle)

Tutkimushaastatteluissa pyhtääläisille palkkatyöntekijöille on vuodesta toiseen esitetty sama kysymys työn vaatimuksista ja työssä tarvittavista ominaisuuksista. Kysymys on esitetty kutakuinkin seuraavaan tapaan:

”Näytän teille luettelon ominaisuuksista, joita ihmisiltä vaaditaan erilaisissa töissä. Sanokaa ensin, mitkä kolme ominaisuutta näistä ovat teidän työssänne tärkeimpiä. Entä mikä näistä kolmesta on välttämättömin? Sanokaa sitten, mitkä kolme ominaisuutta ovat vähiten tärkeitä työssänne. Entä mikä näistä kolmesta on vähiten tärkeä?”

Kysymystä lukiessaan kiinnittää huomiota ensimmäiseen lauseeseen: ominaisuuksista, joita *ihmisiltä vaaditaan erilaisissa töissä*. Kehystämällä kysymyksen kontekstiksi ominaisuudet joita ihmisiltä (yleisesti) vaaditaan ja kannustamalla haastateltavaa pohtimaan omaa työtään suhteessa *erilaisiin töihin*, tuodaan haastattelutilanteeseen vertailukohtana toimiva ”toinen”: ihmiset ja heidän erilaiset työnsä, koko sosiaalisen työnjaon järjestelmä. Näin haastateltavia ei ainoastaan ole pyydetty kertomaan omasta työstään, vaan myös paikantamaan oma työnsä suhteessa työnjaon järjestelmään, oma tuotannollinen asemansa suhteessa toisiin (vrt. Hughes 1984a; 1984b).

Taulukko 1 sisältää luettelon haastatteluissa vaihtoehtoina tarjotuista ominaisuuksista. Analyysia varten ominaisuuksista on muodostettu 14 muuttujaa, joiden arvot vaihtelevat haastattelussa annettujen vastausten perusteella välillä -2–2. Tällä tavoin haastatteluissa esitetty puhe on tullut tallennetuksi tilastollisesti käsiteltävään muotoon.

Taulukko 1. Luettelo haastatteluissa annetuista vaihtoehtoista työssä vaadittaviksi ominaisuuksiksi sekä haastattelupuheen muuntaminen numeromuotoon.

Ominaisuus	Haastatteluvastausten numerointi				
	Vähiten tärkeä	Vähiten tärkeiden joukossa	Ei tarpeeton eikä tärkeä	Tärkeimpien joukossa	Tärkein
1. Hyvän vaikutuksen tekeminen toisiin ihmisiin	-2	-1	0	1	2
2. Hyvä muisti	-2	-1	0	1	2
3. Nopea ajattelu	-2	-1	0	1	2
4. Järjestelmällisyys	-2	-1	0	1	2
5. Kekseliäisyys	-2	-1	0	1	2
6. Suunnittelu pitkällä tähtäyksellä	-2	-1	0	1	2
7. Ihmisten käsittelytaito	-2	-1	0	1	2
8. Sääntöjen noudattaminen	-2	-1	0	1	2
9. Ruumiillinen kestävyys	-2	-1	0	1	2
10. Sitkeys työn loppuunsaattamisessa	-2	-1	0	1	2
11. Tarkkuus	-2	-1	0	1	2
12. Asioiden esittäminen selvästi toisille	-2	-1	0	1	2
13. Sen tekeminen, mitä käsketään	-2	-1	0	1	2
14. Nopeasti liikkuminen	-2	-1	0	1	2

Luettelon vaihtoehdot eivät tietenkään ole täydellisiä. Niitä voitaisiin kritisoida paitsi niiden lukumäärän niukkuudesta myös siitä, että ne perustuvat tutkijoiden tekemille ennako-oletuksille työssä mahdollisesti tarvittavista ominaisuuksista. Pyhtää-tutkimukseen lista on löydetty amerikkalaistutkija Melvin L. Kohnin vuonna 1969 julkaisemasta tutkimuksesta *Class and Conformity*. Kohnin tutkimuksen tavoitteena oli selvittää ”keski- ja työväenluokkaisten” miesten lapsiinsa ja omaan vanhemmuuteensa liittämisiä arvostuksia. Yhteiskuntaluokka määriteltiin tutkimuksessa ammattinimikkeiden avulla, mutta

vastaajan luokka-asemaa täsmennettiin lisäksi muilla työtä koskevilla kysymyksillä – jollaisiksi Pyhtäälläkin käytössä olleet kysymykset lienee tarkoitettu. Keski- ja työväenluokkien eroavat työolosuhteet nähtiin Kohnin tutkimuksessa ensisijaisesti eroina työn itseohjautuvuudessa ja vastaavasti valvonnassa. Valvontaa ja itseohjautuvuutta puolestaan mitattiin yhtäältä esimiehen käskyvaltaa koskevilla kysymyksillä, toisaalta kysymyksillä, jotka kohdistuivat työntekijän valtaan päättää itse oman työnsä sisällöstä, suorittamisen tavasta ja tahdista. Lisäksi itseohjautuvuuden määritelmään sisällytettiin työn kompleksisuuden ja vastaavasti rutiinimaisuuden ulottuvuus. Keskiluokkaiset työt olivat siis kompleksisia, vaihtelevia ja itseohjautuvuutta vaativia, siinä missä työväenluokkaiset työt olivat yksinkertaisia, rutiinimaisia ja hierarkkisin käskysuhtein valvottuja. (Mt., 153–163.)

Mikäli lomake muotoiltaisiin nyt, se olisi varmasti hyvin erilainen. Kohnin vaihtoehtoissa esimerkiksi ruumiillisuus on lähtökohtaisesti määritelty ruumiilliseksi kestävyudeksi, ja näin on tultu sivuuttaneeksi muut, nykyisin paremmin ajateltavissa olevat ruumiillisen työn hyveet, kuten vaikkapa ruumiillisen viestinnän tai huolenpidon hyveet. Vastaavasti sosiaalisuus on lomakkeessa määritelty aktiiviseksi tekemiseksi (ks. asioiden esittäminen toisille ja ihmisten käsittely), vastakohtana esimerkiksi kuuntelemiselle, ymmärtämiselle tai toisten tarpeista huolehtimiselle. Vaihtoehtojen voidaankin nähdä uusintavan käsitystä tayloristisesta työnjaosta, jonka vastinpareina esiintyvät yhtäältä mykkä ruumiillinen totteleminen (ruumiillinen kestävyys ja sen tekeminen mitä käsketään) ”suorittavan työn” hyveenä sekä toisaalta rationaalinen suunnittelu ja ihmisten käsittely johtamistyön hyveenä.

Sen, että vaihtoehdot ovat oman aikansa tuotteita, ei kuitenkaan tarvitse olla ongelma. Ongelma häviää, mikäli haastatteluvastauksia pidetään tutkimuskohteena itsessään, näytteenä (ks. Alasuutari 1999) *tässä ja nyt* tapahtuvasta työstä jakavasta toiminnasta. Niinpä seuraa-

vassa kysytään: Millaisilla työn hyveiden vastakohtaulottuvuuksilla haastatellut ovat omia töitään määritelleet? Onko haastatteluissa uusinnettu vai kenties haastettu tayloristisia käsityksiä suunnittelevan ja henkisen työn vastakohtaisuudesta toteuttavaan ja ruumiilliseen työhön nähden? Miten ja missä määrin vakiintuneet luokitukset yhä ehdollistavat ja mahdollistavat haastatteluissa tuotettua yhteiskunnallista työnjakoa? Miten ja missä määrin sosioekonominen tai hierarkkinen asema erottelee haastattelutilanteissa haastatelluille määräytyneitä työnjaon paikkoja?

Kuten Pertti Töttö (1999, 126–127) on huomauttanut, myös loppuun asti strukturoitu haastattelu on alkuperäiseltä olemukseltaan ihmispuhetta. Myös numeroiksi tallennettua ihmispuhetta voidaan analysoida näytteenä todellisesta toiminnasta siinä missä tekstiksikin tallennettua. Niinpä jäljempänä en ajattele, että aineistoni kuvaisi enemmän tai vähemmän luotettavasti jotain sen ulkopuolista asiantilaa, kuten työpaikoilla tapahtuvaa toimintaa. Sitä vastoin ajattelen, että *itse haastattelu* on todellinen ja todelliseen yhteiskunnalliseen kontekstiin paikantuva vuorovaikutustapahtuma. Siksi lähestyn haastatteluista tallennettua aineistoani tutkimuskohteena itsessään, osana todellisuutta, ja kysyn millainen sen luonne on ja millaisia piirteitä se sisältää. Erityisesti olen kiinnostunut erilaisista aineistossa esiintyvistä säännönmukaisuuksista. Lopulta yritän pohtia, teoreettisen tulkinnan avulla, millaisen vuorovaikutuksen tuloksena aineisto on tullut sellaiseksi kuin se näyttää olevan (ks. myös Ahola 1998). Tämä tarkoittaa niiden yhteiskunnallisten reunaehtojen eksplikoimista, joiden alaisina ihmiset toimivat ja jotka tekevät heidän toiminnastaan ymmärrettävää. Tällä tavoin aineisto ”suhteutetaan” aineiston ulkopuoliseen todellisuuteen. (Alasuutari 1999, 240 & 251.)

Eräässä mielessä tutkimus muistuttaa historiantutkimusta (vrt. Haapala 1989, 26–31). Tutkimuksen ”lähteinä” ovat haastatteluista tallennetut lomakkeet, mutta kuten historiatieteessä, tässäkin lähte-

den analysointia ei voida erottaa sen *toiminnan* analysoinnista, jonka tuloksena lähteet ovat syntyneet. Lähteiden sisällön lisäksi tutkimuksen kohteena ovat lähteiden syntymisen yhteiskunnalliset ehdot. Apuna ovat muihin tutkimuksiin (ja teorioihin) perustuva ymmärrys sekä viime kädessä tutkijan oman ajan asettamat kysymykset. (Mt., 26–31.)

Tutkimuskysymyksistä tärkein koskee sitä, miten 1960-luvun tayloristisen työnjaon havaitsemiseen viritetty lomake ylipäänsä soveltuu 2000-luvun työnjaon ymmärtämiseen. Tutkimusasetelma on tässä mielessä käänteinen perinteiselle historian tutkimukselle ja sen (väitetyille) anakronismille: Sen sijaan, että nykyajan tutkimuksen katse, jäsennykset ja arvot kohdistettaisiin menneeseen, nyt 1960-luvun tutkimuksen katse kohdistetaan nykyaikaan. Tutkimusasetelma on vahvassa mielessä anakronistinen³, mutta perinteiseen anakronismiin verrattuna ”väärin päin”.

Kaiken työn muutoksesta käydyin keskustelun perusteella olisi oletettavaa, ettei lomake toimisi kovinkaan hyvin 2000-luvun kontekstissa. Tämän tulisi ilmetä vastausten satunnaisuutena. Anakronistisesta näkökulmasta erityisen kiinnostaviksi muodostuvatkin sellaiset aineiston kohdat, joissa Kohnin muuttujat lakkaavat käyttäytymästä perinteisen surveytutkimuksen mielessä toivotulla tavalla, osoittavat ristiriitaisuutta tai menettävät erottelevan merkityksensä (ks. myös Ronkainen 1998).

3.4 Analyysi

Aloitan analysoimalla haastatteluissa vaihtoehtoina annettujen ominaisuuksien käyttömerkityksiä. Erityisesti pyrin selvittämään, mi-

---

³ Anakronismi tulee kreikan sanoista *ana* (vastaan) ja *khronos* (aika), joten kirjaimellisesti termi tarkoittaa jonkin sijoittamista ”väärään aikaan” (ks. Turtia 2001, 54).

ten eri hyveiden yhteensopivuutta ja yhteensopimattomuutta on haastatteluissa jäsennelly. Miten haastatellut itse ovat tulkinneet annettuja vaihtoehtoja ja niiden keskinäisiä suhteita tehdessään selkoa omista töistään?

Luvun aineisto muodostuu 294 ($N_{1982}=75$, $N_{1993}=78$, $N_{2007}=141$) haastattelusta, joihin osallistuneet haastatellut olivat sekä pääasialliselta statukseltaan palkkatyöntekijöitä että vastanneet ammattia, hierarkkista asemaa (tässä hierarkkisella asemalla viitataan esimies–alainen-erotteluun, vaikka myös lukuisat muut erottelut voivat toki olla hierarkkisia) ja työssä tarvittavia ominaisuuksia koskeviin haastattelukysymyksiin⁴. Kuviossa 1 olen havainnollistanut hyveiden merkityssuhteita käyttäen menetelmänä moniulotteista asteikointia⁵. Hyveiden etäisyydet kuviossa perustuvat vaihtoehtojen yhteisvaihteluun ja vastaavat niiden tulkinnallista yhteensopivuutta. Esimerkiksi ominaisuudet *ruumiillinen kestävyys* ja *sen tekeminen, mitä käsketään* sijaitsevat kartalla lähekkäin, sillä nämä ovat ominaisuuksia, joita haastatteluissa on usein tulkittu tarvittavan samassa työssä. Haastatteluissa, joissa toinen ominaisuuksista on liitetty haastatellun työhön, niin on monesti liitetty myös toinen. Vastaavan parin muodostavat *järjestelmällisyys* ja *tarkkuus*. Vastaavasti työlle,

---

⁴ Haastateltuja ei ole tietenkään pakotettu vastaamaan yhteenkään kysymykseen. Puuttuvien tai puutteellisten työssä tarvittavia ominaisuuksia koskevien vastausten johdosta analyysistä on karsittu 23 prosenttia vuoden 1982 haastatteluista, 20 prosenttia vuoden 1993 haastatteluista ja kahdeksan prosenttia vuoden 2007 haastatteluista. Laskeva suunta puuttuvien tai puutteellisten vastausten määrässä ei tue oletusta, jonka mukaan lomakkeen sanasto olisi muuttunut haastateltaville käsittämättömäksi.

⁵ Moniulotteinen asteikointi perustuu ilmiöiden välisen erilaisuuden, samanlaisuuden tai tässä tapauksessa yhteensopivuuden mallintamiseen etäisyyksinä koordinaatistossa. Etäisyyksien tarkastelua varten alkuperäiset viisiluokkaiset muuttujat on muunnettu karkeammiksi kolmiluokkaisiksi muuttujiksi, joiden luokat ovat ”tärkeimpien joukossa”, ”ei tärkeä eikä tarpeeton” ja ”vähiten tärkeiden joukossa”. (Teknisistä yksityiskohdista ks. Olakivi 2011.)

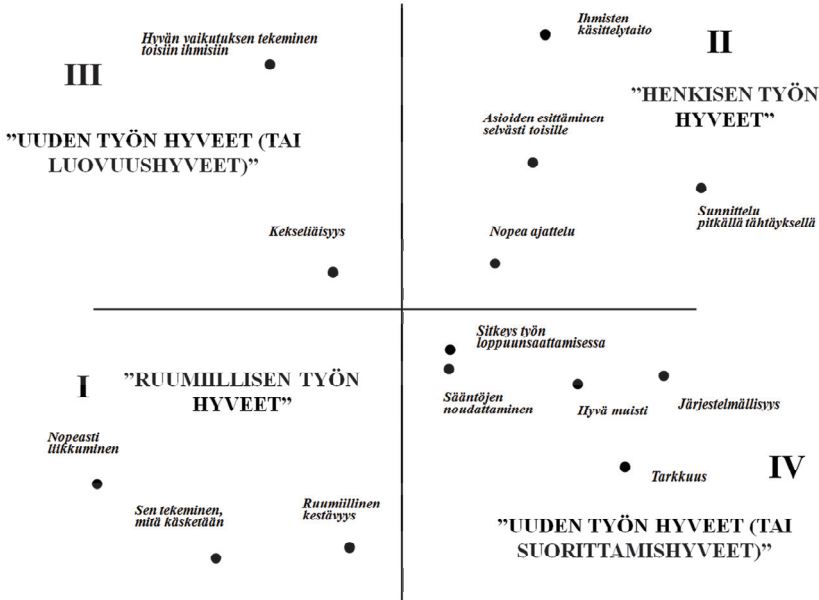
jossa *sen tekeminen, mitä käsketään* on määritelty työhön kuuluvaksi hyveeksi, työhön kuulumattomaksi hyveeksi on tavanomaisesti määritelty *ihmisten käsittelytaito* tai *suunnittelu pitkällä tähtäyksellä*. Nämä hyveet sijaitsevat ensin mainittuun hyveeseen nähden kuvion vastakkaisella laidalla.

Kahden ulottuvuuden asteikoinnin sopivuutta⁶ aineistoon voidaan pitää vähintäänkin kohtalaisena ($S_0=0,02$ ja $S_1=0,14$). Siten haastatteluissa tehdyt erottelut on mahdollista kuvata kahdella ulottuvuudella.⁷ Kolmannen ulottuvuuden lisääminen parantaisi sopivuutta hieman ($S_0=0,01$ ja $S_1=0,09$), mutta saavutettu etu menetettäisiin tulkinnan vaikeutuessa.

---

⁶ Asteikoinnin toimivuutta eli sitä, kuinka hyvin mallinnetut etäisyydet kuvaavat itse aineistossa esiintyvää vaihtelua, voidaan indikoida niin sanotuilla stressiarvoilla (S_0 ja S_1). Mitä pienempiä stressiarvot ovat, sitä paremmin asteikointi sopii aineistoon. Stressiarvo '0' indikoi täydellistä, '0,05' hyvää, '0,10' kohtalaista ja '0,20' huonoa sopivuutta. Itse asiassa koko asteikointi perustuu stressiarvon minimoimiseen erilaisten, vaihtoehtoisten algoritmien avulla. (Nummenmaa 2004, 357–358.)

⁷ Jotta kuvion esittämä jäsenyys kuvaisi tasapuolisesti kolmea eri haastatteluaineistoa, olen ennen asteikointia poiminut haastatteluista kolme yhtä suurta otosta noudattaen ositettua otantaa (ks. esim. Alkula ym. 1994, 110). Koska aineistoista pienin on vuodelta 1982 ($N=75$), olen valinnut kahdesta uudemmassa aineistosta satunnaisesti vastaavan määrän haastatteluja ($N=75+75+75=225$). Toisaalla olen esittänyt koko haastatteluaineistolle tehdyn asteikoinnin (ks. Olakivi 2011, 111), joka ei eroa edellä esitetystä sopivuudeltaan eikä rakenteeltaan. Jäljempänä esitettävät analyysit koskevat koko aineistoa, ellei toisin mainita.

Kuvio 1. Työn hyveiden kartta haastatteluissa tehtyjen erottelujen mukaan (N=225).

Kuviosta voidaan erottaa kaksi työn luokittelun ulottuvuutta – ja näiden ulottuvuuksien rajaamana neljä hyveiden aluetta tai luokkaa:

Tayloristinen työn erottelu-ulottuvuus:

- I Ruumiillisen työn hyveet: ruumiillinen kestävyys, sen tekeminen, mitä käsketään ja nopeasti liikkuminen.
- II Henkisen työn hyveet: nopea ajattelu, suunnittelu pitkällä tähtäyksellä, ihmisten käsittelytaito ja asioiden esittäminen selvästi toisille.

Uuden työn erottelu-ulottuvuus:

- III Uuden työn hyveet (tai luovuushyveet): hyvän vaikutuksen tekeminen toisiin ihmisiin ja kekseliäisyys.

IV Uuden työn hyveet (tai suorittamishyveet): hyvä muisti, järjestelmällisyys, sääntöjen noudattaminen, sitkeys työn loppuunsaattamisessa ja tarkkuus.

Neljästä hyvekategoriasta ensimmäinen (I) vastaa parhaiten tayloristisia ”toteuttavan” työn vaatimuksia, kun taas toinen (II) tulee lähimmäs saman organisointitavan johtamistyön hyveitä. Tayloristisesti organisoidussa työnjaossa nämä hyveet edellyttävät toisiaan: kun yhden hyveenä on suunnitella ja ajatella, toisen hyveenä on toteuttaa suunnitelmat. Toisaalta täsmälleen samat henkisen työn hyveet on mahdollista ymmärtää myös uuden työn aktiivisuutta ja kommunikatiivisuutta (suunnittelu, ihmisten käsittely, asioiden selvästi esittäminen) korostavina ihanteina. Tällöin nämä hyveet tulisi ymmärtää kenelle tahansa kuuluvina vaateina, siis myös ei-hierarkkisessa kontekstissa ja muutenkin kuin suhteessa toteuttavaan ”toiseen”.

Kolmannen (III) ja neljännen (IV) hyveluokan olen nimennyt *uuden työn hyveiksi*, sillä nämä hyveet tulevat edellisiä helpommin ymmärrettäviksi myös ei-hierarkkisessa kontekstissa. Ne eivät edellytä itselleen vastakkaista suunnittelevan tai toteuttavan työn paikkaa. Kolmas hyveluokka käsittää *kekseliäisyyden* ja *hyvän vaikutuksen tekemisen* hyveet ja tulee siten lähimmäs eri keskusteluissa esitettyjä, uuden työn luovuutta ja vaikutelmanhallintaa korostavia vaatimuksia. Nämä kaksi uuden työn hyvettä näyttävät siten erottuvan omaan kategoriaansa paitsi sosiologien ja liikkeenjohdon ideologioiden, myös pyhtääläisten erotteluissa. Myös neljännen hyveluokan sopimuksellisuuteen (sääntöjen noudattaminen) ja itsekuriin (sitkeys työn loppuunsaattamisessa) viittaavat elementit erkaantuvat ruumiillisen ja henkisen työn erottelusta. Tähän kategoriaan on haastatteluissa määritelty yhtäältä kognitiivisuuteen (hyvä muisti) viittaavia elementtejä, toisaalta modernin teollisuustyön hyveitä (tarkkuus ja järjestelmällisyys). Esimerkiksi Kimmo Kevätsalon (1986, 36)

vuonna 1985 Metallityöväen liiton jäsenille suuntaamassa, hieman tätä kyselyä vastaavassa kyselyssä, vastaajat arvioivat työnsä vaativan huolellisuutta ja tarkkuutta selvästi useammin kuin mitään muuta ominaisuutta. Tarkkuuden vaatimus on liitetty myös esimerkiksi miehiseen satamatyöhön (Teräs 1999). Toisaalta tarkkuus ja huolellisuus sekä myös vastuuntunto ja sitoutuminen (mitä hyveitä lähemmäksi vaihtoehdoista tulevat *sääntöjen noudattaminen* ja *sitkeys työn loppuun saattamisessa*) on työpaikkojen kulttuurisissa luokituksissa nähty perinteisesti naispalkkatyöntekijöiden – ja ehkä vielä erityisesti naistoimihenkilöiden – ”luontaisiksi” ominaisuuksiksi ja heille esitetyiksi vaatimuksiksi (Kinnunen 1989, 39 & 46; 2001, 124; Hentilä 1999, 116–117, 230–231 & 292). Näin ollen tarkkuuden, järjestelmällisyyden ja muiden suorittamishyveiden esittämät vaatimukset ja niiden näkyväksi tekeminen eivät näytä yhdenkään ryhmän ”yksinoikeudelta”. Kutsunkin luovuus- ja suorittamishyveiden muodostamaa ulottuvuutta ”uuden työn” erottelu-ulottuvuudeksi ainoastaan siitä syystä, että ulottuvuus erkaantuu sekä ruumiillisen ja henkisen työn erottelusta että jossain määrin työntekijä-toimihenkilödikotomiasta.

Kuvion 1 esittämän tavanomaisen hyveiden erottelutavan lisäksi on mahdollista tarkastella myös yksityiskohtaisemmin sitä vaihtoehtojen valikoimaa, joka haastateltujen työtä koskeville tulkinnoille näyttää haastattelutilanteessa avautuneen. Tästä näkökulmasta kiinnostavaa on erityisesti sen tarkasteleminen, olisiko jokin vaihtoehtoina tarjottujen ominaisuuksien yhdistelmä tulkittu kenties järjestelmällisesti yhteensopimattomaksi. Vai onko työtä ollut periaatteessa mahdollista tulkita miten vain, esimerkiksi samanaikaisesti sekä ruumiilliseksi että henkiseksi tai sekä tottelevaisuutta että aktiivisuutta vaativaksi?

Liitetaulukossa 1 olen tutkinut vaihtoehtojen yhteensopivuutta tarkastelemalla niiden mahdollisuutta tulla samanaikaisesti valituksi

työssä tärkeiden ominaisuuksien joukkoon. Taulukkoon on ristiintaulukoitu hyveiden esiintymiset toisten hyveiden esiintyessä. Kiinnostavia ovat etenkin tyhjät solut: kaikkiaan lähes kolmessa sadassa Pyhtäällä tehdyssä haastattelussa *nopeaa ajattelua* ja *sen tekemistä, mitä käsketään* ei ole kertaakaan esitetty samassa työssä tarvittaviksi ominaisuuksiksi. Sama koskee *ruumiillista kestävyyttä* ja *asioiden esittämistä selvästi toisille* sekä *nopeasti liikkumista* ja *sitkeyttä työn loppuunsaattamisessa*. Nämä kaikki parit sijoittuvat myös kuviossa 1 eri luokkiin. Kaikki muut hyveet ovat olleet yhdistettävissä, ja myös tulleet yhdistetyiksi toistensa kanssa. Esimerkiksi *nopean ajattelun*, *ihmisten käsittelytaidon* ja *suunnittelun* hyveet ovat tulleet liitetyiksi samaan työhön *ruumiillisen kestävyuden* kanssa. Tässä mielessä aineisto myös haastaa ruumiillisen ja henkisen työn asettamisen yksiselitteisesti toistensa vastakohtiksi.

Onko siis mahdollista, että edellä havaittu henkisen ja ruumiillisen työn erottelu on menettämässä kategorisuuttaan? Näin voidaan ajatella: uusi työ on samaan aikaan sekä ruumiillista että henkistä eikä noudata vanhaa erottelua. Mikäli näin on, tämän voisi olettaa näkyvän kategorioiden välisen vastakkaisuuden lieventymisenä. Tätä tarkastelua varten olen muodostanut ruumiillisen ja henkisen työn erottelun kategorisuutta kuvaavan jaottelun.

Rajaan tässä yhteydessä tarkastelun haastatteluihin, joissa työtä on kuvattu joko ruumiillisena tai henkisenä, käyttäen kolmen tärkeimmän hyveen joukossa *vähintään yhtä* ruumiillisen tai henkisen työn kategoriaan aineistossa luokitettavaa hyvettä (nämä haastattelut muodostavat 86 prosenttia koko aineistosta). Näistä selonteoista niitä, joissa työhön on sisäänluettu kerrallaan vain toiseen edellä mainittuun kategoriaan kuuluvia hyveitä, kutsun *puhtaiksi* erotteluiksi. Vastaa-vasti selontekoja, joissa työtä on kuvattu samanaikaisesti sekä ruumiillisena että henkisenä, käyttäen vähintään yhtä hyvettä kummastakin kategoriasta, kutsun *epäpuhtaiksi* erotteluiksi.

Erottelujen puhtaus eri vuosien haastatteluissa on esitetty taulukossa 2. Havainnot osoittavat, ettei erottelujen epäpuhtaus ole kasvanut. Ruumiillisen ja henkisen työn kategoriat eivät ole muuttuneet aiempaa vähemmän toisiaan poissulkeviksi. Voidaan myös havaita, että kaiken kaikkiaan näihin kahteen kategoriaan kuuluvien hyveiden yhdistely on aineistossa ollut harvinaista. Harvat anomaliat eivät näytä uhkaavan erottelun hegemonisuutta. Vaikka muitakin vaihtoehtoja olisi selvästi ollut tarjolla, tyypillisesti ruumiillinen ja henkinen työ on haastatteluissa esitetty vastakkaisina toisilleen – ainakin mikäli käyttöön ei ole otettu kumpaakaan tarjolla olleesta ”uuden työn” vaihtoehdosta.

Taulukko 2. Ruumiillisen ja henkisen työn erottelun puhtaus vuosien 1982, 1993 ja 2007 haastatteluissa (%).

	Vuosi 1982	Vuosi 1993	Vuosi 2007
Puhtaat erottelut	87	88	89
Epäpuhtaat erottelut	13	12	11
Yhteensä	100	100	100
(N)	(61)	(68)	(124)

Väilyhteenvetona voidaan todeta, että vaikka kuviossa 1 esitetty rakenne ei olekaan ehdoton ja vaikka hyveiden yhdistelemisen mahdollisuudet ovat olleet liitetaulukossa 1 esitetyllä tavalla lähes rajattomat, on haastatteluissa tehdyistä luokitteluista silti erotettavissa tiettyjä säännönmukaisuuksia. Näitä säännönmukaisuuksia lukemalla voidaan, kuten edellä olen tehnyt, muodostaa kaksi enemmän tai vähemmän toisistaan riippumatonta työn erottelun ulottuvuutta, joista tässä yhteydessä kiinnostavampi on ”vanha tayloristinen” ruumiillisen ja henkisen työn vastakohtaulottuvuus, jolla ruumiillisuuteen ja tottelemiseen viittaavia hyveitä on haastatteluissa tulkittu vastakkaisina aktiivisuutta ja kommunikatiivisuutta korostaville hyveille.

Vaikka henkisen ja ruumiillisen työn erottelu ei ole menettänyt kategorisuuttaan, on vielä mahdollista, että erottelusta on tullut vähemmän tärkeä. Haastatteluissa pyhtääläiset palkkatyöntekijät ovat saaneet valita annetuista vaihtoehdoista kolme työssään tärkeää ja kolme tarpeetonta ominaisuutta eli yhteensä kuusi joko sisäänluvalla tai ulosrajaavalla tavalla työtään määrittävää hyvettä. Voidaan olettaa, että mikäli tayloristinen henkisen ja ruumiillisen työn erottelu on menettänyt merkitystään 2000-luvulle tultaessa – tai sopii huonosti kuvaamaan 2000-luvun työn luonnetta – ovat myös haastatteluissa tehdyt työtä koskevat erottelut siirtyneet aiempaa vahvemmin uuden työn ulottuvuudelle. Tämän tulisi näkyä aineistossa siten, että ruumiillisen ja henkisen työn akselille (luokkiin I ja II) sijoittuvat hyveet tulisivat aiempaa harvemmin käytetyiksi työtä erottelevina resursseina, kun työn määrittelemisen henkiseksi ja ei-ruumiilliseksi tai ruumiilliseksi ja ei-henkiseksi muuttuisi vähemmän mielekkääksi. Tarkastelua varten olen muodostanut uuden, taylorismiulottuvuuden *tärkeyttä* haastatteluissa kuvaavan indeksin. Indeksi saa aineistossa arvoja 1–6 (luokkien I ja II hyveisiin kohdistuvaa, joko sisään- tai uloslukevaa valintaa).

Aineisto ei tarjoa merkkejä tayloristisen kuvausjärjestelmän merkityksen häviämisestä. Itse asiassa päinvastoin, tayloristisen kuvausjärjestelmän käyttäminen selontekojen materiaalina on pikemminkin yleistynyt vuoden 1982 jälkeen. Tuolloin haastatteluissa tehdyistä kuudesta erottelusta keskimäärin 3,1 ($kh=0,9$) kohdistui tayloristisen työn akselille, kun vuonna 1993 tuolle akselille kohdistui 3,6 ($kh=1,0$) ja vuonna 2007 3,5 ($kh=1,1$) erottelua. Tayloristinen kuvausjärjestelmä näyttää siten säilyneen merkityksellisenä ja vuosien 1982 ja 1993 välillä jopa vahvistuneen haastatteluissa, joissa haastatellut palkkatyöntekijät ovat erotelleet työtään ja tehneet sitä ymmärrettäväksi haastattelijalle. Haastatteluissa henkisen ja ruumiillisen työn kategoriat ovat säilyneet sekä vahvasti toisensa poissulke-

vina että käyttökelpoisina työn määrittelyn viittauspisteinä. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan erottelu-ulottuvuuksien käyttöä työnjaon erilaisten asemien kuvauksissa.

Aivan kuten työn järjestämisen käytännöt ja puhetavat, myös haastatteluisa tehdyt erottelut ovat tarjonneet haastatelluille palkkatyöntekijöille valikoiman vaihtoehtoisia asemia. Käyttäessään ja uusintaessaan työn erottelun ulottuvuuksia haastatellut ovat asemoineet itsensä osaksi yhteiskunnallista työnjakoa, esimerkiksi paikantaaneet itsensä joko ruumiillisen tai henkisen työn tekijöiksi. Kuvaamaan tätä asemointia olen muodostanut uuden summa-asteikon alkuperäisten, viisiluokkaisten hyve-muuttujien arvoista (alkuperäisten hyvemuuttujien keskiarvot ja keskihajonnat on esitetty liitetaulukossa 2). Summa-asteikkoa laskettaessa ruumiillisen työn hyveiden asteikot on käännetty. Siten uusi muuttuja on keskiarvo muuttujista *nopea ajattelu, suunnittelu pitkällä tähtäyksellä, ihmisten käsittelytaito ja asioiden esittäminen selvästi toisille* sekä käännettyistä muuttujista *ruumiillinen kestävyys, sen tekeminen mitä käsketään ja nopeasti liikkuminen*. Summamuuttuja saa sitä korkeampia arvoja, mitä lähemmäksi ulottuvuudella siirrytään henkistä työtä, negatiiviset arvot viittaavat ruumiilliseen työhön ja asteikon nollakohta työhön, joka ei ole henkistä eikä ruumiillista⁸. Koko aineistossa muuttujan arvot vaihtelevat välillä -0,9–1,1.

Muuttujan arvojen perusteella näyttää siltä, että haastatteluisa ruumiillisuutta ja tottelemista on enenevässä määrin rajattu työn ulkopuolelle samalla kun henkisen työn vaatimuksia, sosiaalisuutta ja aktiivisuutta on yhä enemmän sisällytetty haastateltujen työhön: vuoden 1982 haastatteluisa muuttuja saa keskiarvon 0,0 (kh=0,4), vuoden 1993 haastatteluisa keskiarvon 0,3 (kh=0,5) ja vuonna 2007 keskiarvon 0,4 (kh=0,5). Tämä näyttäisi tukevan oletusta, jonka mukaan vanhoista esimiesten ja toimihenkilöiden hyveistä on vähitellen

---

⁸ Summamuuttujan reliabiliteetti ($\alpha=0,60$) on kohtalainen.

tullut ”kaikkien” hyveitä. Aivan näin ei kuitenkaan ole. Näyttää nimitäin siltä, että toimihenkilöasemat⁹ ovat kaikkien vuosien haastatteluissa määrittäneet työntekijäasemia ”henkisemmiksi”. (Liitetaulukko 3).

On kenties yllättävää, että täysin sama säännönmukaisuus toistuu aineistosta toiseen säilyen rikkumattomana 2000-luvulle saakka. Toimihenkilö–työntekijä-jako on eri vuosikymmenten haastatteluissa uusinnettu lähes rutiininomaisesti (liitetaulukko 3). Sama koskee hierarkkista erottelua: jako johtaviin asemiin¹⁰ ja muihin asemiin on uusinnettu kaikkien vuosiaineistojen haastatteluissa – joskin vuonna 2007 vähiten jyrkkänä ja kaiken kaikkiaan vähemmän selvästi kuin työntekijä–toimihenkilö-jako, mutta yhtä kaikki johdonmukaisesti. Siten haastatteluissa tehty työnjako on säilynyt erittäin ennustettavana. Itse asiassa sen ennustettavuus on jopa lisääntynyt, mikä näkyy siten, että vuoden 2007 aineistolle tehdyn regressiomallin (liitetaulukko 3) kyky selittää aineistossa esiintyvää vaihtelua on malleista suurin: malli selittää lähes 50 prosenttia tällä erottelun ulottuvuudella esiintyvistä vaihtelusta, mitä voidaan pitää mittavana osuutena, vaikka samalla on hyvä huomioida, että edelleen toiset 50 prosenttia selittyvät muilla tekijöillä (esim. sukupuoleen, ikään tai koulutukseen liittyvillä resursseilla jne.). Edellä esitetyt säännönmukaisuudet eivät ole lakeja, vaan ainoastaan voimakkaita todennäköisyyksiä.

Joka tapauksessa voidaan todeta, että vaikka 2000-luvulle tultaessa selonteot ovat kyllä siirtyneet korostamaan henkisen työn hyveitä, näyttävät sosioekonominen ja hierarkkinen asema yhä jakavan

---

⁹ Olen luokitellut haastateltujen ammattinimikkeet työntekijä- ja toimihenkilö-ammatteihin Tilastokeskuksen (1990; 1998; 2001) luokitusohjeiden mukaan. En kuitenkaan ymmärrä jaottelua työn objektiiviseen luonteeseen perustavana, vaan kulttuurisena erotteluna, jonka aineiston analyysi voisi osoittaa myös vanhentuneeksi.

¹⁰ Johtava asema tarkoittaa tässä asemaa, jossa haastateltavalla on vähintään yksi alainen.

paikat ruumiillisen ja henkisen työn erottelu-ulottuvuudella – tai toisin päin ilmaistuna henkisen ja ruumiillisen työn erottelu jakaa palkkatyöntekijät työntekijöihin ja toimihenkilöihin sekä esimiehiin ja alaisiin. Erottelun ”sijainti” näyttää vain aavistuksen siirtyneen. Vuonna 1982 ei-johtavasta työntekijäasemasta annetuista selonteista (N=47) vielä 57 prosenttia asemoitui – ainakin jossain määrin – ruumiillisen työn paikoille. Vuonna 1993 vastaava osuus oli 47 prosenttia ja vuonna 2007 46 (vuonna 1993 N=30 ja vuonna 2007 N=54). Vanhaa käsitystä, jonka mukaan työntekijät olisivat ruumiillisen työn tekijöitä ja toimihenkilöt tekisivät henkistä työtä, on Pyhtäällä tehdyissä haastatteluissa haastettu jo vuonna 1982, ja tämän jälkeen vain aavistuksen vahvemmin. Silti yhdet asemat näyttävät edelleen johtavan toisia todennäköisemmin ruumiillisten hyveiden ulosrajaamiseen: yhdessäkään Pyhtäällä tehdyssä haastattelussa, vuodesta riippumatta, ei ainoakaan johtavasta toimihenkilöasemasta annettu selonteko (N=50) ole painottanut ruumiillisen työn hyveitä henkisten kustannuksella.

Siitä huolimatta, että hyvepuhe on kokenut siirtymän ruumiillisesta henkiseen työhön, vanhat erottelut ovat säilyneet. Kaikkien työ ei ole yhtä ”henkistä”. Sekä johdon ja alaisten välinen että työntekijä-toimihenkilö-jako osoittavat pysyvyyttä. Tai toisella tavalla sanottuna, haastatellut ovat haastatteluissa tuottaneet nämä jaot kerta toisensa jälkeen, vuosikymmenestä toiseen, miltei rutiininomaisesti, eikä tässä asiassa ole tapahtunut muutosta. Siitä huolimatta, että haastatteluissa tarjotut vaihtoehdot ovat peräisin 1960-luvulta, eivät haastatteluissa annetut vastaukset ole satunnaisia, vaan osoittavat huomattavaa säännönmukaisuutta. Tämän perusteella 1960-lukulaiset vaihtoehdot ovat, ilmiselvästi, olleet haastatelluille ymmärrettäviä vielä vuonna 2007.

3.5 Johtopäätöksiä ja pohdintaa

Universalistinen ja erot häivyttävä sävy on ollut leimallinen paitsi työn järjestämisen uusille käytännöille, myös työtä ja tuotantoa käsittelevälle tietoyhteiskuntakeskustelulle (Heiskanen 2004). Toisaalta samaan aikaan on myös kritisoitu tapaa käsitellä ”työtä yleensä” ottamatta huomioon työnjaon erilaisia paikkoja (ks. esim. Julkunen 2008, 219). Tässä luvussa olen hahmotellut lähtökohtia työnjaon paikkojen ja niissä tapahtuneiden muutosten tarkastelemiseksi.

Edellä olen lukenut Pyhtäältä kerättyä aineistoa etsien siitä jatkuvuuksia ja katkoksia, eroja ja trendejä, säännönmukaisuuksia ja niiden murroksia. Olen tarkastellut aineistoa 2000-luvun näkökulmasta, esittäen sille kysymyksiä erityisesti koskien tayloristista henkisen (suunnittelevan) ja ruumiillisen (toteuttavan) työn erottelua. Olen etsinyt aineistosta merkkejä erottelun väljenemisestä. Työtä, joka erkaantuu vanhasta henkisen ja ruumiillisen työn erottelusta olen kutsunut ”uudeksi työksi”. Tarkemmin ilmaistuna olen tarjonnut uudelle työlle kaksi vaihtoehtoista määritelmää. Lukemalla ja tulkitsemalla olemassa olevaa tutkimuskirjallisuutta olen päätenyt ehdottamaan, että uusi työ voitaisiin ymmärtää joko (1) kaikkialle levittäytyneenä henkisenä/suunnittelevana työnä tai (2) kokonaan henkisen ja ruumiillisen työn erottelulle vaihtoehtoisena tapana ymmärtää työ ja työnjako.

Työnjakoa olen tarkastellut toimintana, jossa tuotannollisia paikkoja rajataan suhteessa toisiinsa. Tästä näkökulmasta katsottuna olen esittänyt, ettei esimerkiksi henkistä tai ruumiillista työtä ja niihin liittyviä vaatimuksia ole löydettävissä sellaisenaan, vaan ainoastaan tuotannollisten paikkojen erilaisina rajanvetoina. Paikkojen määrittelyssä on aina kyse valinnoista, siitä miten paikkoihin liittyviä vaatimuksia tehdään – ja voidaan tehdä – näkyviksi. Lisäksi

olen esittänyt, ettei tuotannollisia paikkoja jakava toiminta ole suinkaan historiatonta, vaan vakiintuneiden käytäntöjen, tapojen ja rutiinien ehdollistamaa ja mahdollistamaa. Erityisesti olen tarkastellut ruumiillisen ja henkisen työn välisen erottelun vakiintumista työntekijä-toimihenkilö-jaoksi. Aineistoani olen lähestynyt historiallisesti muodostuneena näytteenä tuotannollisia paikkoja jakavasta toiminnasta sekä vakiintuneiden luokitusten uusintamisesta ja mahdollisesta haastamisesta. Erityisesti olen tarkastellut sitä, miten 1960-luvulla kehitettyä ja ”vanhalle” työnjaon sanastolle perustuvaa lomaketta on käytetty työnjaon paikkojen erittelyyn vuosituhaten vaihteen Suomessa. Ovatko vanhat sanastot muuttuneet merkityksettömiksi ja käyttökelvottomiksi?

Miten aineisto on vastannut esittämiini kysymyksiin? Jossain määrin oletukset muutoksesta ovat saaneet tukea – tai ainakin havaintoja voidaan lukea näin. Asemoituminen ruumiillisen ja toteuttavan työn paikkoihin on haastatteluissa muuttunut vuosi vuodelta harvinaisemmaksi. 2000-luvullakin ruumiillisen työn paikat olivat *kategorioina* olemassa, mutta yhä useammin – joskaan ei aina – vain erottautumisen kohteina. Tätä voidaan pitää merkittävänä muutoksena. Tulkinta tukee oletusta uudesta työstä vanhojen rajojensa yli levinneenä henkisenä ja suunnittelevana työnä – joskin käsitystä ei-johtavasta työntekijätyöstä puhtaasti ”ruumiillisena työnä” haastettiin jo vuoden 1982 haastatteluissa.

Näiden merkittävien muutosten ohella aineisto tarjoaa vahvan osoituksen jatkuvuudesta. Aineiston perusteella ei vaikuta siltä, että henkisen ja ruumiillisen työn erottelu olisi menettämässä merkitystään. Vaikka haastatteluissa olisi ollut tarjolla muitakin vaihtoehtoja työtä koskevien erottelujen tuottamiseen, tuotannollisten paikkojen jakamiseen ja ymmärrettäväksi tekemiseen, käytettiin tähän tarkoitukseen henkisen ja ruumiillisen työn erottelua vuosina 1993 ja 2007 tehdyissä haastatteluissa vähintään yhtä tavallisesti, jossain määrin jopa

tavallisemmin kuin vuonna 1982. Siten oletus uudesta, henkisen ja ruumiillisen erottelun hylkäävästä työnjaosta ei saa aineistolta tukea. Henkisen ja ruumiillisen työn kategoriat olivat myös säilyneet vahvasti toisensa poissulkevinä.

Edelleen, siitä huolimatta että haastatteluissa käytetty lomake ja sen vaihtoehdot ovat vahvasti sidottuja ”vanhaan työhön” ja sen tayloristisiin oletuksiin, eivät edes 2000-luvun haastatteluissa tehdyt erottelut olleet suinkaan satunnaisia. Päinvastoin, suhteessa henkisen ja ruumiillisen työn erotteluun näissä haastatteluissa uusinnettiin täsmälleen samat sosioekonomiseen ja hierarkkiseen asemaan liittyvät jaot kuin aiempinakin vuosina. Haastatteluissa työntekijäasemassa ja/tai ilman alaisia tehtävä työ kuvattiin säännöllisesti ”ruumiillisempänä” kuin toimihenkilö- ja/tai esimiesasemassa tehtävä. Vähintäänkin aineisto tarjoaa mahdollisuuden tämänkaltaiseen tulkintaan.

Miten on selitettävissä se, että esittämäni havainnot ja tulkinnat työtä ja työnjakoa koskevista muutoksista poikkeavat niinkin vahvasti tyypillisistä tuotannon muutoksia koskevista kertomuksista? Tähän on nähdäkseni ainakin kolme mahdollista vastausta. Ensinnäkin on mahdollista, että muutoksia on liioiteltu ja puhe uudesta työstä on pelkkä katteeton myytti. Toiseksi on mahdollista, että erot selittyvät Pyhtään ominaislaadulla. Muutokset ovat käynnissä, mutta syystä tai toisesta ne eivät näy Pyhtäällä. Kolmanneksi on mahdollista, että nyt esitetyt havainnot ovat käytetyn menetelmän tuottamia. Haastattelut, ja varsinkin lomakehaastattelut, eivät kerro totuutta siitä, mitä työpaikoilla oikeasti tapahtuu. Käsittelen lopuksi jokaista vaihtoehtoa vuorollaan.

Nyt esitellyt havainnot ja tulkinnat eivät toki ole ainoita, jotka todistavat jatkuvuutta tai muutosten ennakoimatonta suuntaa. Työpaikkailmoitusten muutoksia vuodesta 1944 vuoteen 2009 tutkineet Anna Kuokkanen, Pekka Varje ja Ari Väänänen (2012) havaitsivat, että käänne kohti itseohjautuvan, yrittäjämäisen ja

vuorovaikutustaitoja omaavan työntekijän ideaalia on kyllä tapahtunut, mutta koskee erityisesti niin sanottuja valkokaulusammatteja. Samalla toiset tutkijat (Melin & Mamia 2007) ovat väittäneet, että jopa tayloristisen kontrollin perintö elää ja voi hyvin myös 2000-luvun organisaatioissa, eikä ainoastaan teollisuudessa vaan myös esimerkiksi yksityisissä palveluissa. Harri Melin ja Tero Mamia (mt.) tarjoavat erilaiset *call centerit* esimerkkinä äärimmilleen standardoidusta, kontrolloidusta ja säännellystä työstä. Myös esimerkiksi Tuula Heiskanen, Päivi Korvajärvi ja Liisa Rantalaiho (2008, 123) ovat muistuttaneet asiakastyön olevan usein eleitä ja äänneitä myöten erilaisilla käsikirjoituksilla standardoitua. Sirpa Wrede (2008) on puolestaan tarkastellut muutoksia hoitoalalla, jolla uusiin joustavuusvaatimuksiin on vastattu muuttamalla henkilöstön koulutusta vähemmän työtä ennalta rajaavaksi. Esimerkiksi lähihoitajanimike perustettiin Suomessa vastaamaan hoitoalan kasvavaan yleisosajien tarpeeseen. Käytäntö on kuitenkin osoittanut, ettei lähihoitajien väljästi määritelty ammatillisuus ole suinkaan lieventänyt organisaatioiden täsmällistä työnjakoa. Siinä missä lääkärit ja sairaanhoitajat kykenevät tarkemmin rajatun ammattinsa perusteella määrittelemään ei-toivotut työt oman toimenkuvansa ulkopuolelle, ei yleisosajina näyttäytyvillä lähihoitajalla ole samanlaisia resursseja ammatilliseen rajanvetoon. Lopulta lähihoitajien saamat tehtävät ovatkin usein vähän arvostettuja ja ei-toivottuja, monesti myös ruumiilliseksi luokittuvia. Näin siis yleisen osaamisen ja joustavuuden tavoitteet voivat paradoksaalisesti tukea jopa joiltain osin taylorismia muistuttavia hallintatapoja. (Mt.)

Lukuisissa esimerkeissä tuotannolliset muutokset, koneellistaminen ja joustavuutta ihannoiva hallinta sopivat saumattomasti yhteen vanhan ruumiillisen ja henkisen työn erottelun kanssa. Tämäkään ei välttämättä tee alussa esittämistäni työn ja tuotannon muutosta koskevista analyyseistä millään tapaa virheellisiä. Kuitenkin

esimerkit osoittavat, että *myös* henkisen ja ruumiillisen työn erottelu on edelleen käyttökelpoinen tapa järjestää työtä – mahdollisesti tilannekohtaisesti ja paikallisesti, vaihtelevasti kontekstiin sopien, mutta yhtä kaikki sovellettavissa oleva. Esimerkiksi Raija Julkunen (2008, 42) onkin päätenyt esittämään, ettei 2000-luvun tuotantoa määritä yksikään tietty työn organisoinnin tai hallinnan muoto, vaan pikemminkin eri muotojen kirjavuus tai mosaiikki, joka ”toistaa kaiken työn historiasta löytyvän massatyöläisten tuotantoryhmistä ammattityöläisten omiin erillisalueisiin, lisääntyneestä itsenäisestä työstä aina henkilökohtaisen valvonnan muotoihin” (mt., 39). Vastavasti Manuel Castells (2000, 260) on ennustanut, kaikista olettamistaan muutoksista huolimatta, myös ”arkaaisten” työn organisointitapojen säilyttävän asemansa vielä pitkälle tulevaisuuteen.

Samalla on hyvä huomata, että edellä esitetyn analyysin näkökulma poikkeaa jossain määrin luvun alussa lainattujen analyysien näkökulmasta. Teoreettisesti voidaan kyllä väittää, että henkisen ja ruumiillisen tai luovan ja ei-luovan työn erottelu on nykytuotannossa tullut mahdottomaksi, ja samaan aikaan sosiologit voivat kehittää uusia, muuttunutta työtä paremmin kuvaavia luokituksiaan, jotka saattavat hyvinkin lisätä ymmärrystämme yhteiskunnallisista rakenteista. Nyt esitetty analyysi ei voi näiden analyysien pätevyyttä kumota tai vahvistaa. Kuitenkaan sosiologit tai teoretikot eivät ole ainoita luokituksia tekeviä ihmisiä. Työn luokittelu on osa arkipäiväistä työtä jakavaa toimintaa. Työn järjestämisen ymmärtämiseksi myös nämä konkreettiset, aikaan ja paikkaan sidotut prosessit olisi hyvä ottaa lukuun. Ennen muuta nyt esitetty analyysi peräänkuuluttaa empiiristä tutkimusta työn järjestämisen tilannekohtaisista käytännöistä, työnjaon mikropolitikasta. Ylimalkainen tietoyhteiskuntapuhe ei saa estää näkemästä paikallisten erojen rakentumista.

On tietenkin mahdollista, että tässä luvussa esitetyt havainnot ovat päteviä ainoastaan erityisessä kontekstissa. Muu läntinen maa-

ilma on jo siirtynyt uuteen työhön, mutta Pyhtää, ja mahdollisesti toiset vastaavat seudut, elävät yhä ”vanhaa teollista aikaa”. Lisäksi, vaikka Pyhtää onkin nähnyt koko Suomeen verrattuna samat elinkeinorakenteen muutokset alkutuotannosta palveluihin, on paikkakunta myös säilyttänyt vanhoja teollisia piirteitään (ks. tämän kirjan luku 1), ja tämä voi tietenkin näkyä aineistossa taylorististen jäsenysten pysyvyytenä. (Ainakin näin voidaan olettaa argumentin vuoksi, olkoonkin, ettei tayloristista jäsenyystapaa tarvitse ymmärtää ainoastaan tai edes erityisesti teollisuuteen kuuluvana ilmiönä, ja koko käsitykseen ”vanhasta teollisesta ajasta” on hyvä suhtautua yhtä varauksellisesti kuin käsitykseen ”uudesta työstä”). Tämä kaikki on mahdollista. Kuitenkin, mikäli argumentti todella olisi pätevä, ja nyt tehdyt havainnot todella kertoisivat ainoastaan Pyhtään erikoislaidusta, olisi hegemonista kertomusta palkkatyön muutoksesta joka tapauksessa korjattava: jo nyt esitetyt havainnot riittävät osoittamaan, että vanhat työnjaon jäsennykset ovat edelleen *mahdollisia*. Ne voivat olla mahdollisia *tietyssä kontekstissa*, mutta ne ovat joka tapauksessa mahdollisia. Tarinaa työn muutoksesta olisi tarkistettava ainakin maantieteellisillä huomioilla.

Edelleen, vaikka edellä esitettyjen havaintojen pätevyydestä Pyhtään ulkopuolella ei voitaisi sanoa mitään varmaa, on vähintäänkin yhtä vaikeaa osoittaa, ettei havainnoilla olisi laajempaa relevanssia. Lisäksi tämänkin tutkimuksen perusteella voidaan esittää arvioita maantieteellisen kontekstin merkityksestä: Eri haastatteluvuosien välillä Pyhtäällä on tapahtunut jatkuvaa ja huomattavaa integroitumista alueen ulkopuoliseen työelämäään (ks. kirjan luku 1). Aineistossa tämä integroituminen kuitenkin ilmenee taylorististen jäsenysten vahvistumisena.

Jäljelle jää vielä se mahdollisuus, että nyt tehdyt tulokset ovat menetelmän tuotetta, ja havaitut työnjaon säännönmukaisuudet esiintyvät ainoastaan tutkimushaastatteluissa. Vastaan tähän epäilyyn

kahdella tavalla. Ensinnäkin, ja jo tämä on argumenttina riittävä, riippumatta siitä, mikä on nyt havaittujen luokittelujen relevanssi haastattelujen ulkopuolisessa todellisuudessa, ovat tässä luvussa esitetyt työnjaon erottelut todellisia erotteluja siitä yksinkertaisesta syystä, että myös Pyhtäällä tehdyt haastattelut ovat totta. Jo tämän seikan esiintuominen riittää perustelemaan tässä esitettävän väitteen: työnteekijä-toimihenkilö-erottelu, hierarkkisen aseman mukainen erottelu sekä niihin vahvasti kiertyvä ruumiillisen ja henkisen työn erottelu ovat yhä vielä todellisia, kaikista puheista huolimatta.

Lisäksi voidaan olettaa, että mikäli haastatteluissa tehdyt erottelut olisivat täysin käyttökelvottomia 2000-luvun työelämässä, mikäli johtavan ja ei-johtavan työn tai toimihenkilö- ja työnteekijätyön erottelut eivät olisi tavalla tai toisella toimivia myös haastattelujen ulkopuolella, olisi luultavaa, että nämä erottelut olisivat käyttökelvottomina karsiutuneet pois käytöstä. Tämä on eri asia kuin sanoa täsmällisesti mikä erottelujen relevanssi on esimerkiksi työpaikoilla tapahtuvassa toiminnassa. Tähän kysymykseen vastaaminen ei tässä luvussa ole mahdollista. Silti voidaan olettaa, etteivät haastatteluissa tuotetut luokitukset ole satunnaisia, vaan resonoiivat myös haastatteluille ulkopuoliseen elämään. Vähintään aineistot osoittavat sen, että 1960-luvun käsitteille perustuva lomake oli ymmärrettävä ja varsin käyttökelpoinen vielä 2000-luvun haastatteluissa.

Tätä havaintoa voidaan pitää myös poliittisesti merkityksellisenä. Kaikista työn organisoinnin muutospyrkimyksistä huolimatta henkisen ja ruumiillisen työn erottelu osoittaa sitkeää pysyvyyttä. Tämä ei ole välttämättä yllättävää. Usein työn hierarkkisyyden vähentäminen on vaikeaa, koska olemassa olevat organisatoriset käytännöt ovat kiinnittyneet saavutettuihin etuihin ja niiden puolustamiseen (Acker 2006). Esimerkiksi palkkaerojen perustelu edellyttää usein oletusta eri töiden välisistä vaativuuseroista (mt.; ks. myös Steinberg 1990). Perinteisesti juuri henkisen ja ruumiillisen työn,

teoreettisen ja käytännöllisen työn tai pään ja käden taitojen välinen erottelu on ollut tehokas – joskaan ei ainoa – tapa perustella ja oikeuttaa yhteiskunnallista eriarvoisuutta. Voidaan siis kysyä, miten eri työntekijäpaikkojen välinen palkkaero olisi mahdollista oikeuttaa, ellei tuottamalla näiden paikkojen välille mielikuvaa henkisen ja ruumiillisen työn välisestä erosta. Mikäli tästä erottelusta luovutaan, voidaanko palkkaeroja silti pitää yllä? Tuleeko palkkaeroista luopua vai tuleeko ne perustella muilla tavoin? Näihin kysymyksiin myös poliittiset työn uudistusohjelmat joutuvat tavalla tai toisella ottamaan kantaa, mikäli ne todella pyrkivät hävittämään vanhat työn vaativuuksitasoja koskevat erottelut ja/tai tunnustamaan kaikessa työssä vaadittavan älyn, luovuuden ja kommunikatiivisuuden. 2000-luvulla työn vaativuuden arviointiin perustuvat palkkausjärjestelmät ovat kuitenkin vain lisääntyneet, vieläpä erityisesti julkisella sektorilla (Lehto & Sutela 2008, 161; Ylöstalo & Jukka 2011, 90–91). Lisäksi kansalliset työn uudistamisen ohjelmat näyttävät muuttaneen työtä koskevia arvostuksia aiempaakin enemmän ”henkisen” ja ”luovan työn” tärkeyttä korostavaan suuntaan. Mikäli tässä luvussa esittämäni analyysi on uskottava, eivätkä henkisen työn paikat edes tutkimushaastatteluihin ole yhtäläisesti avoimia kaikille palkkatyöntekijöille, on olemassa vaara, että tämä kansalliseen etuun vetoava hanke toimii lopulta vain palkkatyöntekijöiden eriarvoisuutta oikeuttavalla tavalla.

Lähteet

- Acker, J. (2006). Inequality Regimes: Gender, Class, and Race in Organizations. *Gender & Society*, 20, 441–464.
- Ahola, A. (1998). Haastattelutilanne surveyvastausten rakentajana. Teoksessa S. Paananen, A. Junnto & H. Sauli (toim.), *Fakta-juttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt* (s. 257–281). Tampere: Vastapaino.

- Alasuutari, P. (1999). *Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos.* Tampere: Vastapaino.
- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. (1994). *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät.* Helsinki: WSOY.
- Arnkil, R. (2004). The Finnish workplace development programme. A small giant? *Concepts and Transformation*, 9, 249–278.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1994). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma* (suom. V. Raiskila). Helsinki: Gaudeamus. (Alkuperäinen teos julkaistu 1966.)
- Blom, R., Melin, H. & Pyöriä, P. (2001). *Tietotyö ja työelämän muutos. Palkkatyön arki tietoyhteiskunnassa.* Helsinki: Gaudeamus.
- Boltanski, L. & Chiapello, E. (2005). *The New Spirit of Capitalism* (engl. G. Elliot). Lontoo: Verso. (Alkuperäinen teos julkaistu 1999.)
- Burr, V. (1995). *An Introduction to Social Constructionism.* Lontoo: Routledge.
- Castells, M. (2000). *The Rise of the Network Society. Second Edition.* Oxford: Blackwell Publishers.
- Castells, M. & Himanen, P. (2001). *Suomen tietoyhteiskuntamalli* (suom. J. Kempainen). Helsinki: WSOY.
- Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 20, 43–63.
- Eriksson, K. (2009). *Maailma ilman ulkopuolta. Verkostot yhteiskunnallisessa ajattelussa.* Helsinki: Gaudeamus.
- Florida, R. (2005). *Luovan luokan esiinmarssi. Miten se muuttaa työssäkäyntiä, vapaa-aikaa, yhteiskuntaa ja arkielämää* (suom. J. Nousiainen, M. Mikkonen & S. Raudaskoski). Tampere: Talentum. (Alkuperäinen teos julkaistu 2002.)

- Gronow, A. & Kilpinen, E. (2010). Pragmatismi ja instituutiot: sosiaaliset toiminta-altiudet inhimillisen toiminnan perusmuotona. Teoksessa M. J. Virtanen (toim.), *Teoria, tutkimus ja teoreettinen tutkimus*. Julkaisematon käsikirjoitus. Gaudeamus.
- Haapala, P. (1989). *Sosiaalishistoria. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Heiskanen, T. (2004). Information society, agency and identity positions. Teoksessa T. Heiskanen & J. Hearn (toim.), *Information Society and the Workplace. Spaces, Boundaries and Agency* (s. 193–204). Lontoo: Routledge.
- Heiskanen, T., Korvajärvi, P. & Rantalaiho, L. (2008). Sukupuoli ja työ: pysyvyyttä ja liikeyhtälöitä. Teoksessa T. Heiskanen, M. Leinonen, A. Järvensivu & S. Aho (toim.), *Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen* (109–134). Tampere: Tampere University Press.
- Hentilä, M. (1999). *Keikkavaaka ja kousikka. Kaupan työ ja tekijät 1800-luvulta itsepalveluaikaan*. Helsinki: Edita.
- Holvas, J. & Vähämäki, J. (2005). *Odotustila. Pamfletti uudesta työstä*. Helsinki: Teos.
- Hughes, E. C. (1984a). Social Role and the Division of Labor. Teoksessa E. C. Hughes, *Sociological Eye. Selected Papers* (s. 304–310). New Brunswick: Transaction Books. (Alkuperäinen teos julkaistu 1956.)
- Hughes, E. C. (1984b). The Study of Occupations. Teoksessa E. C. Hughes, *Sociological Eye. Selected Papers* (s. 283–297). New Brunswick: Transaction Books. (Alkuperäinen teos julkaistu 1959.)
- Häkkinen, K. (2004). *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.

- Julkunen, R. (2000). Työelämänpolitiikka. Teoksessa T. Hoikkala & J. P. Roos (toim.), *2000-luvun elämä. Sosiologia teorioita vuosituhatosen vaihteesta* (s. 218–237). Helsinki: Gaudeamus.
- Julkunen, R. (2008). *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- Kevätsalo, K. (1986). *Tarkkaa, meluista ja miehistä. Tietoja Metallityöväen liiton jäsenten työstä ja asemasta työssä*. Helsinki: Metallityöväen liitto.
- Khan, A. (2001). The Dignity of Labor. *Columbia Human Rights Law Review*, 32, 289–382.
- Kinnunen, M. (1988). Ammattiasemien kulttuurinen luokittelu. *Sociologia*, 25, 105–111.
- Kinnunen, M. (1989). *Työt, toimet ja luokittelut* (T 2/1989). Tampere: Työelämän tutkimuskeskus.
- Kinnunen, M. (2001). *Luokiteltu sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Kivinen, M. (1987). *Parempien piirien ihmisiä* (Tutkijaliiton julkaisusarja 46). Helsinki: Tutkijaliitto.
- Kohn, M. L. (1969). *Class and Conformity. A Study in Values*. Homewood: The Dorsey Press.
- Kuokkanen, A., Varje, P., & Väänänen, A. (2012). *Transformation of the Finnish employee ideal in job advertisements from 1944 to 2009*. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Lash, S. (1995). Refleksiivisyys ja sen vastinparit: rakenne, estetiikka, yhteisö. Teoksessa U. Beck, A. Giddens & S. Lash, *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio* (suom. L. Lehto) (s. 153–235). Tampere: Vastapaino. (Alkuperäinen teos julkaistu 1994.)
- Lavikka, R. (2000). Palvelukseen halutaan 'hyvä tyyppi' eli osaaminen perinteisessä teollisuudessa. *Sociologia*, 37, 1–17.
- Lavikka, R. (2004). Sopeudu ja vaikuta: organisaatiokulttuuri, työn tietoistuminen ja sukupuoli työpaikoilla. Teoksessa R. Lavikka

- (toim.), *Sopeudu ja vaikuta. Työn tietoisuus ja sukupuolen pysyvyys* (s. 301–308). Tampere: Tampere University Press.
- Lehto, A.-M. & Sutela, H. (2008). *Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Luokkaprojekti (1984). *Suomalaiset luokkakuvassa*. Tampere: Vastapaino.
- Melin, H. & Mamia, T. (2007). Pohdintaa: tietoyhteiskunta, työn uudet organisointimuodot ja 2000-luvun työelämän haasteet. Teoksessa T. Mamia & H. Melin (toim.), *Tietoyhteiskunta ja työorganisaatioiden muutos* (Sosiologian tutkimuksia B-sarja) (s. 113–144). Turun yliopisto: Turun yliopisto sosiologian laitos.
- Miller, P. & Rose, N. (2010). *Miten meitä hallitaan* (suom. R. Suikkanen). Tampere: Vastapaino. (Alkuperäinen teos julkaistu 2008.)
- Nummenmaa, L. (2004). *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.
- Olakivi, A. (2011). *Uusi työ, vanhat erot? Tutkielma moraalisen työnjaon tuottamisesta?* Julkaisematon sosiologia pro gradu - tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Paakkolanvaara, E. (1988). *Informaatioyhteiskunnat ja informaatioammatit. Information society and information occupation* (Tutkimuksia 145). Helsinki: Tilastokeskus.
- Porat, M. U. (1977). *The Information Economy. Definition and Measurement*. Washington D.C.: U.S. Department of Commerce.
- Reich, R. B. (1995). *Rajaton maailma. Yritysten ja kansallisvaltioiden uudet pelisäännöt* (suom. S. Kangasharju). Helsinki: Sitra. (Alkuperäinen teos julkaistu 1991.)

- Ronkainen, S. (1998). Kaikuva empiirisuus – surveyn epistemologiset mahdollisuudet. Teoksessa S. Paananen, A. Juntto, H. Sauli (toim.), *Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt* (s. 233–255). Tampere: Vastapaino.
- Schienstock, G. (2007). From Path Dependency to Path Creation. Finland on its Way to the Knowledge-Based Economy. *Current Sociology*, 55, 92–109.
- Seeck, H. (2008). *Johtamisopit Suomessa. Taylorismista innovaatioteorioihin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Seeck, H. & Järvelä, S. (2007). Katsaus taylorismin saapumisesta Suomeen ja sen asemasta työnohjoituskoulutuksen osana 1910–1950. *Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning*, 5, 243–251.
- Sennett, R. (2002). *Työn uusi järjestys. Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta* (suom. E. Kivinen & D. Kivinen). Tampere: Vastapaino. (Alkuperäinen teos julkaistu 1998.)
- Steinberg, R. J. (1990). Social Construction of Skill: Gender, Power, and Comparable Worth. *Work and Occupations*, 17, 449–482.
- Teräs, K. (1999). Rankkaa käsityötä – tarkkaa konetyötä. Teoksessa Raimo Parikka (toim.), *Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin* (s. 261–306). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Tilastokeskus (1989). *Sosioekonomisen aseman luokitus* (Käsikirjoja 17). Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (1990). *Ammattiluokitus 1987. Hakemisto 22.10.1990* (Käsikirjoja 14). Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (1998). *Ammattiluokitus 1997. Liite 1. Hakemisto* (Käsikirjoja 14). Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (2001). *Ammattiluokitus 2001. Liite 1 Hakemisto* (Käsikirjoja 14). Helsinki: Tilastokeskus.

- Tilastokeskus (16.1.2012). *Sosioekonominen asema*. Haettu 27.2.2011 osoitteesta
http://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/sosioekon_asema.html.
- Turtia, K. (2001). *Sivistyssanat*. Helsinki: Otava.
- Työministeriö (2000). *Tietoyhteiskunnasta osaamisyhteiskuntaan. Innovatiivisuudella työllisyyttä* (Tietoyhteiskuntatiimin loppuraportti ja ehdotukset). Helsinki: Työministeriö.
- Työministeriö (2005). *Luova työote – tuottava työ. Työelämälähtöiseen luovuuteen perustuva tuottavuusstrategia* (Työhallinnon julkaisu 345). Helsinki: Työministeriö.
- Töttö, P. (1999). *Pirullinen positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle* (JYY julkaisusarja n:o 41). Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Vähämäki, J. (2003). *Kuhnurien kerho. Vanhan työn paheista uuden hyveiksi*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vähämäki, J. (2009). *Itsen alistus. Työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Helsinki: Like.
- Waris, H. (1952). *Suomalaisen yhteiskunnan rakenne*. Helsinki: Otava.
- Willis, P. (1984). *Koulun penkiltä palkkatyöhön. Miten työväenluokan nuoret saavat työväenluokan työt?* (suom. A. Mäki-Kulmala). Tampere: Vastapaino. (Alkuperäinen teos julkaistu 1977.)
- Wrede, S. (2008). Educating generalists: flexibility and identity in auxiliary nursing in Finland. Teoksessa E. Kuhlmann & M. Saks (toim.), *Rethinking professional governance. International directions in healthcare* (s. 127–140). Bristol: Policy Press.
- Wright, E. O. (1978). *Class, Crisis and the State*. Lontoo: NLB.
- Ylöstalo, P. & Jukka, P. (2010). *Työolobarometri. Lokakuu 2011* (Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 25/2011). Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Liitetaulukot (lukuun 3)

Liitetaulukko 1. Hyveiden yhteensopivuus. Vaakariveillä (1a–14a) kunkin hyveen esityskerrat (%) kolmen tärkeimmän joukossa yhtäältä kaikissa haastatteluissa (yht.), toisaalta niissä haastatteluissa, joissa myös pystysarakkeen (1b–14b) osoittama hyve on esitetty kolmen tärkeimmän joukossa. Koko aineisto (N=294).

	<i>yht.</i>	<i>1b</i>	<i>2b</i>	<i>3b</i>	<i>4b</i>	<i>5b</i>	<i>6b</i>	<i>7b</i>	<i>8b</i>	<i>9b</i>	<i>10b</i>	<i>11b</i>	<i>12b</i>	<i>13b</i>	<i>14b</i>
<i>1a</i>	19	-	17	12	13	14	9	20	15	8	16	13	11	12	18
<i>2a</i>	20	18	-	27	19	8	15	9	10	12	5	22	10	9	18
<i>3a</i>	17	11	22	-	13	8	15	10	6	8	9	16	12	0	6
<i>4a</i>	38	25	35	29	-	6	29	26	29	27	32	40	26	35	24
<i>5a</i>	12	9	5	6	2	-	11	14	6	10	14	8	12	9	6
<i>6a</i>	26	13	18	22	20	22	-	27	8	16	18	13	31	9	12
<i>7a</i>	37	39	17	22	25	42	40	-	23	14	25	21	58	6	29
<i>8a</i>	16	13	8	6	13	8	5	10	-	16	11	16	11	21	12
<i>9a</i>	17	7	10	8	12	14	11	6	17	-	23	15	0	29	29
<i>10a</i>	15	13	3	8	13	17	11	10	10	20	-	9	12	6	0
<i>11a</i>	40	27	43	39	42	25	20	23	40	37	23	-	14	50	24
<i>12a</i>	25	14	12	18	17	25	30	39	17	0	21	9	-	6	6
<i>13a</i>	12	7	5	0	11	8	4	2	15	20	5	15	3	-	18
<i>14a</i>	6	5	5	2	4	3	3	5	4	10	0	3	1	9	-

1 Hyvän vaikutuksen tekeminen toisiin ihmisiin

2 Hyvä muisti

3 Nopea ajattelu

4 Järjestelmällisyys

5 Kekseliäisyys

6 Suunnittelu pitkällä tähtäyksellä

7 Ihmisten käsittelytaito

8 Sääntöjen noudattaminen

9 Ruumiillinen kestävyys

10 Sitkeys työn loppuunsaattamisessa

11 Tarkkuus

12 Asioiden esittäminen selvästi toisille

13 Sen tekeminen, mitä käsketään

14 Nopeasti liikkuminen

Liitetaulukko 2. Alkuperäisten hyvämuuttujien keskiarvot ja sulkeissa keskihajonnat vuosien 1982, 1993 ja 2007 aineistoissa.

Ominaisuus	Keskiarvot ja keskihajonnat		
	Vuosi 1982	Vuosi 1993	Vuosi 2007
Hyvän vaikutuksen tekeminen toisiin ihmisiin	-0,1 (1,0)	0,1 (1,0)	-0,3 (0,9)
Hyvä muisti	0,4 (0,9)	0,0 (0,7)	0,0 (0,6)
Nopea ajattelu	-0,1 (0,8)	0,0 (0,6)	0,0 (0,7)
Järjestelmällisyys	0,4 (0,7)	0,5 (0,7)	0,5 (0,7)
Kekseliäisyys	-0,4 (0,9)	-0,1 (0,7)	-0,2 (0,9)
Suunnittelu pitkällä tähtäyksellä	-0,3 (1,1)	0,0 (1,0)	0,1 (0,9)
Ihmisten käsittelytaito	0,0 (1,0)	0,5 (1,2)	0,6 (1,1)
Sääntöjen noudattaminen	0,1 (0,7)	0,0 (0,7)	0,1 (0,6)
Ruumiillinen kestävyys	-0,1 (1,0)	-0,3 (1,0)	-0,3 (1,1)
Sitkeys työn loppuunsaattamisessa	0,0 (0,6)	0,1 (0,7)	0,1 (0,6)
Tarkkuus	0,7 (0,9)	0,3 (0,7)	0,7 (0,9)
Asioiden esittäminen selvästi toisille	0,1 (0,8)	0,2 (0,8)	0,2 (0,8)
Sen tekeminen, mitä käsketään	0,0 (0,9)	-0,3 (0,9)	-0,3 (0,8)
Nopeasti liikkuminen	-0,5 (1,0)	-1,0 (1,1)	-1,0 (0,9)

Liitetaulukko 3. Regressioanalyysi henkisen työn paikoille asemoitumista ennustavista taustatekijöistä. Regressiokertoimet sekä mallin selitysaste ja merkitsevyys.

	Vuosi 1982	Vuosi 1993	Vuosi 2007
Johtava asema	0,27*	0,30**	0,14*
Toimihenkilöasema	0,45****	0,47****	0,63****
Mallin selitysaste R ²	0,34	0,35	0,48
Mallin merkitsevyys	p<0,001	p<0,001	p<0,001

Huom. **** p<0,001; *** p<0,01; ** p<0,05; * p<0,10.

Luku 4:

Pyhtääläisten arvioita työoloista ja työpaikan ihmissuhteista¹

Eva Forss

Tämä luku käsittelee pyhtääläisten vastauksia työoloja ja työpaikan ihmissuhteita koskeviin kysymyksiin vuonna 2007. Sosiologien Raimo Blom, Harri Melin ja Pasi Pyöriä (2001, 18 & 216–220) mukaan suomalaiset työntekijät ovat yhä jyrkemmin jakautumassa voittajiin ja häviäjiin. Muun muassa tietotekniikan nopean kehityksen myötä ovat työntekijöiden taitoihin kohdistuvat vaatimukset muuttuneet (ks. myös Olakivi tässä kirjassa), eivätkä työmarkkinoiden tarpeet ja työtä etsivien osaaminen aina kohtaa. Toisaalta työsuhteessakin olevien eriarvoisuus kasvaa. Samalla yhteiskunta toimii kilpailutalouden ehdoilla (ks. esim. Blom ym. 2001). Voimistuva kilpailu sekä tiedon korostuva merkitys työssä asettavat uusia vaatimuksia yhteistyölle ja viestinnälle organisaatioissa. Kansainvälistyminen, muuttuva informaatiotekniikka ja kasvavat asiakasvaatimukset johtavat osittain uusiin kuormitustekijöihin työympäristöissä. Voiton maksimoinnissa organisaatiomuutokset, kuten fuusiot, voidaan katsoa tarpeellisiksi, samoin uusien työmuotojen käyttöönotto (Ojala & Ahonen 2003).

Uusista työmuodoista esimerkkinä käy ryhmässä työskentely. Liikkeenjohdon opeissa työn organisointia itseohjautuviin ryhmiin on esitetty ratkaisuna sekä työn tehokkuuden että työtyytyväisyyden ongelmiin jo useiden vuosikymmenten ajan (tästä keskustelusta ks. Miller & Rose 2010, 264–272). Myös Pyhtäällä ryhmässä työskentely on lisääntynyt tasaisesti, joskin vain hienokseltaan: vuonna 1982 41

---

¹ Luku perustuu kirjoittajan pro gradu -tutkielmaan (Forss 2011).

prosenttia vastaajista arvioi työskentelevänsä ryhmässä vähintään puolet työajastaan, kun vuonna 1993 vastaava osuus oli 42 prosenttia ja vuonna 2007 45 prosenttia². Kuitenkin Tilastokeskuksen työolotutkimusten mukaan työntekijöiden tyytyväisyys ryhmässä työskentelyyn on Suomessa vähentynyt samalla kun ryhmässä työskentely on yleistynyt (Lehto & Sutela 2008, 93–94 & 97). Tästä huolimatta työn tiimimäinen organisointi on nähty laadun ja tuottavuuden parantamisen keinona esimerkiksi Suomen valtion 2000-luvulla rahoittamassa työelämän kehittämisohjelmassa (Tykes) (Työministeriö 2010, 7).

Työelämän laadun kehittäminen näyttääkin tarpeelliselta, sillä vuonna 2000 tehdyssä Blomin ym. (2001, 132–134) kyselytutkimuksessa 25–30 prosenttia työntekijöistä arvioi ristiriitojen lisääntyneen työpaikallaan viimeksi kuluneiden kahden vuoden aikana, ja jopa hie- man suurempi osa arvioi kilpailuhengen lisääntyneen. Tietotyön ja -tekniikan ammattilaisilla kokemus ristiriitojen ja kilpailun lisääntymisestä oli yleisempää kuin perinteisillä työntekijöillä. Blom ym. (2001, 133–134) esittävät myös, että työn vaativuus oli lisäänty- nyt samalla kun edellytykset tehdä työtä eivät olleet parantuneet. Esimerkiksi kiire oli kasvanut samalla kun työssä vaadittiin yhä parempia suorituksia. Kiireen lisääntymisestä kertovat myös Pyhtäältä vuosina 1982, 1993 ja 2007 kerätyt aineistot: vuonna 1982 40 prosenttia haastatelluista katsoi tekevänsä työtään kiireessä vähintään usein, kun vuonna 1993 vastaava osuus oli 45 prosenttia ja vuonna 2007 jo 56 prosenttia³.

Myös Tilastokeskuksen työolotutkimukset (Lehto & Sutela 2008, 85) kertovat kasvusta työpaikoilla koetussa kilpailussa. Pitkällä aikavälillä, aina vuodesta 1984 vuoteen 2008, kilpailuhenki on yleistynyt kaikilla sektoreilla. Eniten kokemus kilpailuhengestä on

---

² Vuonna 1982 N=120, vuonna 1993 N=125 ja vuonna 2007 N=183.

³ Vuonna 1982 N=135, vuonna 1993 N=126 ja vuonna 2007 N=183.

kasvanut valtiosektorilla, jolla työskentelevistä vastaajista niiden osuus, jotka kertoivat työyksikössään ilmenevän kilpailuhenkeä usein, oli noussut 13 prosentista 19 prosenttiin. Kilpailuhengessä valtiosektori oli siten ylittänyt yksityissektorin, jolla työskentelevistä vastaajista sama osuus oli noussut kahdella prosenttiyksiköllä 15 prosenttiin.

Tilastokeskuksen tutkimukset osoittavat kilpailun määrällistä yleistymistä mutta eivät kerro, mitä kilpailulla oikeastaan tarkoitetaan. Tässä luvussa teen erottelun *välineellisen* ja *sosiaalisen* kilpailun välille (ks. myös Turner 1975). *Välineellisellä* kilpailulla tarkoitan kilpailua tuloksista, palkkioista, resursseista tai muusta hyödystä. Välineellisellä kilpailulla on siis yksilölle ja/tai ryhmälle selkeä työhön liittyvä hyötytavoite. Myös *sosiaaliseseen* kilpailuun voi liittyä materiaalisen hyödyn tavoittelua, mutta sitä ilmenee myös yhteyksissä, joissa ei vallitse mitään konkreettista kilpailua resursseista. Ero sosiaalisen ja välineellisen kilpailun muotojen välillä liittyy nimenomaan välineellisyyteen: välineellisessä kilpailussa on kilpailulle ulkopuolinen tavoite, kun taas sosiaalinen kilpailu on itsetarkoituksellista kilpailua sosiaalisesta asemasta. Sosiaalisessa kilpailussa yksilö luokittelee itsensä tai samastuu johonkin kategoriaan (vaikkapa ”tuotanto-osaston pojat”) ja on taipuvainen uskomaan, että tämä kategoria on jossain mielessä parempi kuin toinen (esimerkiksi ”myyntiosaston tytöt”). Sosiaalista kilpailua esiintyy myös silloin, kun yksilöt tavoittelevat osallisuutta tietystä ryhmäkategoriasta (esimerkiksi ”menestyjät”) ja vastaavasti erottautumista toisesta (kuten ”luuserit”).

Sosiaalinen kilpailu liittyy läheisesti ryhmäkategorioihin. Itsensäkategorioiden teorian (Turner ym. 1987) mukaan olosuhteiden muuttuessa muuttuvat myös yksilöiden määritelmät siitä, ketkä kuuluvat itsen kanssa samaan ”sisäryhmään” ja ketkä tämän ryhmän ulkopuolelle. Esimerkiksi yhdessä tilanteessa läheisen työtoverin kanssa voidaan kilpailla vaikkapa rahoituksesta tai resursseista (vrt. ”tuotanto-osasto” vastaan ”myyntiosasto”), kun taas toisessa tilan-

teessa hänen kanssaan tehdään yhteistyötä kilpailussa toista organisaatiota vastaan. Jälkimmäisessä tilanteessa on ensimmäistä todennäköisempää, että työtoverin nähdään edustavan itsen kanssa samaa sisäryhmää, kun ”ulkoryhmäksi” määrittyy kilpaileva organisaatio. Tällä tavoin työyhteisöjen tai organisaatioiden välinen kilpailutilanne voi myös luoda pohjaa omaan työyhteisöön samastumiselle (esim. Ashforth & Mael 1989; Haapamäki & Lipponen 2009, 8). Organisaatioiden välisen kilpailun voi samalla ajatella ruokkivan organisaation sisäistä yhteistyötä: Jos esimerkiksi myyjien palkka on riippuvainen myymälän kokonaisymyynnistä, joka puolestaan on riippuvainen kilpailevan myymälän menestyksestä, on kyseessä kyllä myymälöiden välinen kilpailutilanne, mutta samalla myyjien välinen yhteistyötilanne. Myyjien päämäärät eivät ole konfliktissa, vaan riippuvat toisistaan positiivisesti.

Organisaatioiden välisen kilpailun lisäksi Tom Tyler ja Steven Blader (2000, 79–80 & 85–87) esittävät muun muassa menettelytapojen oikeudenmukaisuuden vaikuttavan ryhmään kuulumishalukkuuteen ja vapaaehtoiseen yhteistyöhön, josta työyhteisölle on paljon hyötyä. Useiden tutkijoiden (esim. Haapamäki & Lipponen 2009, 7) mukaan työntekijöiden samastuminen organisaatioon on tärkeää myös työpaikan ilmapiirin ja työntekijöiden työssä viihtymisen kannalta.

Tässä luvussa tarkastelen työyhteisöön samastumista juuri kilpailun ja työyhteisön koetun oikeudenmukaisuuden näkökulmista. Luvussani kysyn: Lisäävätkö organisaation tavoitteiden saavuttamisesta käytävä kilpailu ja työyhteisöön samastuminen toisiaan Pyhtäältä kerätyn aineiston perusteella. Entä lisääkö työpaikan oikeudenmukaisuus samastumista työyhteisöön? Ammattiin samastumista tarkastelen vielä ammatin arvostuksen näkökulmasta: Lisääkö oma tai oletettu muiden arvostus omaa ammattia kohtaan haastatellun todennäköisyyttä kategorioida itsensä ammattikuntansa edustajana?

Aloitan tarkastelemalla työpaikan ihmissuhteita ja valtaa. Huomioni kohdistuu työtovereiden kanssa toimeen tulemiseen ja työpaikan ihmissuhteiden aiheuttamaan stressiin sekä haastateltujen työsäännön kokeman oman vaikutusvallan, tasavertaisuuden, epäreiluden, arvostuksen ja kilpailun määrään. Lisäksi tarkastelen näiden tekijöiden yhteyttä eri taustatekijöihin (ikään, sukupuoleen, koulutukseen⁴, ryhmässä työskentelyyn⁵ ja toimialaan⁶). Seuraavaksi esittelen lyhyesti haastatteluissa esiintyneet tavat käsittää työhön liittyvä kilpailu ja tarkastelen sitä, missä määrin eri ammateissa kuvattiin sosiaalista kilpailua verrattuna välineelliseen kilpailuun. Tämän jälkeen käsitellen työn arvostusta tarkastellen haastateltujen käsitystä ammattinsa yleisestä arvostuksesta sekä haastateltujen omia arvioita ammatistaan, minkä jälkeen tarkastelen haastateltujen samastumista työyhteisönsä ja sitä, millä tavalla ammattirooli nousi esiin haastateltujen itsen kuvauksissa. Lopuksi tarkasteluni kohteina ovat työssä viihtyminen ja viihtymiseen vaikuttavat seikat. Tarkastelussa mukana ovat kaikki työilmapiiriä ja työpaikan ihmissuhteita koskeviin kysymyksiin vastanneet haastatellut.

---

⁴ Koulutuksella viitataan haastatellun perusasteen jälkeisiin opiskeluvuosiin.

Vuodet on arvioitu haastatellun perusasteen jälkeen suorittamista tutkinnoista ja eri tutkintojen suorittamiseen keskimäärin vaadittavasta ajasta. Arviossa esimerkiksi ylioppilastutkinto ja ammatillinen tutkinto vastaavat molemmat kolmea opiskeluvuotta ja ylempi korkeakoulututkinto kuutta opiskeluvuotta.

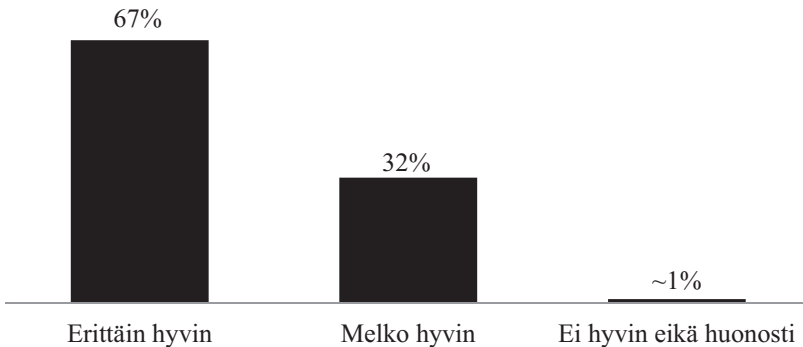
⁵ Ryhmässä työskentelyllä viitataan haastateltujen omaan arvioon siitä, kuinka suuri osa työstä tapahtuu ryhmässä. Vastausten perusteella haastatellut on jaettu kahteen joukkoon. Ensimmäisessä alle puolet työstä tapahtuu ryhmässä ja toisessa puolet tai yli puolet työstä on ryhmätyötä.

⁶ Toimialat on jaettu kahteen luokkaan: julkinen sektori (kunta tai valtio) ja yksityinen sektori (yksityinen yritys, järjestö, säätiö, kirkko tai seurakunta).

4.1 Työpaikan ihmissuhteet ja valta

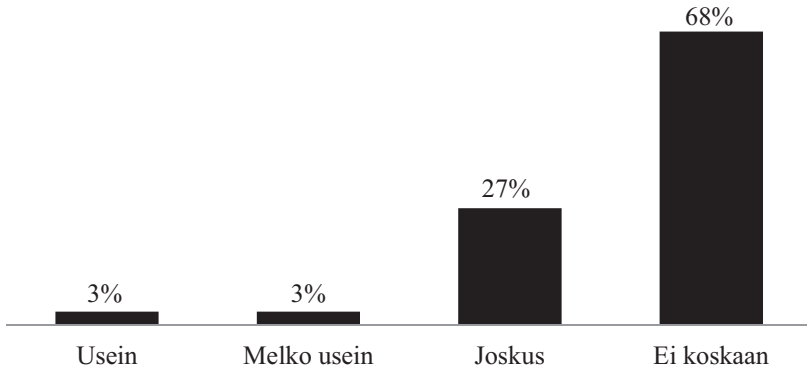
Yhtä vaille kaikki haastatellut näkivät tulevansa hyvin toimeen lähimpien työtovereidensa kanssa (kuvio 1). Useimmille haastatelluista työpaikan ihmissuhteet eivät myöskään aiheuttaneet stressiä. Kuitenkin sitä raportoi eri määrissä yli 30 prosenttia vastaajista (kuvio 2). Kiinnostavaa onkin se, miten usein työpaikan ihmissuhteiden nähtiin aiheuttavan stressiä siitä huolimatta, että lähes kaikki vastasivat tulevansa hyvin toimeen lähimpien työtovereidensa kanssa. Tämä voi selittyä sillä, että stressin nähtiin aiheutuvan muista kuin *lähimmistä* työtovereista, kuten etäisemmistä työtovereista, työnjohdosta tai vaikkapa asiakkaista. Stressiä raportoivat enemmän kunta- tai valtiosektorilla kuin yksityisellä tai kolmannella sektorilla työskennelleet haastatellut⁷, joskin tilastollisesti vain suuntaa antavasti enemmän.

Kuvio 1. "Kuinka hyvin tulette toimeen lähimpien työtovereidenne kanssa?"
N=177.

⁷ $t(58,7)=1,87$; $p=0,067$.

Kuvio 2. "Aiheuttavatko työpaikan ihmissuhteet teille stressiä?" N=177.

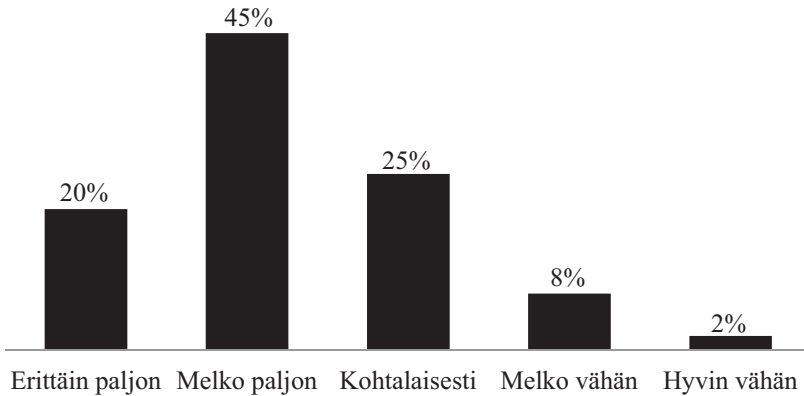

Kun haastatteluissa kysyttiin vaikutusvallasta työpaikalla, vastaajista vain noin joka kymmenes piti mahdollisuuksiaan vaikuttaa työhönsä liittyviin asioihin rajallisina (kuvio 3). Yli puolet vastaajista koki vaikutusvaltansa olevan suuri työasemaansa nähden. Pienimmäksi vaikutusvaltansa kokivat vähemmän koulutetut⁸ ja nuoremmat haastatellut⁹.

⁸ $r=-0,22$; $p=0,005$; $N=167$.

⁹ $r=-0,15$; $p=0,052$; $N=167$.

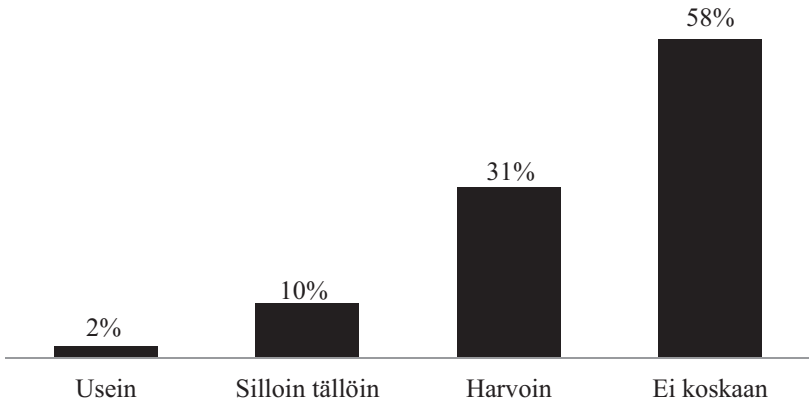
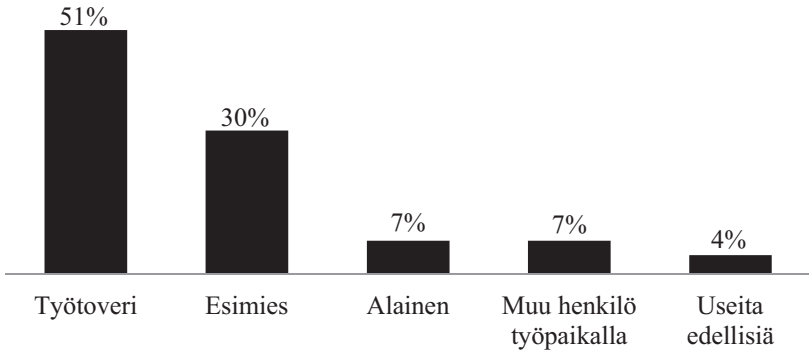
Kuvio 3. "Kuinka paljon vaikutusvaltaa teillä on työpaikallanne työasemaanne nähden?" N=167.

Haastatelluista vain viisi prosenttia piti jonkin työntekijäryhmän vaikutusvaltaa liian suurena. Suurempi osa, 13 prosenttia, katsoi että jollakulla työpaikan *henkilöllä* oli liikaa vaikutusvaltaa. Lisäksi pieni osa, kuusi prosenttia haastatelluista, ei pitänyt itseään tasavertaisena työtovereihinsa nähden.

Melkein puolet haastatelluista oli ainakin joskus kohdannut työssään omasta mielestään epäoikeudenmukaista kohtelua (kuvio 4). Samoin kuin työpaikan ihmissuhteista aiheutunutta stressiä, myös epäoikeudenmukaista kohtelua raportoivat enemmän julkisella kuin yksityisellä sektorilla työskennelleet¹⁰, joskin tilastollisesti vain suuntaa antavasti enemmän. Epäoikeudenmukaisesti kohdellun henkilön kerrottiin useimmiten olleen työtoveri tai esimies (kuvio 5).

¹⁰ $t(156)=1,70; p=0,090$.

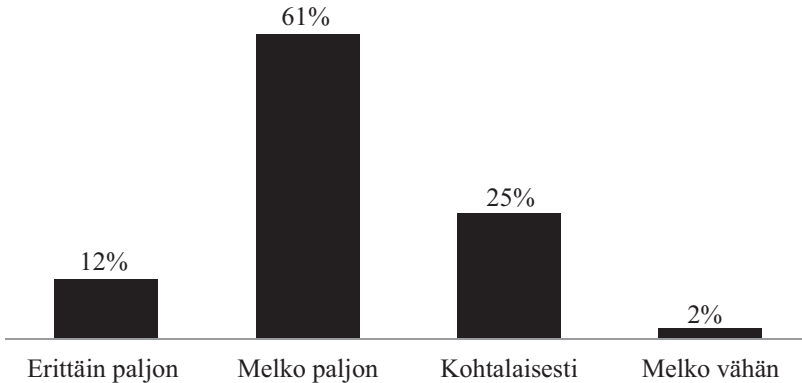
Kuvio 4. "Kohteleeeko joku teitä epäreilusti?" N=167.**Kuvio 5.** Epäreilusti haastateltua kohdellut henkilö silloin, kun haastateltu kertoi kohdanneensa työpaikallaan epäreilua kohtelua (N=70).

Epäreilun kohtelun yleisyydestä huolimatta yli 70 prosenttia vastaajista katsoi tulevansa arvostetuksi työpaikallaan (kuvio 6). Kuten kokemus vaikutusvallasta, myös kokemus arvostuksesta keskimäärin

kasvoi iän myötä¹¹. Vastaukset eivät eronneet sukupuolen mukaan, kuten eivät myöskään toimialan eivätkä koulutuksen tai ryhmässä työskentelyn määrän mukaan.

Kuvio 6. "Kuinka teitä arvostetaan työpaikallanne?"

N=167.

Haastatellun työpaikallaan kokemasta arvostuksesta, tasavertaisuudesta työtovereiden kanssa sekä kohtelun reiluudesta muodostin lisäksi summamuuttujan, jota jatkossa kutsun ”koettu oikeudenmukaisuus” -summamuuttujaksi¹². Koettu oikeudenmukaisuus ei eronnut vastaajan iän tai sukupuolen, koulutusvuosien, ryhmässä työskentelyn määrän eikä työnantajan sektorin mukaan.

Lähes puolet haastatelluista kertoi työpaikallaan esiintyvän kilpailua (kuvio 7). Yksityisellä sektorilla kilpailua nähtiin esiintyvän

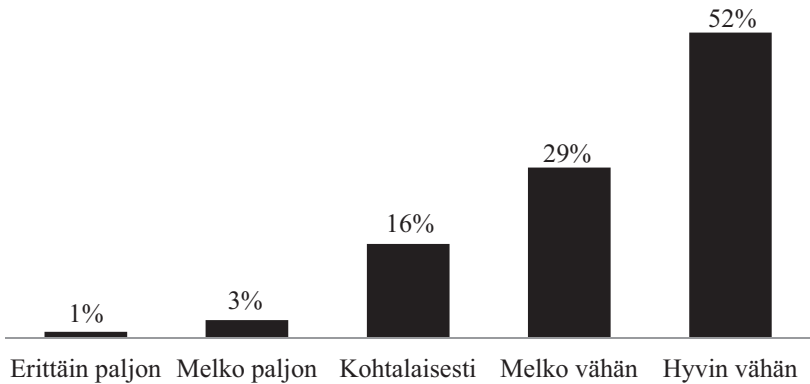
¹¹ $r=0,17$; $p=0,031$; $N=167$.

¹² Aineistossa summamuuttujan saamat arvot vaihtelevat välillä 2,8–10,0 ($ka=8,2$; $md=8,3$; $kh=1,4$; $N=167$). Luvussa ”pieni koettu oikeudenmukaisuus” viittaa mediaania pienempään summamuuttujan arvoon ja ”suuri koettu oikeudenmukaisuus” mediaania suurempaan arvoon.

tavanomaisemmin kuin julkisella sektorilla¹³. Suuri kilpailun määrä oli yhteydessä työpaikan ihmissuhteiden aiheuttamaan stressiin, mutta vain silloin kun myös koettu oikeudenmukaisuus oli pientä (taulukko 1). Kun koettu oikeudenmukaisuus oli suurta, ei kilpailulla ja stressillä ollut vastaavanlaista yhteyttä.

Kuvio 7. "Kuinka paljon työpaikallanne esiintyy kilpailua?" N=167.

Taulukko 1. Työpaikan ihmissuhteiden aiheuttaman stressin ja kilpailun välinen korrelaatio koetun oikeudenmukaisuuden määrästä riippuen.

	Koettu oikeudenmukaisuus	
	Pieni	Suuri
Stressi ja kilpailu	$r=0,35$ $p=0,001$	$r=0,12$ $p=ei\text{-merkitsevää}$
(N)	(86)	(75)

¹³ $t(112,7)=2,28; p=0,025$.

4.2 Työhön liittyvän kilpailun eri muodot

Vastauksia kysymykseen *Kuuluuko kilpailu työnkuvaanne?* oli yhteensä 101¹⁴. Selkeästi myöntäviä vastauksia oli 15 ja kieltäviä 63. Moniselitteisempiä ilmaisuja (esim. ilmiön kuvaaminen sen kieltämisen kautta, kuten ”ei kukaan kilpaile suosiosta tai muuta sellaista”) oli yhteensä 23, joista 16 oli enemmän myöntäviä ja seitsemän enemmän kieltäviä. Tulkintani mukaan noin kolmasosa kysymykseen vastanneista (N=101) ilmaisi kilpailun kuuluvan oman työnsä työnkuvaan (taulukko 2).

Taulukko 2. Kysymykseen ”Kuuluuko kilpailu työnkuvaanne?” annettujen vastausten jakautuminen (%).

	Selkeästi	Moniselitteisesti	Kaikki
Kyllä	19	70	31
Ei	81	30	69
Yhteensä	100	100	100
(N)	(78)	(23)	(101)

Joko työnkuvaan kuuluvan tai muuten työssä esiintyvän kilpailun *luonnetta* koskevia selontekoja oli yhteensä 95, joiden sisällön luokittelin kymmeneen ryhmään (taulukko 3). Kuvaukset kilpailun eri muodoista eivät varsinaisesti kerro työpaikan kilpailuhenkisyydestä, mutta antavat tietoa siitä miten työhön liittyvä kilpailu oikeastaan ymmärretään. Kilpailua ei esimerkiksi aina nähdä työyhteisölle haitallisena. Keskinäinen valtataistelu nähtiin kuitenkin hyvin turhauttavaksi.

Ihmisten välistä kilpailua kuvailtiin haastatteluissa paljon useammin kielteisesti kuin myönteisesti tai neutraalisti. Kilpailun

¹⁴ Puuttuvat vastaukset johtuivat pääasiassa (94 %) siitä, että kysymystä ei edes esitetty haastatetuille jotka vastasivat edeltäneeseen kysymykseen siten, että heidän työssään esiintyy kilpailua ”hyvin vähän” tai ”melko vähän”.

myönteisyydellä tai *kielteisyydellä* tarkoitan sitä, nähtiinkö kilpailun seuraukset positiivisina vai negatiivisina työntekijöiden ja/tai työyhteisön kannalta – myönteisenä kilpailun nähtiin kannustavan työntekoon positiivisella ja palkitsevalla tavalla (esim. tunnustus ja palkkiot), ja vastaavasti kielteisenä kilpailun nähtiin tuottavan haittoja työntekoon ja työssä viihtymiseen (esim. epäreilut menettelytavat ja epärehellisyys). Negatiivisiksi tulkitsemiani kuvailuja oli yhteensä 65 ja positiivisia 37. Kilpailu jakautui melko tasaisesti *välineellisen* ja *sosiaalisen* kilpailun muotoihin. Välineelliseksi kilpailuksi luin muiden muassa kilpailun resursseista, työtehtävistä, työtuloksista ja palkkioista. Sosiaaliseen kilpailuun kuului materiaalsen hyödyn tavoittelun lisäksi kilpailu vallasta (esim. hyväksynnän hakeminen ja paremmasta työasemasta kilpailu), mitä kerrottiin esiintyvän työntekijöiden välisessä vuorovaikutuksessa. Ihmisten keskinen sosiaalinen kilpailu (65) mainittiin kuitenkin useammin kuin pelkästään työtuloksiin keskittyvä välineellinen kilpailu (51). Tulkintani mukaan *yksilöllisestä* kilpailusta oli 27 mainintaa ja *ryhmien*¹⁵ *välisestä* kilpailusta kahdeksan. Kilpailua *omien tavoitteiden saavuttamisesta* havaittiin 71 vastauksessa, kun taas 39 vastausta koski kilpailua *organisaation tavoitteiden saavuttamisesta*.

Kaikkiaan tein aineistolle 378 kilpailun ilmausta koskevaa luokitusta¹⁶. On siis huomioitava, että samat ilmaukset saattoivat sisältää useisiin eri luokkiin viitanneita merkityksiä. Haastatelluista kuusi ei osannut sanoa mitä kilpailu työpaikalla voisi olla. Yhdeksän kielsi kilpailua esiintyvän työssään. Näistä kieltävistä vastauksista kolme sisälsi viitteitä siitä, miten kilpailu vastauksessa ymmärrettiin, vaikka sanottiinkin, ettei sitä esiinny. Tämän perusteella luokittelin myös nämä vastaukset edellä mainittuihin luokkiin.

---

¹⁵ Ryhmillä viitataan sekä organisaation sisäisiin työryhmiin että eri työpaikkojen väliseen kilpailuun.

¹⁶ Rinnakkaisluokittelija luokitteli satunnaisesti valitun kolmanneksen kilpailun ilmauksia koskevista luokituksistani. Yksimielisyys oli 92 %.

Taulukko 3. Kysymykseen ”Mitä kilpailu käsittää?” annettujen vastausten jakautuminen eri luokkiin.

Sisältöluokka	Esimerkki	Mainintojen lukumäärä
1A Positiivinen kilpailu	H367: Kilpailu voisi olla ihmisten välistä – kuka on ki-voin täti, olisi positiivista.	37
1B Negatiivinen kilpailu	H160: Kukaan ei halua ottaa paskamaisia kortteja korjattavakseen.	65
2A Välineellinen kilpailu	H297: Kaikki pyrkivät tekemään hyvän tuloksen, jotta saisi bonusta, mutta bonus ei ole muilta pois.	51
2B Sosiaalinen kilpailu	H400: Esimiehen huomion kerjääminen.	65
3A Yksilöllinen kilpailu	H218: Yhteisten ideoiden esittämistä omina.	27
3B Ryhmien välinen kilpailu	H475: Kuinka nopeasti saa laivan täyteen toiseen ryhmään nähden.	8
4A Kilpailu omien tavoitteiden saavuttamisesta	H33: Kilpailua uralla etenemisestä.	71
4B Kilpailu organisaation tavoitteiden saavuttamisesta	H484: Kaikki yrittävät olla mahdollisimman tehokkaita.	39
5 Kilpailua ei esiinny työssä	H487: Ei voi kilpailla, ei ylenemismahdollisuuksia.	9
6 Ei osaa sanoa	H91: En osaa sanoa.	6

4.3 Sosiaalinen ja välineellinen kilpailu eri ammateissa

Käytin karkeaa kuuden ammattiryhmän luokittelua tarkastellakseni kilpailun kuvauksissa esiintyvää ammattien välistä vaihtelua (taulukko 4¹⁷). Kaikista tutkimistani ammattiryhmistä löytyi sosiaaliseen kilpailuun viittaavaa kuvailua. Myös välineelliseen kilpailuun liittyviä mainintoja oli kaikissa kuudessa ammattiluokassa.

Erityisesti minua kiinnosti eri ammattiryhmissä kuvattujen sosiaalisen ja välineellisen kilpailun muotojen suhde eli se, kumpaa kilpailutyyppiä kuvattiin enemmän kussakin ammatissa. Näiden kahden kilpailutyyppin suhteen tarkastelemiseksi laskin indeksin jakamalla sosiaalisen kilpailun ilmausten määrän välineellisen kilpailun ilmausten määrällä. Suuret indeksin arvot viittaavat suureen määrään sosiaalisen kilpailun ilmauksia *verrattuna* välineellisen kilpailun ilmausten määrään. Alle yhden arvot viittaavat siihen, että välineellistä kilpailua on ilmaistu enemmän kuin sosiaalista kilpailua. Taulukosta 4 ilmenee kuvattujen sosiaalisen ja välineellisen kilpailun muotojen suhde eri ammattiryhmissä.

Verrattuna välineelliseen kilpailuun, sosiaalista kilpailua kuvasivat suhteellisesti eniten hoiva- ja sosiaalialan työntekijät. Välineellistä kilpailua puolestaan kuvasivat sosiaalista kilpailua voimakkaammin yrittäjät ja teknis-taloudelliset johtajat ja asiantuntijat.

---

¹⁷ Tähän on valittu ainoastaan ne vastaajat, jotka ovat kuvanneet joko sosiaalista ja/tai välineellistä kilpailua. Siten tässä taulukossa N=79, vaikka koko aineistossa N=167.

Taulukko 4. Sosiaalisen kilpailun määrä suhteessa välineelliseen kilpailuun: indeksit haastattelujen ammattiluokkien mukaisesti.

	Indeksi	N
Yrittäjät	0,7	9
Teknis-taloudelliset johtajat ja asiantuntijat	0,9	11
Julkishallinnon työntekijät ja muut kuin teknis-taloudelliset asiantuntijat (opettajat, lääkärit jne.)	1,3	12
Teollisuuden ja jatkojalostuksen työntekijät	1,4	24
Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät	1,5	12
Hoiva- ja sosiaalialan työntekijät	2,2	11
Yhteensä	1,3	79

4.4 Ammatin arvostus

Haastatteluissa osallistujia pyydettiin arvioimaan ammattinsa arvostusta. Hieman alle kolme neljäsosaa katsoi *muiden* arvostavan ammattiaan vähintään kohtalaisesti (taulukko 5). Haastattelun iän myötä arvioitu arvostus keskimäärin kasvoi¹⁸. Lisäksi yksityisellä sektorilla työskennelleet arvioivat ammattinsa arvostuksen julkisella sektorilla työskennelleitä suurempana¹⁹, kuten tekivät miehet verrattuna naisiin²⁰, joskin nämä erot olivat pieniä ja tilastollisesti vain suuntaa antavia.

Arvio ammatin yleisestä arvostuksesta ja henkilökohtainen arvio ammatista olivat tilastollisesti yhteydessä toisiinsa: mitä suuremaksi vastaaja arvioi yleisen arvostuksen, sitä suurempaa oli keskimäärin myös oma arvostus²¹. Kuitenkin vastaajan henkilökohtainen arvostus ammattiaan kohtaan oli keskimäärin suurempaa kuin

¹⁸ $r=0,17$; $p=0,029$; $N=166$.

¹⁹ $t(155)=1,82$; $p=0,070$.

²⁰ $t(164)=1,96$; $p=0,051$.

²¹ $r=0,31$; $p<0,001$; $N=165$.

arvioitu yleinen mielipide ammatista²². Yli 90 prosenttia vastaajista piti ammattiaan arvossa (taulukko 5). Vanhemmat vastaajat arvostivat ammattiaan keskimäärin nuorempia enemmän²³, naiset keskimäärin miehiä enemmän²⁴ ja korkeammin koulutetut keskimäärin matalammin koulutettuja enemmän²⁵, joskin viimeksi mainitut vain suuntaa antavasti.

Taulukko 5. Vastausten jakautuminen arvostusta koskevissa kysymyksissä (%).

Vastausvaihtoehto	Kysymys	
	Kuinka arvostettu ammattinne on?	Kuinka itse arvostatte ammattianne?
Erittäin paljon	7	37
Melko paljon	36	54
Ei paljon eikä vähän (kohtalaisesti)	31	7
Melko vähän	18	2
Vähän tai erittäin vähän	9	0
Yhteensä	100	100
(N)	(166)	(166)

4.5 Työyhteisöön samastuminen ja ammattirooli itsen kuvauksissa

Haastatelluista useimmat määrittelivät työyhteisön itselleen tärkeäksi samastumiskohteeksi, joskaan noin neljäsosa ei pitänyt sitä erityisen merkityksellisenä (kuvio 8). Kuten voitiin olettaa (ks. luvun johdanto), koetun oikeudenmukaisuuden ollessa suurta myös samastumi-

²² $t(164)=13,6$; $p<0,001$.

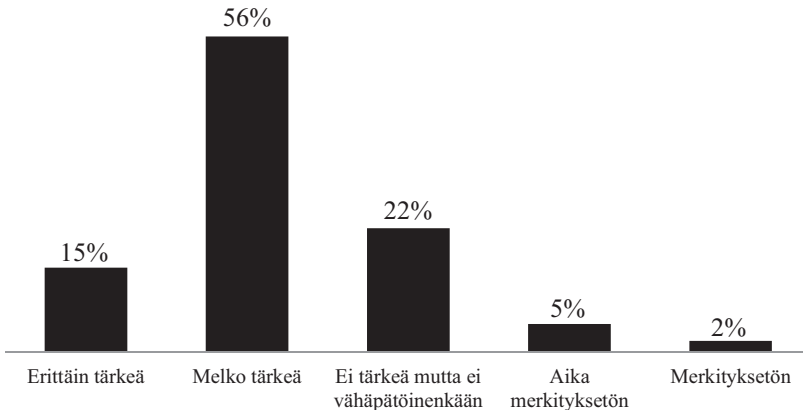
²³ $r=0,22$; $p=0,005$; $N=166$.

²⁴ $t(164)=2,24$; $p=0,026$.

²⁵ $r=0,13$; $p=0,086$; $N=166$.

nen työyhteisöön oli tavanomaista voimakkaampaa²⁶. Toisen, niin ikään aiempaan tutkimukseen perustuvan oletuksen mukaan myös kilpailu organisaation tavoitteista vahvistaisi samastumista työyhteisöön. Tässä aineistossa kilpailun²⁷ ja työyhteisöön samastumisen välinen yhteys ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä. Heikko yhteys saattoi johtua muun muassa siitä, että organisaation ja työyhteisön voi mieltää erilaisina – organisaation esimerkiksi abstraktina ja laajana (”Oy Yritys Ab”) ja työyhteisön vastaavasti konkreettisena, tiettyjen työntekijöiden yhteisönä (”myyntiosaston väki”). Tässä kuitenkin tarkastelin *organisaation* tavoitteista käytävän kilpailun yhteyttä *työyhteisöön* samastumiseen. Tulos olisi voinut olla toisenlainen, mikäli olisimme työyhteisöön samastumisen asemasta kysyneet haastatteluissa organisaatioon samastumisesta.

Kuvio 8. Työyhteisön merkitys samastumiskohteena (N=165).

²⁶ $r=0,17$; $p=0,033$; $N=165$.

²⁷ Kilpailu omien tavoitteiden saavuttamisesta verrattuna kilpailuun organisaation tavoitteiden saavuttamisesta.

Lisäksi työyhteisöön samastuminen näytti olleen tilannekohtaista ja tulleen esiin erityisesti suoraan kysyttäessä. Kun haastateltuja pyydettiin kysymään itseltään ”Kuka minä olen?” ja vastaamaan kysymyksen vapaasti ilman muuta ohjeistusta, edellä työyhteisöään samastumiskohteena arvioineesta 165 vastaajasta vain yksi haastateltu ilmaisi itseään kuvatessaan kuuluvansa työyhteisöön. Sitä vastoin yhteensä 12 prosenttia kuvaili itseään ammattiroolin kautta. Hieman suurempi osuus, 15 prosenttia vastaajista, kuvaili itseään työmarkkina-aseman kautta, kuten ”työssä käyvänä palkansaajana” tai ”työntekijänä”.

Ammattirooliin luin useita työhön liittyviä seikkoja, kuten tiettyyn ammattiryhmään kuulumisen, työnimikkeen, työaseman, vaikutusvallan ja jonkin työn tekemiseen liittyvän ominaisuuden tai mieltymyksen. Ammattiryhmään kuulumista kuvailivat maanviljelijät, opettajat ja yrittäjät. Muita mainittuja työnimikkeitä olivat autonkuljettaja, pappi, koulunkäyntiavustaja, tutkija, kodinhoitaja, sosiaalipsykologi, talousjohtaja, sähköasentaja, kouluttaja, kalastaja, sairaanhoitaja ja paperityömies. Oman työaseman merkitystä (esim. johtavassa asemassa olemista) ei itsen kuvauksissa korostettu lainkaan. Sen sijaan vaikutusvaltaa kuvailtiin (esim. eri keinoilla vaikuttaa). Myös asennoituminen työhön ja työn kannalta oleellinen yksilön ominaisuus tai mieltymys (esim. järjestelmällisyys, halu palvella ja auttaa toista ym.) ilmenivät itsen kuvauksista.

Vaikka useimmat haastatellut vastasivat työyhteisön olevan heille tärkeä samastumiskohde, oli siis avoimessa itsen kuvauksessa ammatin, työn tai työmarkkina-aseman mainitseminen huomattavasti työyhteisön esiintuomista tavanomaisempaa. Ammatin tai työmarkkina-aseman mainitseminen oli myös täysin riippumatonta työyhteisöön samastumisen voimakkuudesta. Ammattiin tai työmarkkina-asemaan liittyviä itsen kuvauksia esittäneet eivät raportoineet muita voimakkaampaa työyhteisöön samastumista eivätkä voimakasta

työyhteisöön samastumista raportoineet esittäneet ammattiin tai työmarkkina-asemaan liittyviä itsen kuvauksia muita vastaajia useammin. Siten ammattiin ja työmarkkina-asemaan samastuminen näyttäytyivät erillisinä ilmiöinä työyhteisöön samastumisesta.

Tätä yllättävämpää on ehkä se, ettei haastattelussa raportoitu korkea arvostus omaa ammattia kohtaan lisännyt haastatellun todennäköisyyttä kuvata itseään ammattinsa kautta avoimen itsen kuvauksen vaiheessa. Ammattiin viittaavat itsen kuvaukset olivat riippumattomia niin omasta kuin arvioidusta yleisestäkin omaan ammattiin kohdistuvasta arvostuksesta. Siten edellä esittämäni oletus, jonka mukaan ammatin arvostus tekisi siitä houkuttelevan samastumiskohteen, ei sekään saanut aineistolta tukea. Sitä vastoin haastatellun esittämä arvio oman ammatin *matalasta* yleisestä arvostuksesta näytti ennakoivan ”palkansaaja”- tai ”työntekijä”-termien käyttöä avoimessa itsen kuvauksessa²⁸. Nämä kuvaukset olikin ehkä mahdollista ymmärtää omaa asemaa vähättelevinä ilmauksina (kuten ”pelkkä palkansaaja” tai ”tavallinen työntekijä”), jotka olivat linjassa sen käsityksen kanssa, ettei oman ammatin yleinen arvostus olisi kovin korkea. Haastatellun itse omaan ammattiinsa kohdistamaan arvostukseen tämäntyyppiset itsen kuvaukset eivät kuitenkaan olleet yhteydessä.

4.6 Työssä viihtymiseen vaikuttavat tekijät

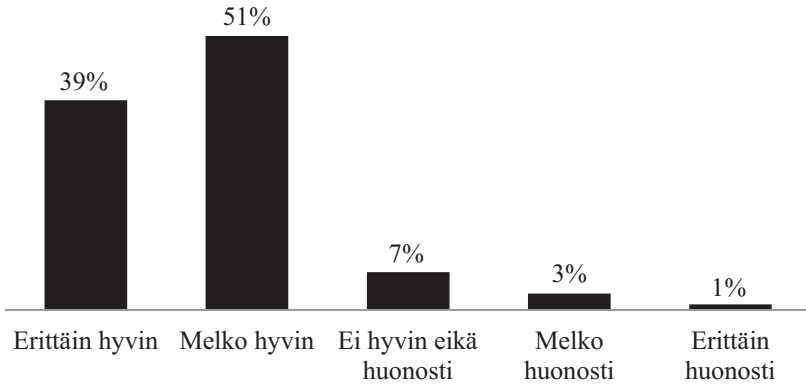
Siirryn lopuksi tarkastelemaan työssä viihtymistä, mitä kysyttiin haastatelluilta kahdella eri tavalla. Viihtymisen *astetta* kysyttäessä lähes puolet haastatelluista kertoi viihtyvänsä työpaikallaan erittäin hyvin ja vain pieni osa vastaajista vähemmän kuin hyvin (kuvio 9). Enemmän koulutetut haastatellut vastasivat viihtyvänsä työpaikallaan

---

²⁸ $t(164)=2,11; p=0,036$.

paremmin kuin vähemmän koulutetut²⁹. Sukupuolen, iän, toimialan tai ryhmässä työskentelyn määrän mukaisia eroja viihtymisessä ei esiintynyt.

Kuvio 9. "Kuinka hyvin viihdytte työpaikallanne?"
N=167.

Haastatellun työpaikallaan kokemasta arvostuksesta, tasavertaisuudesta työtovereiden kanssa sekä kohtelun reiluudesta muodostettu koettu oikeudenmukaisuus -summamuuttuja oli voimakkaasti yhteydessä työpaikalla viihtymiseen. Suuri koettu oikeudenmukaisuus liittyi suureen viihtymiseen³⁰. Vastaavasti suuri työpaikan ihmissuhteiden aiheuttama stressi liittyi matalaan viihtymiseen, mutta vain silloin, kun koettu oikeudenmukaisuus oli keskimääräistä pienempää (taulukko 6). Yhteys stressin ja viihtymisen väliltä katosi, kun koettu oikeudenmukaisuus oli keskimääräistä suurempaa.

²⁹ $r=0,21$; $p=0,007$; $N=167$.

³⁰ $r=0,44$; $p<0,001$; $N=167$.

Taulukko 6. Työpaikan ihmissuhteiden aiheuttaman stressin ja työpaikalla viihtymisen välinen korrelaatio koetun oikeudenmukaisuuden määrästä riippuen.

	Koettu oikeudenmukaisuus	
	Pieni	Suuri
Stressi ja viihtyminen	$r=-0,49$	$r=-0,06$
	$p<0,001$	$p=ei\text{-merkitsevää}$
(N)	(86)	(75)

Myös haastatelluilta itseltään kysyttiin, mitkä asiat vaikuttavat työpaikalla viihtymiseen. Työssä viihtymistä pohti 166 vastaajaa. Nämä käsitykset viihtymiseen vaikuttavista seikoista voi jakaa karkeasti neljään luokkaan: 1) työn ulkoiset edellytykset, 2) työn sisältö ja järjestämisen tapa, 3) työn sosiaalinen puoli ja 4) palkitseminen. Joskus kaikki eri luokat esiintyivät saman vastaajan selonteossa:

H64: Työpaikan henki, asianmukaiset puitteet, tietoa ei pantata, kohtuullinen korvaus, mahdollisuus vaikuttaa asioihin. (Nainen, 37 vuotta.)

Työn ulkoiset edellytykset. Työn ulkoisiin tekijöihin kuuluivat muun muassa työolosuhteet, kuten työympäristön turvallisuus, siisteys ja kodikkuus sekä hyvät ruokailumahdollisuudet. Haastatellut odottivat työpaikaltaan myös nykyaikaista työkalustoa. Ulkotyössä hyönteiset ja sää (liian kuuma tai kylmä, lumi, sade jne.) huomioitiin. Myös työpaikan sijainti ja työmatkat mainittiin työssä viihtymiseen vaikuttavina asioina.

H133: Ulkoiset puitteet, paikat kunnossa, terveydelliset puolet kunnossa. (Nainen, 39.)

H443: Uudehkot koneet ettei tule ongelmia työn suhteen. Että asiat toimivat. (Mies, 21.)

H291: Myös ympäristö esim. vanha koulurakennus vaikuttaa hyvällä tavalla. (Mies, 39.)

H365: Onko työkalut ja tarvikkeet kunnossa. Kesällä liika kuumuus ja talvella kylmyys. (Nainen, 50.)

H435: Lähellä kotia. (Nainen, 60.)

Muita niin sanottuja ulkoisia tekijöitä olivat työvuorot ja aikataulut. Haastatellut toivoivat lisää aikaa esimerkiksi asiakkaiden kanssa ja ettei olisi niin kiire. Juuri asiakkaiden kerrottiin tuovan työhön painetta ja stressiä. Työtehtävien määrän ja työn säännöllisyyden nähtiin vaikuttavan työssä viihtymiseen. Liika työ vaikutti kielteisesti työpaikalla viihtymiseen, mutta työtä piti kuitenkin olla tarpeeksi.

H470: Epämukavat työajat. (Mies, 38.)

H4: Kuinka kiire on, minkä vuoron tekee (ilta/aamu). Ei tarvi juosta – saa tehdä omaa tahtia. (Mies, 49.)

H124: Asiakkaiden tuoma paine. (Mies, 38.)

H367: Riittämättömyyden tunne, että pitäisi olla neljässä paikassa yhtäikaa. (Nainen, 42.)

Työn sisältö ja järjestämisen tapa. Jotkut haastatellut suhtautuivat työhön elämäntapana ja puhuivat unelma-ammattista. Työssä viihtymiseen vaikuttivat työn luonne, asetetut tavoitteet, työn mielenkiintoisuus, mielekkyys ja hauskuus sekä tehtävien monipuolisuus, vaihtelevuus ja haasteellisuus. Nähtiin tärkeäksi, että työn sisältö tuntuu mielekkäältä.

H67: Työn mielenkiintoisuus. (Nainen, 48.)

H13: Haasteellisuus. (Nainen, 47.)

H367: Mielekäs työ, että koen sen tärkeäksi. (Nainen, 42.)

H185: Sisältö järkevä, tuntee tekevänsä järkevää. (Mies, 39.)

H125: Monipuolisuus, vaihtelevuus. (Mies, 52.)

Helppoja tai yksinkertaisia tehtäviä, joissa ei tarvinnut ajatella tai joita ei pidetty mielekkäinä, haastatellut välttivät. Työn yksitoikkoisuuteen suhtauduttiin kielteisesti.

H346: Työn vaativuus -- vaikuttaa. Liian helppo työ ei miellyttä. (Mies, 48.)

Itsenäisyyttä ja vapautta työssä arvostettiin. Myös työn tarjoamaa mahdollisuutta luovuuteen ja vastuuta työtehtävistä kuvattiin tärkeinä seikkoina viihtymisen kannalta. Tietojen ja taitojen käyttäminen esitettiin edellytyksenä viihtymiselle. Haastatellut kaipasivat myös uuden oppimista ja koulutusmahdollisuuksia.

H232: Työn itsenäisyys, ketään ei ole selän takana puuskuttamassa. (Nainen, 56.)

H173: Työtehtävien haastavuus, mahdollisuus käyttää kokemusta ja taitoja. (Nainen, 42.)

H75: Työn ilo, uuden kehittäminen on jännittävää, muutoksen näkeminen ihmisten elämässä on riemastuttavaa. (Nainen, 50.)

H408: Saa itse päättää mitä tekee ja olla luova. (Mies, 27.)

Työssä viihtymistä edesauttoivat työnteon sujuminen, työtuloksen näkeminen, hyvin hoidettu työ ja työssä menestyminen. Haastatellut pyrkivät saavuttamaan asettamansa tavoitteet ja onnistumaan työssään.

H16: Näkee kätensä jäljen. (Nainen, 50.)

H185: Jäljenjättäminen. (Mies, 39.)

H148: Onnistuminen tavoitteiden täyttämässä. (Mies, 25.)

Mahdollisuudet päättää asioista, esimerkiksi työtehtävistä tai työta-voista, vaikuttivat työssä viihtymiseen. Oikeudenmukaisuutta ja selkeitä pelisääntöjä pidettiin haastateltujen kesken tärkeinä tekijöinä työssä viihtymistä ajatellen.

H74: Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin, vastuu, jatkuvat uudet haasteet. (Mies, 49.)

H182: Selkeät pelisäännöt, turvallinen työympäristö, selkeät työvuorot, mahdollisuus itsenäiseen päätöksentekoon, saa valita työtapoja, millä lailla toteuttaa omaa työtään. (Nainen, 35.)

Työn sosiaalinen puoli. Haastattelujen perusteella sosiaalinen toiminta vaikuttaa merkittävästi työssä viihtymiseen, niin myönteisesti kuin kielteisestikin. Mukavia työtovereita arvostetaan kovin paljon vastauksista päätellen. Se, että työntekijä saa olla ihmisten kanssa tekemisissä ja että nämä ihmissuhteet ovat hyvässä kunnossa, voi vaikuttaa hyvin myönteisesti tämän hyvinvointiin.

H162: Työtoverit ja työtehtävät. Viihtyy jos on mukavat työtoverit vaikka olisi ikävät työtehtävät. (Mies, 37.)

H411: Ihmisten kanssa mukava olla. (Nainen, 57.)

Työilmapiiri voi vaikuttaa monella tapaa työntekijän työssä viihtymiseen. Työssä viihtymiseksi työpaikalla tulisi haastateltujen kuvailujen perusteella olla hyvä tunnelma, yhteishenkeä sekä rento ja hyväksyvä ilmapiiri. Myös asiakkaat voivat vaikuttaa työntekijän mielentilaan.

H319: Työympäristö, kuinka paljon joutuu olemaan ukkosenjohtimena. (Mies, 43.)

H373: Hyvät työkaverit, yhteishenki, mutta työnjohtajat vaikuttaa siten ettei viihdy. He ovat tietävinään kaiken, pitää tehdä niin kuin käsketään. (Mies, 26.)

H291: Henki mikä työpaikalla on vaikuttaa molemmin puolin. -
- Huumori. Kahvikuppijutustelu. (Mies, 39.)

H69: Kivat asiakkaat; jos ei ole asiakkaita on tylsää. (Nainen, 36.)

Työyhteisöltä toivottiin ammattitaitoa ja yhteistyötaitoja. Viestinnän toivottiin olevan asiallista eikä mielellään liian henkilökohtaista. Hyvä tiedonkulku oli haastateltujen mielestä tärkeää työssä viihtymisen kannalta. Avoimuuden lisäksi luottamus eri tahojen välillä on tärkeää, kuten arvostus ja kunnioitus toista kohtaan. Haastatellut toivoivat työtovereiltaan myös joustavuutta ja ymmärtävyyttä ja sitä että työpaikalla käytettäisiin huumoria.

H210: Työyhteisön henkilöstön kanssa toimeen tuleminen, ammattitaito. (Mies, 56.)

H263: ”Hyvä tiimi”, hyvät työkaverit, hyvä esimies. (Nainen, 34.)

H91: Pomot ei tiedä mitä tekee ja yksi työntekijä pilaa kaikkien päivän. (Nainen, 20.)

H123: Luottamus eri toimijoitten välillä, yhteistyö, asioiden sujuminen. (Nainen, 49.)

H295: Ilmapiiri, avoimuus työjohdon kanssa. (Mies, 54.)

H388: Yhteishenki -- joustovara, kunnioitus toista kohtaan. (Nainen, 42.)

H400: Toisen kunnioittaminen ja arvostaminen. (Nainen, 51.)

Palkitseminen. Työssä viihtymistä voi edesauttaa kohtuullinen korvaus tehdystä työstä. Toimeentulon tärkeys tuli selväksi haastateltujen

esimerkeissä siitä, mitkä asiat vaikuttavat työssä viihtymiseen. Hyvin tehdystä työstä tulisi myös saada kiitosta. Palkkion ei siis aina tarvitse olla rahallinen tai aineellinen lisätäkseen työssä viihtymistä.

H424: Saisi lisää palkkaa. (Nainen, 57.)

H279: Huono palkka. (Nainen, 19.)

H283: Työhilut. (Nainen, 57.)

H156: Kehuja. (Mies, 34.)

4.7 Lopuksi

Vuonna 2007 tehdyissä haastatteluissa suurin osa pyhtääläisistä katsoi tulevansa arvostetuksi työpaikallaan ja viihtyvänsä työssään. Haastatteluvastausten perusteella lähimpien työtovereiden kanssa tuli hyvin toimeen, eivätkä ihmissuhteet työpaikalla useinkaan aiheuttaneet stressiä. Stressiä raportoitiin yleisemmin julkisella sektorilla, mikä sopii aiemman tutkimuksen luomaan kuvaan (ks. luvun johdanto). Sen sijaan ryhmässä työskentely ei aineistossa ollut yhteydessä ensimmäiseenkin tutkituista ilmiöistä – ei sen enempää stressiin, viihtymiseen kuin vaikutusvallan kokemukseenkaan. Tämä on kiinnostavaa ajatellen yhtäältä ryhmätyöskentelyyn liitettyjä suuria lupauksia, toisaalta aiemman tutkimuksen esiintuomia ongelmia. Esimerkiksi Raija Julkusen (2008, 90–93, ks. myös 1987, 209–225) mukaan tavoite osittain itseohjautuvista työ- ja tuotantoryhmistä ei olekaan toteutunut käytännössä siten, että tuottavuuden nousun lisäksi työntekijät olisivat alkaneet suhtautua työhönsä myönteisemmin. Toisaalta on otettava huomioon, että edellä tarkastelin ainoastaan ryhmässä työskentelyn määrää, en esimerkiksi sitä, miten ryhmätyö oli järjestetty, olivatko ryhmät esimerkiksi ”itseohjautuvia” vai eivät.

Epäreilua kohtelua ei haastatteluissa juuri raportoitu. Suhteet työtovereihin nähtiin tasavertaisiksi ja oma vaikutusvaltakin vähin-

tään kohtalaiseksi. Toisaalta kaikkia tässä esiteltyjä tuloksia tarkasteltaessa on hyvä ottaa huomioon, että tämänkaltaisissa haastatteluissa ihmisillä on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia tai ”rooli-odotusten mukaisia” vastauksia (ks. esim. Eskola 1967, 159 & 185–187). Voidaan esimerkiksi kysyä, miksi vanhemmat ja enemmän koulutetut haastatellut katsoivat omaavansa työssään enemmän vaikutusvaltaa kuin nuoremmat ja vähemmän koulutetut. Nuoria useammin vanhemmat myös arvioivat ammattinsa arvostetuksi ja katsoivat kohtaavansa arvostusta myös työpaikallaan. Korkea koulutus sitä vastoin vahvasti arviota työssä viihtymisestä. Selitys eroille voi löytyä asemasta työssä, mutta myös vanhempien ja enemmän koulutettujen työhön liittyvistä yhteiskunnallisista odotuksista. Odotaanko vanhempien ja korkeammin koulutettujen omaavan enemmän vaikutusvaltaa ja ovatko vastaukset näiden odotusten mukaisia? Tai onko korkeasti koulutettujen ja vanhempien vastaajien kenties hankalampaa tuoda julki omaan työhön liittyviä epäkohtia?

Työpaikalla esiintyvä kilpailu nähtiin haastateltujen selonteoissa hyvin moninaisena, sekä myönteisenä että haitallisena. Tämä moninaisuus antaa viitteitä siitä, ettei pelkkä kilpailun määrän mittaaminen ole aina kovin kuvaavaa. Tässä tutkimuksessa työpaikalla esiintyvään kilpailuun ymmärrettiin kuuluvan niin resursseihin, työtehtäviin, tuloksiin ja palkkioihin liittyvää välineellistä kilpailua kuin ihmisten välistä sosiaalista valtataisteluaakin. Suhteessa välineelliseen kilpailuun sosiaalista kilpailua kuvattiin eniten hoiva- ja sosiaalialan ammattiteissa. Suhteessa sosiaaliseen kilpailuun välineellistä kilpailua kuvasivat eniten yrittäjät. Vastausten perusteella suuri kilpailun määrä korreloi työpaikan ihmissuhteiden aiheuttamaan stressiin, mutta vain silloin, kun kokemus työpaikan oikeudenmukaisuudesta oli matala.

Vastoin odotuksia, kilpailun eri muotojen (kilpailu *omien* tavoitteiden saavuttamisesta vs. kilpailu *organisaation* tavoitteiden

saavuttamisesta) väliset yhteydet työyhteisöön samastumiseen eivät aineistossa olleet tilastollisesti merkitseviä. Haastatellun arvio oman ammattinsa arvostuksesta ei myöskään ennustanut haastatellun todennäköisyyttä esittää itsensä ammattikuntansa edustajana avoimen itsen kuvauksen tilanteessa. Odotusten mukaisesti koettu oikeudenmukaisuus kuitenkin korreloi työyhteisöön samastumiseen: mitä oikeudenmukaisempina haastatellut työpaikkaansa pitivät, sitä tärkeämmäksi samastumiskohteeksi he sen tyypillisesti arvioivat.

Myös työssä viihtymisen ja työpaikan koetun oikeudenmukaisuuden välinen korrelaatio oli aineistossa voimakas. Lisäksi silloin, kun kokemus oikeudenmukaisuudesta oli matalalla tasolla, oli myös työpaikan ihmissuhteiden aiheuttama stressi yhteydessä vähäiseen työssä viihtymiseen. Avokysymyksellä kysyttäessä työssä viihtymisen kannalta tärkeäksi nähtiin työn ulkoiset edellytykset. Viihtymiseen katsottiin vaikuttavan työn määrän ja kiireen lisäksi työolosuhteet, työympäristö, työpaikan sijainti ja työajat. Työn järjestämisen tavan ja työn mielekkyyden nähtiin niin ikään vaikuttavan työssä viihtymiseen. Myös itsenäisyyttä, vapautta ja mahdollisuutta käyttää työssä luovuutta pidettiin viihtymistä lisäävinä tekijöinä. Päätösvaltaa ja oikeudenmukaisia menettelytapoja pidettiin myös tärkeinä tekijöinä, kuten työyhteisön avoimuutta ja hyvää tiedonkulkua. Työpaikan ihmissuhteiden nähtiin vaikuttavan viihtymiseen sekä myönteisesti että kielteisesti. Työtovereilta odotettiin ammattitaitoa ja yhteistyökykyä. Palkitsemistapojen katsottiin voivan olla sekä aineellisia että aineettomia – huomaavaisuus ja arvostus esimerkkeinä aineettomasta palkitsemisesta.

Lähteet

Ashforth, B. E. & Mael, F. (1989). Social Identity Theory and the Organization. *Academy of Management Review*, 14, 20–39.

- Blom, R., Melin, H. & Pyöriä, P. (2001). *Tietotyö ja työelämän muutos. Palkkatyön arki tietoyhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Eskola, A. (1967). *Sosiologian tutkimusmenetelmät II*. Helsinki: WSOY.
- Forss, E. (2011). *Työhön liittyvä kilpailu 18–65-vuotiaiden pyhtääläisten kuvaamana*. Julkaisematon sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Haapamäki, J. & Lipponen, J. (2009). *Ministeriöiden yhdistyminen ja uuteen ministeriöön sopeutuminen. Seurantatutkimus työntekijöiden kokemuksista muutoksen keskellä* (Helsingin yliopiston Sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 1/2009). Haettu 28.9.2010 osoitteesta:
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosps/muut/haapamaki/minister.pdf>
- Julkunen, R. (1987). *Työprosessi ja pitkät aallot. Työn uusien organisaatiomuotojen synty ja yleistyminen* (Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 47). Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, R. 2008. *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- Lehto, A.-M. & Sutela, H. (2008). *Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Miller, P. & Rose, N. (2010). *Miten meitä hallitaan* (suom. R. Suikkanen). Tampere: Vastapaino. (Alkuperäisteos julkaistu 2008.)
- Otala, L. & Ahonen, G. (2003). *Työhyvinvointi tuloksetekijänä*. Helsinki: WSOY.
- Turner, J. C. (1975). Social comparison and social identity. Some prospects for intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 5, 5–34.

- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D. & Wetherell, M. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Oxford: Blackwell.
- Tyler, T. & Blader, S. (2000). *Cooperation in Groups: Procedural Justice, Social Identity, and Behavioural Engagement. Essays in Social Psychology*. Philadelphia: Psychology Press.
- Työministeriö (2010). *Työelämän kehittämisohjelma Tykes – kehitämme työelämää yhdessä*. Haettu 26.5.2010 osoitteesta http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/03_tutkimus_ja_kehittaminen/02_tykes/tykes_esite.pdf.

Luku 5: Elämäntapahtumat, stressi ja arvot¹

Florencia M. Sortheix, Klaus Helkama & Antero Olakivi

Elämänmuutosten ja sairastumisen välisiä yhteyksiä on tutkittu ahkerasti siitä lähtien kun psykiatrit Thomas Holmes ja Richard Rahe (1967) kehittivät tunnetun elämäntapahtumamittarinsa. Mittarissa on joukko elämäntapahtumia, kuten puolison kuolema, työttömäksi joutuminen tai puolta vuosituloa vastaavan lainan ottaminen. Kullekin tapahtumalle on asiantuntija-arvioiden perusteella määriteltä kuormittavuuskerroin, joka kuormittavimmalle tapahtumalle, puolison kuolemalle, on 100. Elämäntapahtumat heikentävät ihmisen hyvinvointia, koska ne vaativat häntä selviytymään uusista tilanteista, jotka asettavat hänen sopeutumiskeinonsa lujille. Tässä luvussa tarkastelemme 1) eri elämäntapahtumien yhteyttä hyvinvointiin, 2) henkilökohtaisten arvojen yhteyttä hyvinvointiin sekä 3) arvojen yhteyttä elämäntapahtumiin.

5.1 Elämäntapahtumat ja hyvinvointi

Vuonna 1982 Pyhtäältä koottiin ensimmäisen kerran tietoa elämänmuutoksista. Elämänmuutosten mittaamiseen käytettiin Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitoksella suomalaisiin oloihin sovellettua ja lyhennettyä muunnelmaa Holmesin ja Rahen 43-osioisesta alkuperäisestä mittarista. Suomalaisesta mittarista poistettiin joukko osioita, sellaisia kuin ”vankilatuomio”,

---

¹ Luku perustuu pitkälti englanninkieliseen artikkeliin (Sortheix, Olakivi & Helkama 2012).

”sukupuolielämän vaikeudet”, ”hankaluudet puolison sukulaisten kanssa” tai ”joulu”. Joitakin osioita yhdistettiin, esimerkiksi avioero ja asumusero. Näin päädyttiin 19 osion mittariin. Kustakin tapahtumasta kysyttiin, oliko sellaista sattunut haastateltavalle ja jos oli, oliko tapahtuma sattunut viimeksi kuluneen puolen vuoden aikana, viimeksi kuluneen viiden vuoden aikana vai aikaisemmin (ks. Lillberg ym. 2003).

Anna-Mari Aalto (1989) osoitti pyhtääläisiä käsitelleessä gradututkimuksessaan, että mitä enemmän elämänmuutoksia ihmisillä oli ollut viimeisimmän puolen vuoden aikana, sitä enemmän he ilmoittivat kokevansa sellaisia psyykkisiä rasitusoireita kuin masentuneisuutta, ahdistuneisuutta ja jännittyneisyyttä. Itseluottamus puskuroi elämänmuutosten kielteisiä vaikutuksia. Itseluottamusta mitattiin kysymällä esimerkiksi, tunteeko ihminen olonsa varmaksi ja turvalliseksi ihmissuhteissaan tai luottaako hän kykyynsä arvioida tilanteet. Niillä pyhtääläisillä, joilla oli vahva itseluottamus, elämänmuutokset eivät vaikuttaneet rasitusoireisiin samassa määrin kuin muilla. Fyysisiin rasitusoireisiin, kuten väsymyksen tai heikkouden tunteeseen tai huimaukseen, elämänmuutokset olivat yhteydessä vain miehillä. Aalto käytti tutkimuksessaan elämänmuutosmittaria, josta oli poistettu osioita sillä perusteella, että yksilö voi yleensä vaikuttaa niihin itse (esim. perheenjäsenten lukumäärän lisääntyminen tai muutto uuteen asuntoon).

Viimeisin katsaus elämänmuutostutkimukseen (Luhmann, Hofmann, Eid & Lucas 2011) osoitti, että eri elämänmuutokset ovat vaikutuksiltaan varsin erilaisia ja niihin sopeutuminen noudattaa kullekin ominaista latua. Kuitenkin elämänmuutokset lisäävät kiistattomasti ihmisen sairastumisalttiutta. Esimerkiksi suomalaisessa tutkimuksessa (Lillberg ym. 2003) yli 10 000 naiselta kysyttiin heidän elämänmuutoksistaan vuonna 1981. Vuoteen 1996 mennessä heistä 180 oli sairastunut rintasyöpään. Sairastumisriski oli suurempi niillä,

joilla oli ollut paljon elämänmuutoksia. Riippumatta muista elämänmuutoksista rintasyöpäriski lisääntyi kaksinkertaiseksi avio- tai asumuseron tai miehen kuoleman jälkeen. (Mt.)

Vuoden 1993 ja 2007 Pyhtää-aineistojen tietoja elämänmuutoksista ei aikaisemmin ole raportoitu, eikä niiden yhteyttä psyykkisiin stressioireisiin tai muihin tekijöihin ole analysoitu. Tämän luvun loppuosa keskittyy vuosien 1993 ja 2007 elämänmuutosvastauksiin. Seuraavassa kuitenkin esitellään perustietoja elämänmuutosten esiintymisestä ja niistä selviytymisestä mukaan lukien vuonna 1982 kerätty aineisto. Lomakkeessa kutakin tapahtumaa piti arvioida sen mukaan, kuinka hyvin siitä on selvinnyt (1=hyvin, 2=kohtalaisesti, 3=ei kovin hyvin). Koska vuosien 1982, 1993 ja 2007 tapahtumien jakautumat ja tapahtumia koskevat selviytymisarviot olivat hyvin yhdenmukaisia, näitä ajankohtia esitellään yhdessä. Taulukossa 1 on esitetty tapahtumien esiintyminen viimeksi kuluneen puolen vuoden sisällä tai sitä aiemmin, selviytymisarvioiden keskiarvot sekä myös Holmesin ja Rahen (1967) kuormittavuuskertoimet.

Taulukko 1. Elämäntapahtumien esiintyminen prosentteina viimeisimmän puolen vuoden aikana ja aiemmin (N=588–599), selviytymisarvioiden keskiarvot (raportoitu vain mikäli vastauksia vähintään viisi) ja alkuperäiset kuormittavuuskertoimet. Vuosien 1982, 1993 ja 2007 aineistot.

	Viimeisimmän puolen vuoden aikana		Aiemmin		Kuormittavuuskertoimen
	Tapahtunut (%)	Selviytyminen	Tapahtunut (%)	Selviytyminen	
1. Aviopuolison kuolema	0	-	3	2,0	100
2. Avio- tai asumusero	2	2,3	15	1,4	69*
3. Välien rikkoutuminen pitkäaikaisessa ihmissuhteessa (ei avioero)	3	2,1	14	1,5	-
4. Ristiriitojen huomattava lisääntyminen aviopuolison kanssa (ei avioero)	4	2,0	9	1,7	35
5. Huomattava vaikeutuminen taloudellisessa tilassa	8	1,9	16	1,6	38
6. Työpaikan menetys	4	1,8	12	1,3	47
7. Huomattavat vaikeudet esimiehen, työtoverin tai alaisten kanssa	4	1,8	12	1,6	-
8. Perheenjäsenen terveyden-tilassa tapahtunut huomattava muutos	10	1,7	23	1,5	44
9. Läheisen sukulaisen tai hyvän ystävän kuolema	14	1,6	66	1,4	37
10. Yli kolmen viikon työkyvyttömyyden aiheuttanut sairaus tai vamma	6	1,6	23	1,4	53
11. Aviopuolisosta erillään asuminen työn vuoksi	4	1,6	9	1,3	-
12. Vastuun huomattava lisääntyminen työssä	10	1,5	26	1,3	29
13. Yli puolta vuosituloa vastaavan lainan ottaminen	6	1,4	39	1,4	31
14. Keskeytynyt raskaus perheessä tai läheisellä	3	1,4	15	1,4	-
15. Toisenlaiseen työhön siirtyminen	5	1,3	30	1,1	36
16. Perheenjäsenen lukumäärän lisääntyminen (esim. lapsen syntyminen, adoptoiminen, sukulaisen muutto perheeseen)	4	1,2	42	1,1	39
17. Perheenjäsenen muutto pois kotoa	4	1,2	35	1,3	29
18. Asunnon vaihtaminen	5	1,2	51	1,1	20
19. Huomattava myönteinen muutos elämässä	11	1,1	35	1,1	-

Selviytyminen asteikolla 1=hyvin, 2=kohtalaisesti ja 3=ei-kovin-hyvin.

* keskiarvo avio- ja asumuseron kuormittavuuskertoimista

Vaikka selviytymisarviot ja kuormittavuuskertoimet eivät tietenkään ole suoraan verrannollisia, taulukkoa tarkastellessa kiinnittää huomiota siihen, että omaan ja perheenjäsenten sairastumiseen liittyvät tapahtumat ovat Yhdysvalloissa keskimäärin kuormittavampia kuin Suomessa, mikä johtuu todennäköisesti maiden erilaisista sosiaaliturvajärjestelmistä. Vastaavasti ihmissuhteisiin liittyvät tapahtumat näyttävät Suomessa olevan kuormittavampia kuin Yhdysvalloissa. Esimerkiksi ”huomattavat vaikeudet esimiehen, työtoverin tai alaisen kanssa” on Suomessa kuormittavuudeltaan (selviytymisarviolla mitattuna) keskimääräistä suurempi, sijaluvulla 7/19, kun taas ”trouble with boss” (vaikeudet pomon kanssa) on Yhdysvalloissa keskimääräistä matalampi, sijaluvulla 30/43 (ks. Holmes & Rahe 1967).

Etenkin kuormittavien elämäntapahtumien kohdalla vastaajat arvioivat selviytyneensä sitä paremmin, mitä pitempi aika tapahtumasta on kulunut. Ajalla ei näytä olevan merkitystä sellaisissa elämäntapahtumissa, jotka ovat vähän kuormittavia. Osa elämänmuutoksista on sellaisia, joihin ihminen ei useimmiten voi omalla toiminnallaan vaikuttaa. Omat ja perheenjäsenten sairaudet, keskeytynyt raskaus mukaan luettuna sekä omaisten kuolema ovat tällaisia, samoin kuin työpaikan menetys. Näitä ei-vapaaehtoisia tapahtumia, tai sellaisiksi katsottavia, on luettelossa kuusi. Loput 13 ovat sellaisia, jotka voi ajatella ainakin jossain määrin vapaaehtoisiksi.

Stressioireita kartoitettiin mittarilla, jossa kysyttiin, oliko haastateltavalla esiintynyt viimeksi kuluneen kuukauden aikana 18 oiretta, sellaisia kuin unettomuus, huimaus, jatkuva kipu ja särky. Vaihtoehdot olivat usein, joskus tai ei juuri koskaan. Seitsemän psykologista oiretta esiintyi säännönmukaisesti yhdessä, niin että niistä muodostettiin asteikko (vuonna 1993 $\alpha=0,78$; vuonna 2007 $\alpha=0,77$). Nämä oireet olivat hermostuneisuus tai rauhattomuus,

jännittyneisyys ja ahdistuneisuus, levottomuus ja vaikeus pysytellä paikoillaan, masentuneisuus, pelokkuuden tunne, yllirasittuneisuus sekä tunne, että on pala kurkussa. Psykologisia oireita oli enemmän vuonna 1993 (ka=1,32; kh=0,33) kuin 2007 (ka=1,24; kh=0,32; $t(398)=2,27$, $p<0,05$). Vuonna 1993 vallinnut talouslama saattaa selittää sen, miksi pyhtääläisten yleinen stressitaso oli silloin korkeampi kuin 14 vuotta myöhemmin. Ehkä 1993 useammat ihmiset pelkäsivät työpaikkansa menetystä kuin vuonna 2007, olihan työttömyysaste 21 prosenttia, kun se vuonna 2007 oli 8 prosenttia (Tilastokeskus 24.4.2012). Kuten Aallon (1989) tutkimuksessakin, elämänmuutosten määrä oli yhteydessä psykologisiin rasitusoireisiin, mutta yllättäen vain vuonna 2007 (liitetaulukot 1 ja 2). Spekulaatiivinen selitys voisi olla se, että talouslaman aikana 1993 kaikki olivat jonkin verran rasittuneita, niin että yksilölliset elämänmuutokset eivät näkyneet stressioireissa, toisin kuin 1982 ja 2007.

5.2 Arvot ja hyvinvointi

Runsaista stressioireita voi pitää merkinä heikosta hyvinvoinnista, mutta niiden puute ei välttämättä merkitse sitä, että ihminen voisi hyvin. Hyvinvointia on tutkimuksissa mitattu monin eri tavoin. Elämäntyytyväisyys, arkikielellä onnellisuus, perustuu yksilön omaan arvioon elämäntilanteestaan. Sitä mitataan sentyyppisillä väittämillä kuin ”elämäni on monilla tavoin lähellä ihannetta” tai ”elämäntilanteeni on erinomainen”. Hyvinvointia on luontevaa mitata myös selvittämällä, kuinka paljon myönteisiä ja kielteisiä tunteita ihminen on kokenut esimerkiksi viimeksi kuluneen viikon aikana. Hyvä itsetunto tai huono itsetunto ovat käsitteellisesti yhteydessä hyvinvointiin. Maailman eniten käytetyssä itsetuntomittarissa (Rosenberg 1989) on sellaisia osioita kuin ”pystyn hoitamaan asioita yhtä hyvin kuin muutkin ihmiset” tai ”joskus ajattelen, etten kelpaa mihinkään”.

Ovatko jotkin arvot vahingollisia ihmisen hyvinvoinnille? Onko olemassa joitakin ”terveellisiä” arvoja, joiden kannattajat voivat paremmin ja ovat elämäänsä tyytyväisempiä kuin muut? On esitetty, että ihmiset, joille aineelliset arvot (esimerkiksi taloudellinen vauraus) ovat tärkeitä, olisivat onnettomampia kuin muut, kun taas itseohjautuvuutta ja virikkeisyyttä arvostavat olisivat muita onnellisempia. Tutkimus on kuitenkin asettanut tällaiset yksinkertaiset oletukset kyseenalaisiksi. Vastaus ylläesitettyihin kysymyksiin riippuu ainakin siitä, mitä hyvinvoinnin mittaria käytetään, ja myös sosiaalisesta ympäristöstä – sama hyvinvoinnin mittari on yhteydessä eri arvoihin eri maissa. Sagiv ja Schwartz (2000) havaitsivat, että elämäntyytyväisyys ei ollut lainkaan yhteydessä arvoihin Saksassa ja Israelissa. Sen sijaan myönteisten tunteiden kokeminen liittyi yleensä (mutta ei läheskään kaikkialla) itseohjautuvuus-, virikkeisyys- ja suoriutumisarvoihin. Lönnqvist ym. (2009) selvittivät vuoden 1993 pyhtääläisotoksesta arvojen ja itsetunnon välisiä yhteyksiä ja totesivat, että ainoa hyvään itsetuntoon liittyvä arvo oli itseohjautuvuus: mitä tärkeämpi arvo itseohjautuvuus oli, sitä korkeammat olivat itsetuntopisteet.

Johdonmukaisempaa tukea on saatu lähtemällä oletuksesta, että hyvinvointi ei riipu niinkään yksittäisistä arvoista vaan yksilön ja hänen ympäristönsä arvojen yhteensopivuudesta (kongruenssista). Sagiv ja Schwartz (2000) huomasivat, että valta-arvot olivat yhteydessä hyvinvoinnin mittoihin eri tavalla kauppakorkeakoulun opiskelijoilla kuin psykologian opiskelijoilla. Mitä tärkeämpiä valta-arvot olivat kauppakorkeakoululaiselle, sitä parempi oli hänen hyvinvointinsa, kun taas psykologian opiskelijoilla tilanne oli päinvastainen: mitä tärkeämpiä olivat valta-arvot, sitä heikompa oli hyvinvointi. Myös pyhtääläisten vuoden 1993 otoksessa todettiin kongruenssin tärkeys itsetunnon kannalta: niillä joiden arvot olivat lähellä kaikkien pyhtääläisten keskiarvoa, oli parempi itsetunto kuin muilla (Lönnqvist ym. 2009).

Samantapaisen oletuksen esitti itsetuntomittarin laatija Rosenberg (1989). Sen mukaan vallitsevia arvoja kannattavilla olisi parempi itsetunto kuin muilla, koska he ovat integroituneet vahvemmin yhteiskunnan normeihin. Taina Lehtinen (1995) testasi tätä oletusta Pyhtäällä katsomalla 67 arvo-osion joukosta ne, joiden keskiarvo oli yli 5 (asteikolla -1–7). Näitä oli 13, joukossa monia Schwartzin malliin kuulumattomia osioita, kuten huumorintaju tai ihmisenä kasvaminen. Vallitsevien arvojen kannattajilla oli hieman vahvempi itsetunto kuin muilla. Lehtisen tutkimuksen itsetuntomittari oli yhdistelmä kahdesta mittarista, joista toinen oli mainittu Rosenbergin mittari.

Kun hyvinvoinnin mittarina käytetään vähäisiä stressioireita, voidaan tarkastella molempia oletuksia: Selittävätkö jotkin arvot, esimerkiksi vahvaan itsetuntoon yhteydessä oleva itseohjautuvuus, stressioireiden vähäisyyttä? Onko stressioireita vähän niillä pyhtääläisillä, joiden arvot sopivat yhteen pyhtääläisten keskimääräisten arvojen kanssa? Nämä oletukset eivät ole välttämättä ristiriidassa keskenään, saivathan Lönnqvist ja kumppanit (2009) tukea molemmille.

Tarkasteltaessa liitetaulukoita 1 ja 2 voidaan todeta se hämmästyttävä seikka, että yhteydet arvojen ja stressioireiden välillä ovat aivan erilaiset vuosina 1993 ja 2007. Kun vuonna 2007 mikään Schwartzin mallin arvoista ei liittynyt stressioireisiin, vuonna 1993 peräti kuusi arvoa ennusti stressiä. Turvallisuuden, yhdenmukaisuuden, perinteiden ja hyvántahtoisuuden kannattajilla oli vähemmän stressiä ja mielihyvän ja virikkeisyyden kannattajilla oli sitä enemmän. Missään muussa tutkimuksessa ei ole aikaisemmin havaittu tällaisia yhteyksiä, sillä hyvinvointiin liittyvät arvot ovat yleensä poikkeuksetta olleet yksilökeskeisiä, eivät yhteisöllisiä arvoja niin kuin Pyhtäällä 1993 (ks. esim. Sortheix & Lönnqvist 2012). Emme ole keksineet tälle havainnolle mitään selitystä.

Sen sijaan arvokongruenssioletus saa tukea molempina ajankohtina, kuten liitetaulukoista 1 ja 2 näkyy. Stressioireita on vähemmän niillä pyhtääläisillä, joiden arvojen tärkeysjärjestys on samanlainen kuin pyhtääläisillä keskimäärin, ja enemmän niillä, joiden arvojärjestys poikkeaa paljon muiden pyhtääläisten arvoista.²

5.3 Arvot ja elämäntapahtumat

Elämäntapahtumia tutkittaessa ei ole kiinnitetty paljoakaan huomiota persoonallisuustekijöihin, jotka selittäisivät tapahtumien esiintymistä. Persoonallisuuseroja ”viiden suuren” tekijän mallin (Costa & McRae 1992) mukaan tutkittaessa on todettu, että ulospäin kääntyneet, ekstravertit yksilöt kertovat kokeneensa enemmän myönteisiä, positiivisia tapahtumia, kun taas neuroottisuuteen taipuvaiset kokisivat enemmän vastoinkäymisiä (Headley & Wearing 1989; Magnus, Diener, Fujita & Pavot 1993). Molempien, sekä myönteisten että kielteisten elämäntapahtumien suuri määrä liittyy puolestaan avoimuuteen, piirteeseen joka saa ihmisen etsimään ja tutkimaan uusia asioita (Magnus ym. 1993; Paunonen 1993). Elämäntapahtumien yhteyksiä muiden persoonallisuustekijöiden, kuten arvojen (Schwartz 1992) kanssa, ei juuri tunneta.

Luvun tässä osiossa yritetään selvittää, olisiko henkilökohtaisilla arvoilla yhteyttä elämäntapahtumiin. Henkilökohtaiset arvot voidaan ymmärtää käsityksinä toivottavista yleisistä päämääristä, jotka ovat ihmisille tärkeitä heidän elämänsä monissa eri tilanteissa (ks. luku 2 tässä kirjassa). Ne ohjaavat toimintaa (Roccas, Sagiv, Schwartz & Knafo 2002; Bardi & Schwartz 2003) ja vaikuttavat käyttäytymiseen tekemällä jotkin suunnat elämässä houkuttelevammiksi kuin toi-

---

² Vastaajan arvojen samankaltaisuutta suhteessa toisten vastaajien arvoihin on mitattu kunkin *yksittäisen* haastattelun arvovastausten ja *kaiikissa* saman vuoden haastatteluissa annettujen *keskimääriäisten* arvovastausten korrelaationa.

set. ”Arvoilla on pitkän tähtäyksen vaikutuksia ihmisen käyttäytymiseen; ne vaikuttavat sekä lyhyen tähtäyksen että pitkän tähtäyksen ajankohtaisiin tavoitteisiin ja näihin tavoitteisiin liittyvien suunnitelmien ja toimintojen valintaan”, sanoo Feather (1995). Universalismiarvojen kannattaja vastaa muita todennäköisemmin myöntävästi Amnesty Internationalin jäsentarjoukseen, suoriutumista ja valta-arvojen kannattajat taas hakeutuvat muita useammin kaupalliselle alalle.

Kun Bardi ja Schwartz (2003) pyysivät tutkittavien ystäviä ja puolisoita arvioimaan näiden käyttäytymistä havaittiin että ne, joille virikkeisyys oli tärkeää, lukivat jännitysromaneja ja harrastivat vuorikiipeilyä tapaisia urheilulajeja, kun taas ne, joille perinearvot olivat tärkeitä, juhlivat perinteisiä juhlapäiviä. Vahvin yhteys arvojen ja niitä vastaavien toimintojen välillä olikin juuri perinteiden ja myös virikkeisyyden kohdalla, heikoin taas hyvän tahtoisuuden. Pozzebon ja Ashton (2009) vertailivat äskettäin persoonallisuus- ja arvomittarien kykyä ennustaa käyttäytymistä. Tulokset osoittivat, että persoonallisuus selitti paremmin kuin arvot virikkeisyyttä, itsenäisyyttä ja mielihyvää ilmaisevien toimintojen vaihtelua, kun taas arvot olivat parempia perinne- ja universalismikäyttäytymisen selittämisessä. Tutkijoiden arvelun mukaan tuloksia voisi selittää sillä, että virikkeisyys, mielihyvä ja itsenäisyys (muutosvalmiusarvot) liittyvät yksilöllisiin tarpeisiin, perinteet ja osin universalismikin yhteisöllisiin tekijöihin. Jatkotutkimuksissa kannattaisi heidän mielestään testata oletusta, jonka mukaan persoonallisuuden piirteet selittävät paremmin yksilökohtaista käyttäytymistä, arvot sen sijaan yhteistyöhön ja ihmissuhteisiin liittyviä toimintoja.

Kun arvot ovat tavoitteiden ja ihanteiden abstrakteja representaatioita, ne liittyvät tavoitteeseen toimintaan. Roccas ym. (2002) totesivat, että persoonallisuuden piirteet olivat yhteydessä automaattisiin toimintoihin, kuten myönteisiin ja kielteisiin tunteisiin,

arvot sitä vastoin asioihin, joihin yksilö voi vaikuttaa, kuten uskonnollisuuteen. Helkaman luvussa (tässä kirjassa) selostetaan arvojen ja poliittisten kantojen välisiä yhteyksiä. Muutosvalmiusarvojen on lisäksi todettu liittyvän maastamuuttoon sopeutumiseen (Roccas, Horenczyk & Schwartz 2000), alttiuteen olla kontaktissa ulkoryhmän jäseniin (Sagiv & Schwartz 1995) sekä tutkivaan kulutuskäyttäytymiseen (Steenkamp & Baumgartner 1995). Kaikkiaan tutkimus viittaa siihen, että arvot ennustavat sellaisia asenteita ja toimintoja, jotka yksilö voi valita.

Edellä todettiin, että avoimuus persoonallisuuden piirteenä liittyy taipumukseen kokea monia elämäntapahtumia, niin myönteisiä kuin kielteisiäkin (Magnus ym.1993; Paunonen 1993). Avoimuus on persoonallisuuden piirteistä se, joka korreloi vahvimmin ja johdonmukaisimmin arvojen kanssa: positiivisesti virikkeisyyteen (vaihteleva elämä, jännittävä elämä, uskaliaisuus), mielihyvään ja suoriutumiseen, negatiivisesti turvallisuuteen, yhdenmukaisuuteen ja perinteisiin (Roccas ym., 2002). Kun ihmiset valikoivat ja välttivät tilanteita omien ominaisuuksiensa perusteella (Emmons, Diener & Larsen, 1985; Emmons & Diener, 1986), voi olettaa, että ihmiset joille virikkeisyys ja sen naapuriarvot ovat tärkeitä, hakeutuvat moniin uusiin tilanteisiin, kun sen sijaan säilyttämisarvojen, turvallisuuden, yhdenmukaisuuden ja perinteiden, kannattajat välttävät uusia tilanteita.

Osa elämäntapahtumaluettelon tapahtumista on sellaisia, jotka ovat selvästi ihmisen oman valinnan tulosta, esimerkiksi muutto uuteen asuntoon tai uuden työn hankkiminen. Toiset taas, kuten omaisten sairaus, ovat ihmisen kontrollin ulkopuolella. Erottelu on luonnollisesti suhteellinen, sillä eivät kaikki muutot tai uuden työpaikan hankkimiset ole vapaaehtoisia. Voimme joka tapauksessa esittää kaksi oletusta arvojen ja ihmisen (osittaisessa) kontrollissa olevien elämäntapahtumien yhteyksistä:

Oletus 1) Ihmisillä, joille muutosvalmiusarvot (itsenäisyys, virikkeisyys, mielihyvä) ovat tärkeitä, on enemmän vapaaehtoisia elämäntapahtumia kuin niillä, joille ne eivät ole tärkeitä.

Oletus 2) Ihmisillä, jotka arvostavat säilyttämisarvoja (turvallisuutta, yhdenmukaisuutta ja perinteitä), on vähemmän vapaaehtoisia elämäntapahtumia kuin muilla.

Tutkimus osoittaa, että ihmiset toimivat usein arvojensa mukaan. Mutta arvojen ja toiminnan suhteeseen vaikuttavat sosiaaliset normit ja paineet. Toiminnot, joiden tekemistä voidaan pitää sosiaalisina normeina, ovat heikoimmassa yhteydessä arvoihin. Mitä norminmukaisempaa käyttäytyminen on, sitä vähemmän sitä ohjaavat henkilökohtaiset arvot. Tällaiselle ajatukselle on paljon tukea suomalaisista tutkimuksista. Tutkiessaan kadetteja ja heidän avuliaisuuttaan toverien arvioimana Lönnqvist ym. (2006) totesivat, että itsensäylittämisarvot ennustivat vain niiden kadettien avuliaisuutta, joille yhdenmukaisuus oli vähemmän tärkeää. Niiden käyttäytymistä, joille yhdenmukaisuus oli tärkeä arvo, itsensäylittämisarvot eivät ennustaneet. Teknisesti puhuen yhdenmukaisuus siis moderoi tai muunsi itsensäylittämisarvojen suhdetta auttamiseen. Vastaavasti Koivula (2008) tutki suomalaista teräsyhtiötä, jossa muutosvalmius oli yhtiön normi. Hän havaitsi, että arvot ennustivat vain niiden työntekijöiden muutosvalmiusasenteita, joille yhdenmukaisuus oli vähemmän tärkeää.

Vaikuttavatko yhdenmukaisuusarvot muutosvalmiusarvojen ja elämäntapahtumien suhteeseen? Yhdenmukaisuusarvot poikkeavat muista arvoista siinä, että niiden kannattajat suuntautuvat sääntöihin. Jos yhdenmukaisuusarvot ovat minulle tärkeitä, seuraan yhteisöni sääntöjä – enkä ajattele toimintaani arvovalintoina. Voimme ajatella, että ne yksilöt, joille yhdenmukaisuusarvot ovat tärkeitä, ovat sään-

tösuuntautuneita, mikä tarkoittaisi sitä, että arvot eivät selitä heidän toimintaansa. Sen sijaan ne, joille yhdenmukaisuusarvot eivät ole niin tärkeitä, olisivat arvosuuntautuneita, eli heidän toimintansa olisi ymmärrettävissä arvovalinnoiksi.

Historiallisesti on merkillepantavaa, että arvoista niiden nykyisessä yhteiskuntatieteellisessä merkityksessä ryhdyttiin alun perin puhumaan nimenomaan valintoja ohjaavina tekijöinä. Käsitteellisesti arvot edellyttävät valinnan vapautta. Voimme kysyä:

3) Näkyykö kirjan luvussa 2 todettu turvallisuus- ja muiden säilyttämisarvojen tärkeyden kasvu 1993–2007 suurempana normisuuntautuneisuutena ja sen mukanaan tuomana arvojen ennustuskyvyn laskuna?

Vielä voisi olettaa, että arvoilla olisi samanlainen elämänmuutoksia puskuroiva vaikutus kuin Aallon (1989) havaitsemalla itsetunnolla. Silloin olisi luontevaa olettaa, että:

4) Itseohjautuvuusarvot, jotka Pyhtäällä ovat vahvimmin yhteydessä itsetuntoon (Lönnqvist ym. 2009), puskuroisivat myös elämänmuutosten kuormittavilta vaikutuksilta.

Liitetaulukoissa 1 ja 2 on esitetty arvojen, vapaaehtoisten ja ei-vapaaehtoisten elämänmuutosten sekä psyykkisten rasituseireiden väliset yhteydet vuosina 1993 ja 2007. Niistä näkyy, että oletustemme mukaisesti vuonna 1993 pyhtääläiset, joille virikkeisyys, mielihyvä ja suoriutumisen olivat tärkeitä, ilmoittivat kokeneensa enemmän vapaaehtoisia elämänmuutoksia viimeksi kuluneen puolen vuoden aikana kuin ne, joille nämä arvot olivat vähemmän tärkeitä. Vastavasti perinteitä, yhdenmukaisuutta ja turvallisuutta arvostavat raportoivat vähemmän vapaaehtoisia elämäntapahtumia. Sen sijaan

ihmisten kontrollin ulottumattomissa olevat tapahtumat eivät olleet yhteydessä arvoihin.

Vuonna 2007 samat yhteydet olivat sitä vastoin miltei hävinneet: ainoa arvo, joka oli yhteydessä vapaaehtoisein elämänmuutoksiin, on virikkeisyys. On luonnollista otaksua, että tämä muutos liittyisi normiorientaation lisääntymiseen Pyhtäällä. Kun 1993 vapaaehtoiset elämänmuutokset heijastivat ihmisten yksilöllisiä arvopreferenssejä, niin että muutosvalmiusarvojen kannattajat etsiytyivät enemmän ja säilyttämisarvojen kannattajat vähemmän kohti uusia haasteita, 14 vuoden kuluttua pyhtääläisten elämänmuutokset heijastelivat oletettavasti pitkälti sitä, mikä koettiin norminmukaiseksi – ja vähemmän heidän arvojaan.

Vaikka elämänmuutokset yleensä aiheuttavat stressiä, vuoden 1993 Pyhtää-aineisto näyttää olevan poikkeus. Kuten aiemmin totesimme, elämänmuutokset eivät silloin olleet yhteydessä rasisuoiressiin. Vain vuoden 2007 aineistossa saatettiin siis tutkia, puskuroisivatko itsenäisyysarvot (tai jotkin muut arvot) elämäntapahtumien vaikutuksia. Mitään puskuriefektejä ei kuitenkaan löytynyt.

5.4 Lopuksi

Keskeinen tämän luvun tulos oli se, että elämäntapahtumien, stressioireiden ja arvojen väliset yhteydet olivat varsin erilaisia vuosina 1993 ja 2007. Ensinnäkin, vuonna 1993 ihmisen arvomieltymysten avulla pystyttiin ennustamaan hänen vapaaehtoisia elämäntapahtumiaan, asunnonvaihtoja, lainanottoa ym. paljon paremmin kuin vuonna 2007. Kun jälkimmäisenä vuonna elämäntapahtumia oli muita enemmän vain niillä, joille virikkeisyysarvot olivat tärkeitä, vuonna 1993 myös mielihyvän ja suoriutumisen kannattajat raportoivat elämäntapahtumia muita enemmän ja säilyttämisarvojen, turvallisuuden, yhdenmukaisuuden ja perinteiden, kannattajat muita

vähemmän. Tämän muutoksen voi ajatella liittyvän luvussa 2 todettuun säilyttämisarvojen vahvistumiseen ja siihen kytkeytyvään normiohjautuneisuuden kasvuun. Pyhtääläisten elämä on 14 vuodessa muuttunut enemmän normisidonnaiseksi. Kun normisidonnaisuus on kasvanut, arvovalintojen osuus elämässä on pienentynyt. Pyhtääläinen elämä on muuttunut löyhän kulttuurin suunnasta tiiviin kulttuurin (Gelfand ym. 2011) suuntaan.

Toiseksi, niillä pyhtääläisillä, joilla oli ollut paljon elämänmuutoksia, oli myös enemmän sellaisia rasisoioireita kuin masennusta ja levottomuutta – mutta vain vuonna 2007 (ja 1982). Vuonna 1993 elämäntapahtumat eivät yllättäen ennustaneet stressioireita.

Yhteenvetona: Vuonna 1993 elämäntapahtumat näyttäytyivät arvovalintoina, mutta eivät syystä tai toisesta aiheuttaneet stressiä. Kenties tämä selittyy talouslaman aiheuttamalla tilanteella, jossa stressioireet olivat suhteellisen tavallisia riippumatta yksilöllisistä eroista elämäntapahtumien määrässä; ehkä taloustilanne aiheutti jossain määrin stressiä yli tai ohi yksilöllisten elämäntapahtumien. Vuonna 2007 elämäntapahtumat sitä vastoin ennakoivat stressiä (kuten vuonna 1982), mutta eivät enää näyttäytyneet arvovalintoina, mitä olemme tulkinneet normisidonnaisuuden vahvistumisena.

Hyvinvointia mitattiin tässä luvussa siis stressioireiden määrällä. Suuri stressioireiden määrä varmaankin on oire heikosta hyvinvoinnista, vaikka niiden puuttuminen ei välttämättä merkitse suurta hyvinvointia. Etsiessämme arvoja, jotka ennustaisivat hyvinvointia tässä mielessä, havaitsimme suurta ajallista vaihtelua. Vuonna 2007 mitkään tutkimistamme arvoista eivät liittyneet stressioireisiin. Toisin oli vuonna 1993, jolloin säilyttämisarvojen ja hyväntahtoisuuden kannattajilla oli stressiä vähemmän, kun taas mielihyvän ja virikkeisyyden kannattajilla oli sitä enemmän. Havainto tukee aiempaa tutkimustietoa, jonka mukaan arvojen ja hyvinvoinnin

yhteys riippuu kontekstista – ajasta, paikasta ja ympäristöstä. Edelleen: arvojen ja hyvinvoinnin yhteyksiä käsittelevästä kirjallisuudesta löytyvä johdonmukainen kytkentä hyvinvoinnin ja yksilön ja yhteisön välisen arvokongruenssin välillä todettiin myös Pyhtäällä sekä 1993 että 2007. Ne, joiden arvot olivat lähempänä pyhtääläisten keskimääräistä arvohierarkiaa, kokivat vähemmän levottomuutta, yllirasittuneisuutta ynnä muita psyykkisiä rasitusoireita molempina ajankohtina.

Yhteiskunnan muuttuessa muuttuvat myös sosiaalipsykologiset ja psykologiset prosessit ja niiden väliset suhteet. Sosiaalipsykologiassa tutkimuksessa aika ei ole ollut kovinkaan suosittu aihe. ”Onko sosiaalipsykologian julkaisuissa tilaa ajalle?” kysyivät tutkijat (Spini, Elcheroth & Figini 2009) äskettäin. ”Eipä juuri”, osoitti heidän analyysinsä eurooppalaisissa ja amerikkalaisissa päälehdissä ilmestyneistä artikkeleista. Pyhtää-tutkimuksissa aika on ollut keskeisellä sijalla, kuten tämänkin luvun havainnot osoittavat.

Lähteet

- Aalto, A.-M. (1989). *Psykososiaalisten stressitekijöiden yhteydet rasitusoireisiin*. Julkaisematon sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Bardi, A., & Schwartz, S. (2003). Values and behavior: strength and structure of relations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 1207–1220.
- Costa, P. T. Jr. & McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Emmons, R. A., Diener, E., & Larsen, R. J. (1985). Choice of situations and congruence models of interactionism. *Personality and Individual Differences*, 6, 693–702.

- Emmons, R. A. & Diener, E. (1986). Situation Selection as a Moderator of Response Consistency and Stability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1013–1019.
- Feather, N. T. (1995). Values, valences and choice: The influence of values on the perceived attractiveness choice of alternatives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 1135–1151.
- Gelfand, M. J. ym. (2011). Differences between tight and loose cultures: A 33-nation study. *Science*, 332, 1100–1104.
- Headey, B. & Wearing, A. (1989). Personality, life events, and subjective well-being: Toward a dynamic equilibrium model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 731–739.
- Holmes T. H. & Rahe R. H. (1967). The social readjustment rating scale. *Journal of Psychosomatic Research*, 1, 213–218.
- Lehtinen, T. (1995). Self-esteem and social integration. A case study of the Pyhtää community. Julkaisematon sosiaalipsykologian lisensiaattityö, Helsingin yliopisto.
- Lillberg, K., Verkasalo, P. K., Kaprio, J., Teppo, L., Helenius, H. & Koskenvuo, M. (2003). Stressful life events and risk of breast cancer. *American Journal of Epidemiology*, 157, 415–423.
- Luhmann, M., Hofmann, W., Eid, M. & Lucas, R. E. (2012). Subjective Well-Being and Adaptation to Life Events: A Meta-Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102, 592–615.
- Lönnqvist, J., Leikas, S., Paunonen, S., Nissinen, V., & Verkasalo, M. (2006). Conformism moderates the relations between values, anticipated regret, and behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, 1446–1481.
- Lönnqvist, J., Walkowitz, G., Wichardt, P., Lindeman, M., & Verkasalo, M. (2009). The moderating effect of conformism values on the relations between other personal values, social

- norms, moral obligation, and single altruistic behaviors. *British Journal of Social Psychology*, 48, 525–546.
- Magnus, K., Diener, E., Fujita, F. & Pavot, W. (1993). Extraversion and neuroticism as predictors of objective life events: A longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 1046–1053.
- Paunonen, S.V. (2003). Big Five factors of personality and replicated predictions of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 411–424.
- Pozzebon, J. A. & Ashton, M. C. (2009). Personality and values as predictors of self- and peer reported behavior. *Journal of Individual Differences*, 30, 122–129.
- Roccas, S., Horenczyk, G., & Schwartz, S. (2000). Acculturation discrepancies and well-being: the moderating role of conformity. *European Journal of Social Psychology*, 30, 323–334.
- Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S., & Knafo, A. (2002). The Big Five personality factors and personal values. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 789–801.
- Rosenberg, M. (1989). Society and the adolescent self-image. Princeton: Princeton University Press.
- Sagiv, L., & Schwartz, S. (2000). Values and subjective well-being: direct relations and congruity effects. *European Journal of Social Psychology*, 30, 177–198.
- Schwartz, S. (1992). Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. Teoksessa M. P. Zanna (toim.), *Advances in experimental Social Psychology* (vol. 25) (s. 1–65). San Diego: Academic Press.

- Sortheix, F., Olakivi, A. & Helkama, K. (2012). Values, life events and health: A study in a rural Finnish community. *Journal of Community and Applied Social Psychology*. Painossa.
- Sortheix, F. & Lönnqvist, J. (2012). Personal value priorities and life satisfaction in Europe: The moderating role of socio-economic development. Arvioitava oleva käsikirjoitus.
- Spini, D., Elcheroth, G. & Figini, D. (2009). Is there space for time in social psychology publications? A content analysis across five journals. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 19, 165–181.
- Steenkamp, J.-B. E. & Baumgartner, H. (1995). Development and cross-cultural validation of a short form CSI as a measure of optimum stimulation level. *International Journal of Research in Marketing*, 12, 97–104.
- Tilastokeskus (24.4.2012): *StatFin-tilastotietokanta*. Haettu osoitteesta <http://www.stat.fi/tup/statfin/index.html>.

Liitetaulukot (lukuun 5)

Liitetaulukko 1. Arvojen, elämäntapahtumien ja psyykkisten oireiden keskinäiset korrelaatiot ja mitta-asteikkojen reliabiliteetit vuonna 1993 (N=147).

Muuttujat	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.
1. Ikä	-																
2. Sukupuoli	-0,12	-															
3. Perinteet	0,44**	-0,10	-														
4. Yhdenmukaisuus	0,26**	0,11	0,33**	-													
5. Turvallisuus	0,15*	-0,02	0,06	0,30**	-												
6. Väita	0,10	-0,24**	0,00	-0,06	0,04	-											
7. Suorittuminen	-0,18*	-0,17*	-0,14	-0,21**	-0,06	0,49**	-										
8. Mielihyvä	-0,13	-0,09	-0,09	-0,26**	-0,22**	-0,06	0,49**	-									
9. Virikkeisyys	-0,31**	-0,23**	-0,22**	-0,47**	-0,36**	0,17*	0,25**	0,32**	-								
10. Itseohjautuvuus	-0,03	-0,05	-0,24**	-0,47**	-0,26**	-0,09	0,04	0,03	0,25**	-							
11. Universalismi	0,17*	0,01	0,01	-0,04	-0,12	-0,44**	-0,38**	-0,08	-0,16*	0,16*	-						
12. Hyväntahtoisuus	-0,08	0,27**	-0,10	0,24**	0,04	-0,35**	-0,19*	-0,11	-0,34**	-0,28**	0,06	-					
13. Avoimuus	-0,23**	-0,19*	-0,28**	-0,60**	-0,41**	0,02	0,12	0,56**	0,79**	0,68**	-0,03	-0,37**	-				
14. Säilyttäminen	0,42**	-0,02	0,71**	0,73**	0,65**	-0,01	-0,18*	-0,26**	-0,48**	-0,44**	-0,07	0,06	-0,60**	-			
15. Vapaaeht. tap.	-0,29**	-0,02	-0,18*	-0,29**	-0,17*	0,06	0,18*	0,23**	0,34**	0,05	-0,15	-0,10	0,30**	-0,30**	-		
16. Ei-vapaaeht. tap.	-0,10	0,09	0,00	0,05	-0,09	-0,08	0,00	-0,13	0,07	-0,08	-0,07	0,10	-0,06	-0,02	0,12	-	
17. Arvokongruenssi	-0,14	0,24**	-0,21**	0,17*	0,21**	-0,48**	-0,26**	0,03	-0,27**	-0,03	0,28**	0,22**	-0,15*	0,05	-0,15	0,04	-
18. Psyykkiset oireet	-0,08	-0,15	-0,14	-0,15*	-0,22**	0,08	0,05	0,19*	0,18*	0,14	-0,06	-0,20**	0,25**	-0,25**	0,09	-0,05	-0,18*

Huom. * p<0,05; ** p<0,01. Vapaaeht. tap. = vapaaehtoiset elämäntapahtumat. Ei+vapaaeht. tap. = ei-vapaaehtoiset elämäntapahtumat. Sukupuoli (0=mielis, 1=mainen).

Liitetaulukko 2. Arvojen, elämäntapahtumien ja psyykkisten oireiden keskinäiset korrelaatiot ja mitta-asteikoiden reliabiliteetit vuonna 2007 (N=226).

Muuttujat	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.
1. Ikä	-																
2. Sukupuoli	-0,02	-															
3. Perinteet	0,10	-0,04	-														
4. Yhdenmukaisuus	-0,02	-0,10	0,26**	-													
5. Turvallisuus	0,14*	-0,17*	-0,10	0,22**	-												
6. Väita	0,01	-0,23**	0,02	-0,16*	-0,01	-											
7. Suorittuminen	-0,14*	-0,23**	0,09	-0,15*	-0,23**	0,41**	-										
8. Mielihyvä	-0,29**	-0,18**	-0,16*	-0,10	-0,07	0,09	0,10	-									
9. Virikkeisyys	-0,22**	-0,28**	-0,06	-0,26**	-0,28**	0,26**	0,28**	0,34**	-								
10. Itseohjautuvuus	-0,03	0,06	-0,35**	-0,42**	-0,26**	-0,15*	-0,04	0,00	0,14*	0,63	-						
11. Universalismi	0,26**	0,26**	-0,21**	-0,23**	0,01	-0,43**	-0,51**	-0,31**	-0,22**	0,31**	0,78	-					
12. Hyväntahtoisuus	-0,05	0,19**	-0,11	0,18**	-0,01	-0,40**	-0,43**	-0,12	-0,37**	-0,04	0,20**	0,71	-				
13. Avoimuus	-0,24**	-0,19**	-0,29**	-0,42**	-0,33**	0,09	0,17**	0,54**	0,77**	0,66**	-0,06	-0,28**	0,76	-			
14. Säilyttäminen	0,12	-0,15	0,64**	0,73**	0,57**	-0,06	-0,14*	-0,17*	-0,30**	-0,53**	-0,23**	0,02	-0,53**	0,82	-		
15. Vapaaeht. tap.	-0,35**	-0,05	-0,05	0,03	-0,06	0,08	0,12	0,08	0,27**	0,06	-0,05	-0,06	0,21**	-0,04	-		
16. Ei-vapaaeht. tap.	-0,06	0,09	-0,01	-0,03	-0,02	-0,07	-0,13	-0,04	-0,12	0,01	0,14*	-0,01	-0,08	-0,03	0,10	-	
17. Arvokongruenssi	-0,11	0,22**	-0,11	-0,01	0,26**	-0,49**	-0,31**	0,01	-0,24**	0,06	0,35**	0,26**	-0,10	0,07	0,02	0,03	-
18. Psyykkiset oireet	-0,15*	0,12	0,00	0,03	-0,11	-0,09	-0,04	-0,06	0,06	0,02	-0,04	-0,03	0,02	-0,04	0,18**	0,20**	-0,19**

Huom. * p<0,05; ** p<0,01. Vapaaeht. tap. = vapaaehtoiset elämäntapahtumat. Ei-vapaaeht. tap. = ei-vapaaehtoiset elämäntapahtumat. Sukupuoli (0=mies, 1=nainen).

Luku 6: Paikkaidentiteetit pyhtääläisen ajan pyörteessä

Eerika Finell & Antero Olakivi

Kysymykset kansallisesta ja paikallisesta identiteetistä tulivat osaksi Pyhtää-tutkimusta vuonna 1993. Vuonna 2007 samasta aiheesta kerättiin uutta aineistoa. Tässä luvussa tarkastelemme pyhtääläisten samastumisessa tapahtunutta muutosta. Tarkastelemme haastateltujen samastumista kolmeen eri ryhmään: pyhtääläisiin, suomalaisiin ja eurooppalaisiin. Nämä kolme ryhmää ovat niin sanotusti kuviteltuja yhteisöjä (Anderson 1991). Tuskin kukaan haastattelemistamme henkilöistä tunsi kaikkia pyhtääläisiä kaikista suomalaisista tai eurooppalaisista puhumattakaan. Kuitenkin myös tämänkaltaisiin, enemmän tai vähemmän suuriin kollektiiveihin kuuluminen voi itseymmärryksen lisäksi tuoda kokemuksen kuulumisesta ja omasta jatkuvuudesta. Keskeisimmän havaintomme mukaan vastaajat samastuivat suomalaisuuteen ja pyhtääläisyyteen enemmän vuonna 2007 kuin vuonna 1993. Eurooppalaisuuteen samastuminen sen sijaan ei ollut muuttunut. Tässä luvussa tarkastelemme samastumisen muutoksen lisäksi samastumisen yhteyttä vastaajien arvoihin. Arvoja lähestymme Schwartzin arvoteorian näkökulmasta keskittyen säilyttämisarvoihin (ks. luku 2 tässä kirjassa).

Aloitamme tämän luvun määrittelemällä mitä tarkoitamme samastumisella ja sosiaalisella identiteetillä. Tämän jälkeen siirrymme käsittelemään suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia, joiden ounastelemme auttavan ymmärtämään lisääntyntä kansallista ja pyhtääläisyyteen samastumista. Emme tule esittämään aukotonta selitystä samastumisessa tapahtuneisiin muutoksiin. Sen sijaan tarjoamme yhden mahdollisen tulkinnan. Luvun lopussa pohdimme tulkinnan pätevyyttä.

6.1 Mitä on sosiaalinen identiteetti ja samastuminen?

Sosiaalipsykologi Maykel Verkuyten (2005) tarkoittaa samastumisella psykologista prosessia, jonka myötä ihminen sisäistää tiettyyn sosiaaliseen ryhmään liittyvät arvot ja normit omakseen, käyttäytyy niiden mukaisesti ja kokee kiintymistä tuohon ryhmään. Samastumisella voidaan myös tarkoittaa sitä, että yksilö luokittelee itsensä ryhmän jäseneksi, määrittää sen itselleen tunnetasolla merkitykselliseksi ja arvottaa ryhmää positiivisesti (ks. Tajfel & Turner 1979). Samastuminen on siis yksilötason prosessi, jonka kohteena on ryhmä, joka voi tarjota sosiaalisen identiteetin. Mutta mikä on sosiaalinen identiteetti?

Identiteetti on monimutkainen ja hankala käsite, joka voidaan ymmärtää monin eri tavoin. Sillä voidaan viitata yksilön henkilökohtaiseen identiteettiin eli niihin ominaisuuksiin, jotka erottavat yksilön muista ihmisistä ja tekevät hänestä ainutlaatuisen. Identiteetillä voidaan myös viitata sosiaaliseen tai kollektiiviseen identiteettiin, jolla tarkoitetaan sitä, millainen ihminen on ryhmän jäsenenä eli millaisia piirteitä, tapoja tai moraalisia koodistoja hän jakaa muiden saman ryhmän jäsenten kanssa (Verkuyten 2005). Tässä luvussa keskitymme kolmeen sosiaaliseen identiteettiin: pyhtäläisyyteen, suomalaisuuteen ja eurooppalaisuuteen. Nämä kaikki ovat käsitteitä, jotka antavat vastauksia siihen, miten yksilö on suhteessa muihin ihmisiin tai ryhmiin.

Wentholtin (1991) kolmen ulottuvuuden mallia hyödyntäen Verkuyten (2005) määrittelee ne ehdot, jotka kategorian tulee täyttää ollakseen sosiaalinen identiteetti. On tärkeätä korostaa, että kyse on vain mallista, sillä todellisuudessa nämä ulottuvuudet asettuvat päällekkäin ja sekoittuvat toisiinsa.

Ensinnäkin sosiaalinen identiteetti perustuu luokitteluun. Luokittelua voidaan pitää ihmislajille tyypillisenä tapana hahmottaa

maailmaa. Pyrimme luokittelemaan ja nimeämään ympäristöämme oli sitten kyse materiaalisesta todellisuudesta kuten tuolista ja jakkarasta tai sosiaalisesta todellisuudesta kuten suomalaisista ja ruotsalaisista (itse asiassa myös erottelua materiaaliseen ja sosiaaliseen todellisuuteen voidaan pitää yhtenä luokitteluna). Sosiaalisen todellisuuden luokittelu tarkoittaa väistämättä rajojen asettamista ihmisryhmien välille ja ihmisten määrittelyä meihin ja muihin. Kuitenkin se, mihin ryhmien rajat viime kädessä vedetään, on kiistanalaista. Esimerkiksi, voidaanko pyhtääläiseksi määritellä henkilö, joka on syntynyt muualla, mutta asunut koko aikuisikänsä Pyhtäällä? Entä voidaanko suomalaiseksi määritellä nuori, joka on asunut koko lapsuutensa Suomessa ja käy suomalaista koulua, mutta on syntynyt muualla ja puhuu äidinkielenään englantia? Vaikka rajojen määrittely on viime kädessä satunnaista, seuraukset voivat olla hyvinkin konkreettisia. Kuten Verkuyten (2005) toteaa, koko sosiaaliturvajärjestelmämme perustuu monimutkaiselle luokittelujärjestelmälle, joka määrittää mitkä etuisuudet kellekin myönnetään. Usein rajojen asettamisessa on kyse vallasta ja politiikasta. Lisäksi yksilöillä on yhteiskunnassa erilaiset mahdollisuudet osallistua rajojen määrittelyyn, kyseenalaistamiseen ja mahdollisesti jopa purkamiseen.

Kuitenkaan mikä tahansa sosiaalisen todellisuuden luokittelu ei ole sosiaalinen identiteetti. Vasta sinä hetkenä, jolloin luokitteluihin liitetään sosiaalisia merkityksiä ja uskomuksia, joita pidetään tosina kuvauksina luokitelluista ihmisistä, voidaan luokitteluja kutsua sosiaalisiksi identiteeteiksi. Tämä on sosiaalisen identiteetin *toinen* välttämätön ehto. Toisin sanoen, ollakseen sosiaalinen identiteetti sosiaalisella luokittelulla täytyy olla yhteisesti jaettu sisältö eli merkitys. Sosiaalisen identiteetin sisältö voi määräytyä useista lähteistä käsin. Keskeisiä sisällön antajia voivat olla esimerkiksi yhteinen historia, tavat ja rituaalit, kieli tai puhetapa, paikka, samankaltainen pukeutuminen ja maailmankuva (ks. Reicher &

Hopkins 2001). Oleellista on, että merkitykset ovat sosiaalisesti jaettuina. Usein historialla ja traditioilla on erityisasema sosiaalisten identiteettien sisältönä, koska niiden kautta ryhmä voi rakentaa jatkuvuutta (Sani ym. 2007).

Luokittelun ja merkityksen lisäksi *kolmas* välttämätön ehto sosiaalisen identiteetin taustalla on käsitys, jonka mukaan sosiaalinen identiteetti määrittää kantajansa. Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalinen luokittelu ei ole vain ihmiseen liitetty nimike tai hänen käyttäytymistään ohjaava tekijä, vaan siihen liittyy vahva uskomus siitä, että sosiaalinen identiteetti on se, mikä ihminen sisimmässään on. Usein riippumatta siitä, onko luokiteltu ihminen itse valmis vastaanottamaan tarjotun identiteetin vai ei.

Yhteenvedona toteamme, että sosiaaliset identiteetit perustuvat luokittelu- ja merkityksenantoprosessiin sekä näkemykseen sosiaalisen identiteetin kantajaansa määrittävästä luonteesta. Vaikka tässä kappaleessa otamme kannan, jonka mukaan sosiaaliset identiteetit ovat sosiaalisia konstruktioita, emme missään nimessä vähättele niiden psykologista ja yhteiskunnallista merkitystä. Kuten jo edellä totesimme, sosiaaliset identiteetit ovat keskeisiä kuulumisen ja jatkuvuuden tunteen lähteitä ja niihin samastumalla yksilö voi suhteuttaa itsensä elinympäristöönsä. Ennen kaikkia sosiaaliset identiteetit tarjoavat monille vastauksen yhteen ihmisen elämän peruskysymyksistä: Kuka minä olen? Siten ne tarjoavat mahdollisuuden vähentää epävarmuuden olotilaa.

6.2 Suomalaisen yhteiskunnan muutos 1993–2007

Tutkimuksen ajanjaksona niin Suomi kuin Pyhtääkin ovat muuttuneet. 1990-lukua voidaan pitää sodanjälkeisen Suomen hallinnollisten toimintatapojen uudistamisen aikana. Sosiologi Risto Heiskala on kutsunut muutosprosessia siirtymäksi ”suunnittelutaloudesta kilpailu-

kyky-yhteiskuntaan” (Heiskala 2006, 35). Talouspolitiikassa muutos on tarkoittanut valtion harjoittaman vahvan sääntelyn purkamista ja tuotantoelämän avaamista vapaammalle kilpailulle. Valtion omaisuutta on yksityistetty ja Suomi on liittynyt euroon.

Samanaikaisesti kun valtion rooli talouden sääntelijänä on muuttunut, 1990-luku on tarkoittanut kolmekymmentä vuotta kestäneen hyvinvointivaltion kasvun ja laajentamisen päättymistä. Vaikka muutoksen siemen kylvettiin jo 1980-luvun lopulla, vasta 1990-luvun talouslaman aiheuttama rahoituskriisi tarjosi poliittisesti käyvän perustelun sosiaalipoliittisille leikkauksille. Esimerkiksi työttömyysturvaan kuuluvan peruspäivärahan kestoa lyhennettiin ja saamisen ehtoja kiristettiin, toimeentulotukeen lisättiin asumiskustannusten omavastuu – tarkoituksena kannustaa tuen piirissä eläviä muuttamaan halvempiin asuntoihin – ja varhais- ja työttömyyseläkkeelle pääsyn ikärajoja nostettiin ja ehtoja tiukennettiin. Kaiken kaikkiaan kansalaiset oppivat, että sosiaaliturvan ja palveluiden kasvattamisen sijaan politiikan suuntana saattoi olla niiden karsinta. Samalla vastuuta hyvinvoinnista siirrettiin valtiolta aiempaa enemmän myös yksilöille, kansalaisjärjestöille ja vapaaehtoissektoreille. (Julkunen 2001; 2006.)

Suomalaista yhteiskuntaa ravistuttaneet muutokset eivät kuitenkaan olleet yksinomaan taloudellisia. Ne olivat myös ideologisia. Sen lisäksi, että palveluita ja etuuksia leikattiin, niiden myöntämisen perusteita määriteltiin uudelleen. Julkusen (2001) mukaan hyvinvointivaltion rakentamisen kaudella (1960–80-luvuilla) sosiaalipolitiikan ideologiassa korostuivat kansalaisten *oikeudet* terveyteen, hyvinvointiin ja yhteiskunnallisiin palveluihin. Viimeistään laman aiheuttaman hyvinvointivaltion rahoituskriisin myötä oikeuksiin perustuva hyvinvointi-ideologia ajautui ongelmiin. Nyt rahapulassa olleen valtion toimenpiteitä alettiin perustella kansalais-

ten oikeuksien sijaan toimenpiteiden kansalaisia aktivoivilla, erityisesti työllistävillä vaikutuksilla. (Julkunen 2001.)

Hyvinvointivaltion uudet ideologiat korostavat aiempaa enemmän yksilöiden – ja ”yhteisöjen” – omaa vastuuta ja aktiivisuutta (ks. myös Miller & Rose 2010, 123–165). Silti eräiden sosiologiiden (esim. Beck 1995; Giddens 1995) mukaan käynnissä olevat muutokset eivät ole vain ideologisia, vaan koskevat syvällisesti koko länsimaisten yhteiskuntien toimintalogiikkaa, erityisesti yksilöiden suhdetta traditioihin ja traditionaalisiin auktoriteetteihin. Näissä analyyseissa muutokset on liitetty yhtäältä globalisaatioon, joka muuttaa paikalliset traditiot vähemmän itsestään selviksi – ja siten perustelua vaativiksi –, ja toisaalta yksilöitä ja yhteiskuntia koskeviin uudenlaisiin riskeihin (esim. ekologiset tai terveysriskit), joiden edessä luottamus perinteisiin auktoriteetteihin voi näyttäytyä yksinomaan vahingollisena. Näiden muutosten edessä yksilöt ovat aiempaa vapaampia tekemään valintoja, mutta toisaalta myös pakotettuja valitsemaan, mikä voi myös aiheuttaa epävarmuutta ja johtaa uudenlaiseen fundamentalismiin suhteessa traditioihin ja traditionaalisiin auktoriteetteihin (Beck 1995; Giddens 1995).

Näitä objektiivisina esiintyviä, yhteiskuntien toimintalogiikkaa koskevia tulkintoja on myös arvosteltu edellä mainitun yksilön vastuuta korostavan ideologian oikeuttamisesta (Julkunen 2006, 148). Ainakin voidaan todeta, etteivät yksilöiden vapautta ja toimintamahdollisuuksia rajoittaneet rakenteet ole suinkaan hävinneet. Pyhtäälläkin tekemämme havainnot osoittavat, että esimerkiksi sukupuoli on edelleen toimeentuloon vaikuttava tekijä, jota yksilön on omalla toiminnallaan vaikea muuttaa¹. Vapauden ja vastuun ideologi-

---

¹ Vuonna 1993 naisten raportoimat keskitulot olivat 74 prosenttia miesten keskituloista, kun vuonna 2007 vastaava osuus oli 67 prosenttia. Tiedot koskevat identiteettiosioon vastanneita ja tulonsa ilmoittaneita (vuonna 1993 N=149 ja vuonna 2007 N=104). Vuonna 2007 joka toinen haastateltu täytti identiteettilomakkeen.

asta huolimatta vanhat eriarvoisuutta synnyttävät mekanismit eivät siis ole kadonneet (ks. myös Olakiven ja Forssin luvut tässä kirjassa). Silti yksilöitä pidetään aiempaa enemmän vastuullisina omasta toimeentulostaan.

6.3 Tutkimuksen tarkoitus

Edellä olemme kuvailleet lyhyesti eräitä suomalaisen yhteiskunnan – ja muiden länsimaisten yhteiskuntien – muutoksia, jotka eivät toki rajoitu yllä kuvailemaamme. Tämän perusteella voidaan joka tapauksessa esittää oletus, jonka mukaan nopeat, toisiinsa kytkeytyvät muutokset ovat synnyttäneet uudenlaista epävarmuutta, joka puolestaan heijastuu yksilöiden arvoihin ja ryhmiin samastumiseen.

Sonia Roccasin, Shalom Schwartzin ja Adi Amitin (2010) mukaan yksilöiden säilyttämisarvot ovat yhteydessä heidän pyrkimyksiensä vähentää epävarmuutta. Säilyttämisarvoilla he viittaavat Shalom Schwartzin (1992) teoriaan, jossa arvot määritellään yksilöiden käyttäytymistä motivoiviksi tavoitteiksi. Yksilöiden arvot luokitellaan teoriassa kahden ulottuvuuden kautta: a) avoimuus muutoksille tai pyrkimys säilyttämiseen ja b) itsensä korostaminen tai itsensä ylittäminen (ks. luku 2 tässä kirjassa). Yksilö, jolle säilyttämisarvot ovat tärkeitä, arvostaa turvallisuutta, yhdenmukaisuutta ja perinteitä (Schwartz 1992).

Säilyttämisarvojen tärkeys on keskimäärin voimistunut Pyhtäällä asuvien vastaajien keskuudessa vuosien 1993 ja 2007 välillä (liitetaulukko 1 sekä luku 2 tässä kirjassa). Säilyttämisarvojen voimistuminen on havaittu myös kansallisella tasolla (Puohiniemi 2006). Tämä havainto auttaa kenties ymmärtämään, miksi samastuminen suomalaisuuteen ja pyhtääläisyyteen on lisääntynyt. Aikaisempi tutkimus (Roccas ym. 2010) on nimittäin osoittanut, että säilyttämisarvojen vahvistuessa myös samastuminen vahvistuu. On

siis mahdollista olettaa, että yhteiskunnallinen muutos synnyttää epävarmuutta, tämä voimistaa säilyttämisarvojen merkitystä, mikä puolestaan on yhteydessä vahvistuneeseen samastumiseen.

6.4 Pyhtääläisyyteen samastuminen vuosina 1993 ja 2007

Tässä kappaleessa käsittelemme pyhtääläisyyttä. Seuraavissa kappaleissa siirrymme tarkastelemaan kansallista ja eurooppalaista identiteettiä. Olemme näissä kolmessa kappaleessa kiinnostuneita siitä, miten Pyhtäällä asuvien vastaajien samastuminen pyhtääläisyyteen, suomalaisuuteen ja eurooppalaisuuteen on muuttunut vuosien 1993 ja 2007 välillä, millaisiin taustatekijöihin samastuminen liittyy ja miten se on yhteydessä Schwartzin arvoteorian säilyttämisarvoihin (liitetaulukko 1: taustamuuttujien perustiedot).

Taustamuuttujista vahvaa pyhtääläisyyteen samastumista² selitti eniten pitkä Pyhtäällä asumisen aika³ (liitetaulukko 2). Ikä ja sukupuoli eivät selittäneet samastumista. Toisin sanoen, mitä kauemmin haastateltava oli asunut Pyhtäällä, sitä todennäköisemmin hän todennäköisesti pyhtääläisyyteen.

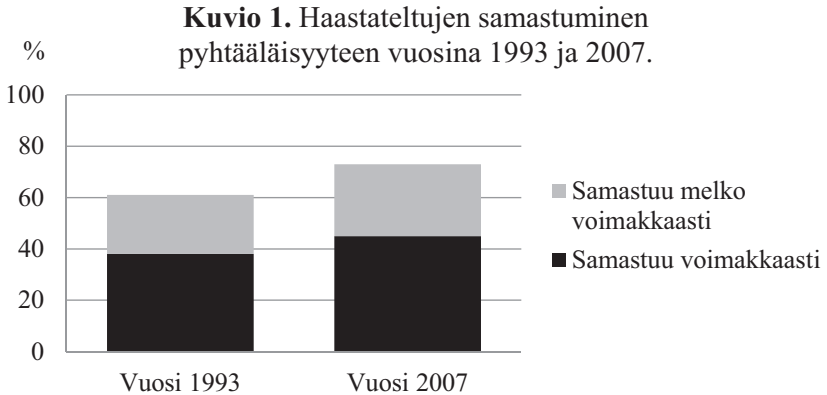
Tutkimusjaksolla pyhtääläisyyteen samastuminen oli vahvistunut (liitetaulukko 1). Vuonna 1993 61 prosenttia vastaajista samastui vähintään melko voimakkaasti⁴ pyhtääläisyyteen, kun vastaava luku vuonna 2007 oli 73 prosenttia (kuvio 1).

² Pyhtäeseen samastumista mittaava summamuuttuja ($\alpha=0,85$) muodostettiin vastauksista kolmeen kysymykseen/väitteeseen: “Kuinka pyhtääläinen koet olevasi?”. “Pyhtää on kuin osa itseäni” (samaa vai eri mieltä?) ja “Kuinka vahvasti katsot kuuluvasi seuraaviin ryhmiin: pyhtääläiset?”.

³ Pyhtäällä asumisen ajalla tarkoitamme Pyhtäällä asuttua osuutta haastatellun eliniästä.

⁴ Olemme määritelleet ”melko voimakkaan” samastumisen vähintään arvona 5,5 samastumisindeksin asteikolla 0–10 ja ”voimakkaan” samastumisen vähintään arvona 7,5 asteikolla 0–10.

Huomionarvoista on, ettei kuntalaisuuteen samastumisen voimistuminen ole ainoastaan pyhtääläinen ilmiö. Myös kuntaliiton teettämässä Arttu-tutkimusohjelmassa on todettu kuntalaisuuteen samastumisen voimistuneen viime vuosina (Pekola-Sjöblom & Jäntti 2009).

Edellä käsitelimme suomalaisen yhteiskunnan vuosituhannen vaihteessa läpikäymää muutosta. Esitimme tulkinnan, jonka mukaan suuret yhteiskunnalliset ja ideologiset muutokset, joita Suomi on läpikäynyt vuosien 1993 ja 2007 välisenä aikana, ovat synnyttäneet epävarmuutta, joka näkyy säilyttämisarvojen voimistumisena (ks. myös luku 2 tässä kirjassa). Sen lisäksi oletimme, että säilyttämisarvot ovat yhteydessä samastumiseen siten, että voimakkaat säilyttämisarvot liittyvät voimakkaaseen samastumiseen. Näin myös aineiston perusteella oli: säilyttämisarvojen tärkeys oli yhteydessä pyhtääläisyyteen samastumiseen (liitetaulukko 2).

6.5 Kansallisuuteen samastuminen vuosina 1993 ja 2007

Kansallisella samastumisella voidaan viitata kotona olemisen tunteeseen tai kulttuurisiteisiin yhteisön kanssa. Kansallinen samastuminen voi myös tarkoittaa omaksi koetulle kansalliselle ryhmälle tärkeiden arvojen ja tavoitteiden kannattamista (Anttila 2007). Tässä yhteydessä määrittelemme kansallisen samastumisen aikaisemmin esitetyn kolmiulotteisen määritelmän perusteella (ks. Tajfel & Turner 1979): henkilö on samastanut suomalaisuuteen, kun hän luokittelee itsensä suomalaiseksi, katsoo omaavansa emotionaalisen siteen suomalaisia kohtaan sekä arvostaa ryhmää samastumisen kohteena⁵.

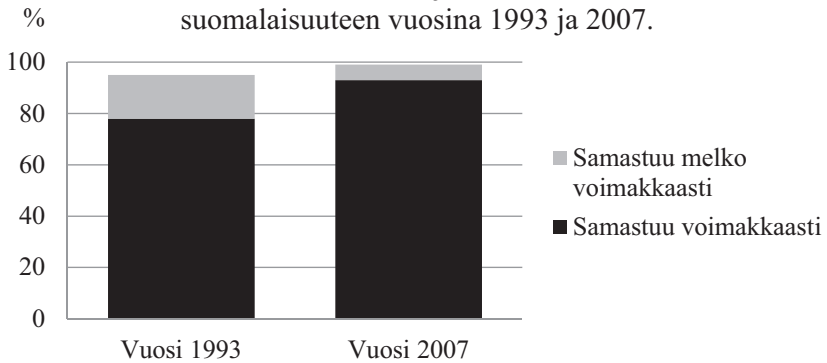
Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että Suomessa asuville suomalaisuus on keskeinen sosiaalinen identiteetti. Esimerkiksi Kuntaliiton teettämässä Arttu-tutkimuksessa vuosien 1996–2008 ajanjaksona voimakas ja melko voimakas samastuminen on vaihdellut 81–77 prosentin välillä siten, että samastuminen on ollut voimakainta vuonna 1996. Vuonna 2003 kerätyssä ISSP-tutkimuksessa 90 prosenttia vastaajista koki Suomen läheiseksi ja 88 prosenttia vastaajista oli vähintään melko ylpeä suomalaisuudestaan (Oinonen ym. 2005).

Pyhtäältä tehdyt havainnot osoittavat, että tutkittuna ajanjaksona suomalaisuus miellettiin erittäin tärkeäksi sosiaalisesti identiteetiksi – tärkeämmäksi kuin pyhtääläisyys. Kuten pyhtääläisyyden, myös suomalaisuuden tärkeys samastumisen kohteena oli lisääntynyt (kuvio 2). Taustamuuttujista sukupuoli oli ainoa kansallista samastumista selittävä muuttuja. Naiset samastuivat suomalaisuuteen miehiä voimakkaammin.

---

⁵ Suomalaisuuteen samastumista mittaava summamuuttuja ($\alpha=0,76$) muodostettiin vastauksista kolmeen kysymykseen/väitteeseen: “Kuinka suomalainen koet olevasi?”. “Suomalaisuus on minulle tärkeä asia” (samaa vai eri mieltä?) ja “Kuinka vahvasti katsot kuuluvasi seuraaviin ryhmiin: suomalaiset?”.

Kuvio 2. Haastateltujen samastuminen suomalaisuuteen vuosina 1993 ja 2007.

Sen lisäksi, että samastuminen suomalaisuuteen oli voimistunut, se oli yhteydessä Schwartzin arvoteorian säilyttämisarvoihin. Kun säilyttämisarvot olivat tärkeitä, myös samastuminen oli voimakasta (liitetaulukko 3). Näin näkemys, jonka mukaan voimakkaat säilyttämisarvot liittyvät voimakkaaseen samastumiseen, näytti saavan lisää tukea. Vuoden 2007 aineistossa säilyttämisarvojen yhteys kansalliseen identiteettiin ei kuitenkaan pätenyt. Kun eri vuosien aineistoja tarkasteltiin erikseen, säilyttämisarvoilla ei vuonna 2007 ollut lainkaan yhteyttä kansalliseen samastumiseen.

Koska emme voineet esittää yksiselitteisiä tulkintoja säilyttämisarvojen ja kansallisen samastumisen välisestä yhteydestä, tarkastelimme suomalaisiksi samastumista ja säilyttämisarvoja vielä toisesta näkökulmasta. Edellä tarkastellun samastumisen *voimakkuuden* lisäksi tarkastelimme samastumista suomalaisuuteen liittyvien merkitysten ja niiden yhdenmukaisuuden näkökulmasta. Nyt kiinnostuksemme kohteena ei ollut samastumisen voimakkuus vaan suomalaisuuteen liittyvien sisältöjen tuttuus. Tuttuudella emme tarkoita ”oikeiden” suomalaisuuteen liittyvien sisältöjen tietämistä vaan *tavanomaisten* suomalaisuuteen liitettyjen mielikuvien jakamista toisten kanssa. Tutkimme siis, miten vastaajien mielikuvat suomalai-

suudesta vastasivat *tyypillisiä* suomalaisuuteen liitettyjä mielikuvia, ja sitä, kuinka yksimielisiä vastaajat olivat suomalaisuuteen liittyvistä merkityksistä. Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että samastuminen lisää yksilön ryhmälle tyypillistä käyttäytymistä, asenteita tai havainnointia (Turner ym. 1994; Reid & Hogg 2005).

Sekä vuonna 1993 että vuonna 2007 pyhtääläisiä haastateltuja pyydettiin arvioimaan – asteikolla yhdestä viiteen – kuinka hyvin eräät, valikoidut sanat tai asiat (kuten työ, suvaitsevaisuus, vastuu tai vaatimattomuus) heidän mielestensä kuvasivat suomalaisuutta⁶. Muodostimme vastauksista yhdenmukaisuusindeksin määrittelemällä ensin kullekin sanalle tyypillisimmän vastauksen kyseisen vuoden haastatteluissa ja laskemalla tämän jälkeen, kuinka paljon kunkin vastaajan arviot poikkesivat tästä tavanomaisesta vastauksesta⁷. Yksittäisen vastaajan tasolla yhdenmukaisuusindeksi kertoo sen, kuinka lähellä vastaajan arviot olivat tavallisista suomalaisuutta koskevista arvioista. Vuosiaineistojen tasolla yhdenmukaisuusindeksi kertoo sen, kuinka lähelle toisiaan haastateltujen arviot olivat eri vuosina sijoittuneet.

Merkitysten yhdenmukaisuus oli vahvistunut vuodesta 1993 vuoteen 2007: vastaajat erottelivat suomalaisuutta määritteleviä sisältöjä aiempaa yhdenmukaisemmalla tavalla ja olivat aiempaa yksimielisempiä siitä, mitä suomalaisuus lopulta merkitsee (liitetau-

---

⁶ Sanalista on peräisin György Csepelin ym. (1995) tutkimuksesta ja käsitti kokonaisuudessaan 59 sanaa: teräs, perustuslaki, kasvot, tuote, valtio, demokratia, terveys, elämä, elintaso, sivistyneistö, mielenlaatu, kehitys, vallankumous, maaperä, vastuu, kaupankäynti, kristinusko, ympäristö, keskiluokka, kutsumus, matematiikka, menneisyys, työ, työntekijä, taide, kansantalous, kansantulo, maanviljelijä, koulutus, raha, etevämyyys, itsenäisyys, sosialismi, yhteisö, edistys, kotimaa, itsetuntemus, maanpuolustus, sankari, huumori, oikeus, teollisuus, kirjallisuus, koulu, maku, nykyaika, kansalainen, kohtalo, vapaus, ammattitaito, henki, osuuskunta, suvaitsevaisuus, veri, kieli, tiede, luonto, kansalaissota ja vaatimattomuus (ks. myös Anttila 2007).

⁷ Silloin kun tyypillisiä vastauksia oli enemmän kuin yksi, käytimme referenssinä vastausten keskiarvoa.

lukko 1). Sen lisäksi, että sisältöjen yhdenmukaisuus oli lisääntynyt, voimakkaat säilyttämisarvot olivat aineistossa yhteydessä voimakkaaseen samanmielisyyteen. Toisin sanoen, säilyttämisarvot olivat yhteydessä tyypillisen suomalaisuuden määrittelyn kanssa (liitetaulukko 4). Itse asiassa säilyttämisarvot selittivät kansallisten mielikuvien yhdenmukaisuutta paremmin kuin yksikään toinen taustatekijöistämme – myös haastatteluvuotta paremmin. Lisäksi haastatteluvuosien välillä havaittu ero heikkeni huomioidessamme säilyttämisarvojen vaihtelun. Säilyttämisarvojen vahvistumisella voitiin siten selittää merkitysten yhdenmukaisuudessa havaittuja eroja vuosien 1993 ja 2007 välillä.

6.6 Eurooppalaisuuden samastuminen vuosina 1993 ja 2007

Kun vuonna 1993 Pyhtäältä kerättiin aineistoa, Suomi ei vielä kuulunut Euroopan unioniin ja yhteinen eurooppalainen valuutta vaikutti, katsojasta riippuen, päiväunelta tai painajaiselta. Vuonna 2007 tilanne oli täysin toinen. Pyhtääläiset olivat saaneet maistaa eurooppalaista lainsäädäntöä jo yli kymmenen vuoden ajan. Vuoden 2007 keväällä Euroopan Unionin jäsenyyden kannatus oli Suomessa melko pientä, mikäli sitä verrataan EU:n jäsenmaiden keskiarvoon. Suomalaisista 42 prosenttia piti Euroopan Unionin jäsenyyttä hyvänä asiana, kun taas 24 prosenttia piti sitä huonona. (Euroopan komissio 17.2.2012, 23).

Tutkimuksemme taustamuuttujista eurooppalaisuuden samastumista⁸ selittivät Pyhtäällä asumisen aika ja ikä (liitetaulukko

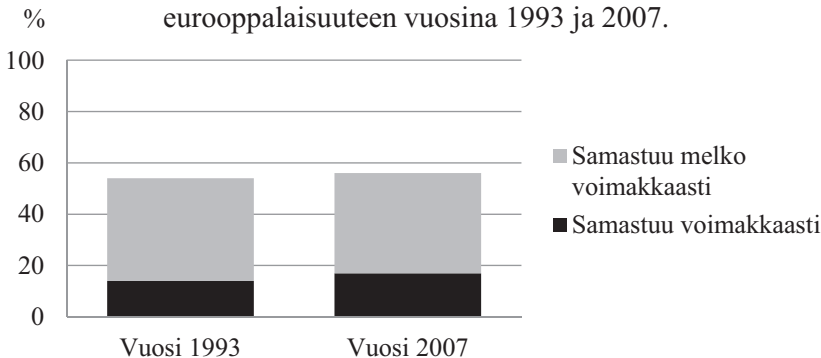
---

⁸ Eurooppalaisuuden samastumista mittaava summamuuttuja ($\alpha=0,63$) muodostettiin vastauksista kolmeen kysymykseen/väitteeseen: “Kuinka eurooppalainen koet olevasi?”, “Eurooppa samastumiskohteena ei merkitse

5). Pyhtäällä asumisen aika oli negatiivisessa yhteydessä eurooppalaisuuteen samastumisen kanssa. Mitä kauemmin henkilö oli asunut Pyhtäällä, sitä epätodennäköisemmin hän samastui eurooppalaisuuteen. Aikaisemmista tutkimuksista poiketen eurooppalaisuuteen samastuminen lisääntyi iän myötä. Sekä vuonna 2003–2004 Suomessa kerätyn ISSP-aineiston (Oinonen ym. 2005) että vuoden 2007 Eurobarometrin mukaan EU:n kannatus vähenee iän myötä (Euroopan komissio 17.2.2012, 23–24). Vaikka tässä yhteydessä tutkimme eurooppalaisuuteen samastumista sinänsä emmekä EU-myönteisyyttä, voimme olettaa niiden vertautuvan jossain määrin toisiinsa.

Toisin kuin kotiseutuun ja kansallisuuteen samastuminen, eurooppalaisuuteen samastuminen ei Pyhtäällä ollut muuttunut vuosien 1993 ja 2007 välillä (kuvio 3). Kolmesta tutkitusta samastumisen kohteesta – pyhtääläisyydestä, suomalaisuudesta ja eurooppalaisuudesta – eurooppalaisuus koettiin myös kaikkein merkityksettömimmäksi.

Kuvio 3. Haastateltujen samastuminen eurooppalaisuuteen vuosina 1993 ja 2007.

---

minulle mitään” (samaa vai eri mieltä?) ja “Kuinka vahvasti katsot kuuluvasi seuraaviin ryhmiin: eurooppalaiset?”.

Analyysi osoitti, että eurooppalaisuus ei tarjoa samankaltaista vahvaa samastumiskohdetta kuin mitä suomalaisuus ja pyhtääläisyys tarjoavat. Sen lisäksi, ettei eurooppalaisuuteen samastuminen ollut lisääntynyt tutkittuna ajanjaksona, se oli myös sitä vähäisempää, mitä enemmän haastatellut arvostivat säilyttämisarvoja (liitetaulukko 5). Säilyttämisarvojen tärkeyden ja eurooppalaisuuteen samastumisen välillä oli aineistossa siis negatiivinen yhteys.

Tähän asti olemme käsitelleet pyhtääläisyyttä, suomalaisuutta ja eurooppalaisuutta toisilleen erillisinä konstruktioina. Ennen kuin siirrymme yhteenvetoon, pohdimme vielä sitä, kuinka nämä kolme konstruktioita määrittävät suhteessa toisiinsa. Havaintojen perusteella eurooppalaisuus, suomalaisuus ja pyhtääläisyys muodostivat vuonna 2007 kaksi toisistaan erillistä samastumisen kohteiden kokonaisuutta. Ensimmäisen kokonaisuuden muodostivat samastuminen pyhtääläisyyteen ja suomalaisuuteen. Tähän samastumisten kokonaisuuteen kuului myös samastuminen perheeseen, sukuun ja ystäviin⁹. Samastuminen eurooppalaisuuteen muodosti toisen, suomalaisuudesta, pyhtääläisyydestä ja lähipiiristä erillisen kohteen. Eurooppalaisuuteen samastuminen ei ollut yhteydessä suomalaisuuteen tai lähipiiriin samastumisen kanssa mutta ei myöskään niille vastakkainen. Sitä vastoin voimakas samastuminen eurooppalaisuuteen merkitsi todennäköisesti vähäistä samastumista pyhtääläisyyteen (taulukko 1).

---

⁹ Perheeseen, sukuun ja ystäviin, ts. lähipiiriin samastumista mittaava summamuuttuja ($\alpha=0,60$) muodostettiin vastauksista kolmeen kysymykseen: "Kuinka vahvasti katsot kuuluvasi seuraaviin ryhmiin: sukusi... perheesi... ystäväsi?".

Taulukko 1. Lähipiiriin, pyhtääläisyyteen, suomalaisuuteen ja eurooppalaisuuteen samastumisen väliset korrelaatiot vuonna 2007.

	Lähipiiriin samastuminen	Pyhtääläisyyteen samastuminen	Suomalaisuuteen samastuminen
Pyhtääläisyyteen samastuminen	0,17*		
Suomalaisuuteen samastuminen	0,41****	0,27***	
Eurooppalaisuuteen samastuminen	-0,03	-0,17*	0,07

Huom. * $p < 0,10$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$; **** $p < 0,001$.

6.7 Loppuyhteenveto

Olemme edellä eritelleet Pyhtäällä asuvien samastumista pyhtääläisyyteen, suomalaisuuteen ja eurooppalaisuuteen vuosina 1993 ja 2007. Tekemiemme havaintojen mukaan vuonna 2007 haastatellut Pyhtään kunnan asukkaat ilmaisivat vuonna 1993 haastateltuja asukkaita voimakkaampaa samastumista sekä suomalaisuutta että pyhtääläisyyttä kohtaan. Kolmesta samastumisen kohteesta eurooppalaisuus oli säilynyt vähiten tärkeänä eikä sen tärkeydessä ollut tapahtunut muutosta. Totesimme myös, että Schwartzin arvoteorian säilyttämisarvojen tärkeys oli vahvistunut tutkittuna ajankohtana.

Suomalaisuuteen ja pyhtääläisyyteen samastumisessa tapahtunutta voimistumista olemme yrittäneet ymmärtää vuosituhaten vaihteessa tapahtuneen yhteiskunnallisen muutoksen viitekehyksestä käsin. Yhteiskunnallisista muutoksista olemme käsitelleet lähemmin talous- ja sosiaalipolitiikan muutoksia. Olemme myös käsitelleet yksilön vastuuta korostavan ideologian voimistumista tilanteessa, jossa perinteisten auktoriteettien asema on väitetyesti heikentynyt. Olemme lähestyneet aineistoa

taustaoletuksella, jonka mukaan tämänkaltainen nopea muutos synnyttää tilanteen, jossa epävarmuus lisääntyy ja joka puolestaan näkyy säilyttämisarvojen vahvistumisena (ks. Roccas ym. 2010). Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että säilyttämisarvojen tärkeys on yhteydessä vahvaan samastumiseen (mt.). Analyysimme antoivat tukea näille oletuksille. Sekä pyhtääläisyyteen että kansallisuuteen samastuminen oli yhteydessä säilyttämisarvojen tärkeyteen. Kansallisuuteen samastumisen tapauksessa yhteys oli kuitenkin vuoden 2007 osalta tulkinnanvaraisempi. Lisävahvistusta säilyttämisarvojen ja samastumisen yhteydestä kuitenkin saimme, kun tarkastelimme suomalaisuuteen liitettyjen merkitysten yhdenmukaisuutta. Totesimme, että vahvat säilyttämisarvot olivat yhteydessä vahvaan yhdenmukaisuuteen merkityksenannossa. Säilyttämisen tärkeys oli edelleen yhteydessä vähäiseen eurooppalaisuuteen samastumiseen, mikä mahdollisesti selittyy eurooppalaisen identiteetin vaikeammin hahmottuvalla sisällöllä.

Amerikkalainen sosiologi Richard Sennett (2002) on esittänyt tulkinnan, jonka mukaan nykyinen, joustavaan markkinatalouteen perustuva yhteiskuntajärjestys on herättänyt meissä yhteisöllisyyden kaipuun. Samastuminen ryhmiin on keino puolustautua muutosten herättämää hämmennystä ja epävarmuutta vastaan. Alussa esittämämme oletukset ovat melko yhtenevät Sennettin esittämän väitteen kanssa. Siitä, onko Pyhtäällä havaitsemiemme muutosten alkuun paneva voima yritys puolustautua hämmennystä ja epävarmuutta vastaan, emme voi tietenkään sanoa mitään varmaa. Emme ylipäänsä tiedä, onko Sennettin esittämää hypoteesia mahdollista osoittaa empiirisesti oikeaksi tai vääräksi. Mitä siis voimme kirjata tutkimuksemme tulokseksi? Psykologisen muutoksen tutkiminen kahdella, eri ajankohtina kerätyllä aineistolla, joiden vastaajina ovat eri ihmiset, ei ole ongelmatonta. Kuitenkin voimme väittää tietävämme, että vuonna 2007 haastatellut ihmiset ilmaisivat keskimäärin suurempaa samastu-

mista pyhtääläisyyttä ja suomalaisuutta kohtaan sekä keskimäärin vahvempaa kiinnittymistä säilyttämisarvoihin kuin vuonna 1993 haastatellut ihmiset. Pystyimme myös osoittamaan yhteyden suomalaisuuteen ja pyhtääläisyyteen samastumisen ja arvojen välillä.

Vaikka edellä esittämäämme näkemystä, jonka mukaan havaittujen ilmiöiden takana olisivat Suomea ravisuttaneet muutokset ja niiden mahdollisesti synnyttämä epävarmuus, voidaan pitää vain yhtenä mahdollisena selityksenä empiirisille havainnoillemme, on mahdollista spekuloida sillä, että käynnissä olevat yhteiskunnalliset ja sosiaalipsykologiset prosessit saattavat johtaa yllättäviin seuraamuksiin. Yhteiskunnallisten rakenteiden purkautuminen ja yksilöiden vastuullistaminen eivät välttämättä johda yksilöitymiseen vaan myös aiempaa vahvempaan kiinnittymiseen selvärajaisiin kuviteltuihin yhteisöihin.

Lähteet

- Anderson, B. (1991). *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism* (2. painos). Lontoo: Verso.
- Anttila, J. (2007). *Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samastuminen* (Sosiaalipsykologisia tutkimuksia 14). Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Beck, U (1995). Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa U. Beck, A. Giddens & S. Lash, *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio* (suom. L. Lehto) (s. 11–82). Tampere: Vastapaino. (Alkuperäinen teos julkaistu 1994.)
- Csepeli, G., Larsen, K., Groberg, D., Krumov, K., Andrejeva, L., Kashlekeva, N., Russinova, Z. & Ommudsen R. (1995). Ideology and identity: a national outlook. *Journal of Peace Research*, 32, 165–179.

- Euroopan komissio (17.2.2012). *Eurobarometri 67. Kansalaismielipide Euroopan unionissa. Kevät 2007* (Kansallinen raportti/Suomi). Haettu osoitteesta http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb67/eb67_fi_n at.pdf.
- Giddens, A (1995). Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa U. Beck, A. Giddens & S. Lash, *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio* (suom. L. Lehto) (s. 83–152). Tampere: Vastapaino. (Alkuperäinen teos julkaistu 1994.)
- Heiskala, R. (2006). Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Teoksessa R. Heiskala & E. Luhtakallio (toim.), *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* (s. 14–42). Helsinki: Gaudeamus.
- Julkunen, R. (2001). *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, R. (2006). *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.
- Miller, P. & Rose, N. (2010). *Miten meitä hallitaan* (suom. R. Suikkanen). Tampere: Vastapaino. (Alkuperäinen teos julkaistu 2008.)
- Oinonen, E., Blom, R. & Melin, H. (2005). *Onni olla suomalainen? Kansallinen identiteetti ja kansallisuus* (Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 1). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
- Pekola-Sjöblom, M. & Jäntti, A. (2009). *Kuntalaisten samaistuminen erilaisiin alueellisiin kokonaisuuksiin* (Paras-arviointitutkimusohjelma ARTTU/Kuntalaistutkimus 2008). Helsinki: Kuntaliitto.
- Puuhiniemi, M. (2006). *Täsmäelämän ja uusyhteisöllisyyden aika*. Espoo: Limor kustannus.
- Reicher, S. & Hopkins, N. (2001). *Self and nation*. Lontoo: Sage.

- Reid, S.A. & Hogg, M. A. (2005). Uncertainty reduction, self-enhancement, and ingroup identification. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 804–817.
- Roccas, S., Schwartz, S. & Amit, A. (2010). Personal value priorities and national identification. *Political Psychology*, 31, 393–419.
- Sani, F., Bowe, M., Herrera, M., Manna, C., Cossa, T., Miao, X. & Zhou, Y. (2007). Perceived collective continuity: Seeing groups as entities that move through time. *European Journal of Social Psychology*, 37, 1118–1134.
- Schwartz, S. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. Teoksessa M. Zanna (toim.), *Advances in experimental social psychology* (s. 1–65). New York: Academic Press.
- Sennett, R. (2002). *Työn uusi järjestys. Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta* (suom. E. Kivinen & D. Kivinen). Tampere: Vastapaino. (Alkuperäinen teos julkaistu 1998.)
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. Teoksessa W.G. Austin & S. Worchel (toim.), *The social psychology of intergroup relations* (s. 33–47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Turner, J. C., Oakes, P. J., Haslam, S. A. & McGarty, C. (1994). Self and collective: Cognition and social context. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 454–463.
- Verkuyten, M. (2005). *The social psychology of ethnic identity*. New York: Psychology Press.

Liitetaulukot (lukuun 6)

Liitetaulukko 1. Taustamuuttujien perustiedot (N=283). Keskiarvot ja keskihajonnat (sulkeissa).

	Vuosi 1993	Vuosi 2007	Eron merkit- sevyys
Vastaajan ikä	41,9 (12,7)	43,2 (13,2)	p=ns.
Pyhtäällä asuminen (%-osuus iästä)	63,7 (33,5)	64,3 (36,6)	p=ns.
Pyhtääläisyyteen samastuminen (asteikolla 0–10)	6,0 (2,6)	6,7 (2,3)	p=0,015; t(269,1)=2,45
Suomalaisuuteen samastuminen (asteikolla 0–10)	8,6 (1,8)	9,2 (1,1)	p<0,001; t(278,9)=3,74
Eurooppalaisuuteen samastuminen (asteikolla 0–10)	5,4 (2,1)	5,8 (1,8)	p=ns.
Lähipiiriin samastuminen (asteikolla 0–10)	6,1 (0,8)	6,4 (0,7)	p=0,015; t(281)=2,46
Säilyttämisarvojen tärkeys	1,00 (0,15)	1,03 (0,12)	p=0,033; t(271,9)=2,14
Kansallisten merkitysten yhdenmukaisuus (max 236)	191,3 (16,0)	194,8 (18,3)	p=0,086; t(281)=1,72
HAASTATELLUT			
Yhteensä	167	116	
Naisten osuus	46 %	53 %	

Huom. ns.=ei-merkitsevä.

Liitetaulukko 2. Lineaarinen regressioanalyysi säilyttämisarvojen, haastatteluvuoden, iän, sukupuolen ja Pyhtäällä asumisen yhteydestä pyhtääläisyyteen samastumiseen. Standardoidut regressiokertoimet.

Taustatekijät	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Haastattelun vuosi (2007)	0,14****	0,14**	0,12**
Ikä		0,05	0,00
Sukupuoli (nainen)		-0,04	-0,03
Pyhtäällä asuminen		0,39****	0,38****
Säilyttämisarvojen tärkeys			0,18***
R^2	0,02**	0,18****	0,21****
ΔR^2		0,16****	0,03***

* $p < 0,10$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$; **** $p < 0,001$.

Liitetaulukko 3. Lineaarinen regressioanalyysi säilyttämisarvojen, haastatteluvuoden, iän ja sukupuolen yhteydestä suomalaisuuteen samastumiseen. Standardoidut regressiokertoimet.

Taustatekijät	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Haastattelun vuosi (2007)	0,20****	0,19***	0,17***
Ikä		0,01	-0,04
Sukupuoli (nainen)		0,17***	0,18***
Säilyttämisarvojen tärkeys			0,18***
R^2	0,04****	0,07****	0,10****
ΔR^2		0,03**	0,03***

* $p < 0,10$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$; **** $p < 0,001$.

Liitetaulukko 4. Lineaarinen regressioanalyysi säilyttämisarvojen, haastatteluvuoden, iän ja sukupuolen yhteydestä kansallisten mielikuvien yhdenmukaisuuteen. Standardoidut regressiokertoimet.

Taustatekijät	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Haastattelun vuosi (2007)	0,10*	0,10*	0,08
Ikä		0,04	0,00
Sukupuoli (nainen)		0,01	0,02
Säilyttämisarvojen tärkeys			0,14**
R^2	0,01*	0,01	0,03*
ΔR^2		0,00	0,02**

* $p < 0,10$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$; **** $p < 0,001$.

Liitetaulukko 5. Lineaarinen regressioanalyysi säilyttämisarvojen, haastatteluvuoden, iän, sukupuolen ja Pyhtäällä asumisen yhteydestä eurooppalaisuuteen samastumiseen. Standardoidut regressiokertoimet.

Taustatekijät	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Haastattelun vuosi (2007)	0,10	0,08	0,11*
Ikä		0,14**	0,20***
Sukupuoli (nainen)		0,10*	0,08
Pyhtäällä asuminen		-0,12**	-0,10*
Säilyttämisarvojen tärkeys			-0,18***
R^2	0,01	0,06***	0,08****
ΔR^2		0,05***	0,02**

* $p < 0,10$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$; **** $p < 0,001$.

Liite 1:

Aineiston edustavuus

Antero Olakivi

Tähän tutkimukseen haastatellut henkilöt edustavat ennen muuta itseään. Lomakeaineistoihin perustuvassa surveytutkimuksessa on kuitenkin tapana miettiä, kuinka hyvin ja luotettavasti aineistosta tehtävät havainnot ja johtopäätökset voidaan yleistää koskemaan perusjoukkoa, tässä tapauksessa Pyhtäällä aineistonkeruun hetkellä asunutta 18–65-vuotiasta suomen- ja ruotsinkielistä väestöä. Tämänkaltaista tarkastelua on tapana kutsua katoanalyysiksi.

Tutkimusaineiston ja väestötilastojen perusteella tiedetään haastatteluihin osallistuneiden ja Pyhtäällä haastatteluhetkellä asuneiden ikä, sukupuoli ja äidinkieli. Perusteellinen vuosien 1982 ja 1993 aineistojen katoanalyysi on esitelty kattavasti toisaalla (Pohjanheimo 1997, 68–72) eikä siihen ole tässä yhteydessä tarvetta palata, riittää kun todetaan, että tarkasteltaessa aineistojen edustavuutta näyttää vuoden 1982 aineisto luotettavimmalta. Tämä aineisto ei eroa ikä-, kieli- tai sukupuolijakaumaltaan vuonna 1982 Pyhtäällä asuneesta väestöstä. Kieli- ja sukupuolijakaumaltaan myös vuoden 1993 aineisto näyttää vastaavan Pyhtäällä asunutta väestöä, mutta alle 30-vuotiaat ovat tässä aineistossa aliedustettuna kun taas yli 40-vuotiailla on aineistossa yliedustus. (Pohjanheimo 1997, 69–72.) Lievä epäedustavuus johtuu otannasta, siitä että väestörekisteristä poimituun satunnaisotokseen oli tullut Pyhtään väestöstä poikkeava ikä- ja sukupuolijakauma. Vuoden 2007 aineisto näyttää sekin kohtalaisen edustavalta: aineiston ikä- ja sukupuolijakaumat vastaavat Pyhtään saman vuoden ikä- ja sukupuolijakaumia. Ainoastaan äidinkieleltään ruotsinkieliset ovat tässä aineistossa paikkakunnan kielijakaumaan verrattuna

yliedustettuina, suomenkieliset vastaavasti aliedustettuina. (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Haastateltujen ja pyhtääläisten ikä, sukupuoli ja äidin-kieli vuonna 2007 (%).

	Aineisto	Pyhtää vuonna 2007 ^a
SUKUPUOLI		
Mies	50	52
Nainen	50	48
Yhteensä	100	100
(N)	(245)	(3069)
$\chi^2(1)=0,48$; $p=0,490$		
ÄIDINKIELI		
Suomi	86	92
Ruotsi	14	8
Yhteensä	100	100
(N)	(245)	(3069)
$\chi^2(1)=13,2$; $p<0,001$		
IKÄLUOKKA		
18–30	16	17
31–40	21	19
41–50	27	25
51–65	36	39
Yhteensä	100	100
(N)	(245)	(3069)
$\chi^2(3)=1,79$; $p=0,617$		

^a Lähde: Tilastokeskus (10.8.2011).

Aineistojen edustavuutta voidaan tarkastella vielä vertaamalla haastatteluihin osallistuneiden ja Pyhtään kunnan asukkaiden koulutustasoa ja työllisyysstatusta eri aineistonkeruuvuosina. Koulutustarkastelussa yksikään kolmesta aineistosta ei vaikuta aivan edustavalta (taulukko 2). Vuosien saatossa vinouman suunta on kuitenkin muuttunut. Vuonna 1982 *vähemmän* opiskelleet pyhtääläi-

set olivat aineistossa yliedustettuina, kun myöhemmin yliedustettuina ovat olleet *enemmän* koulutetut kunnan asukkaat, vuonna 1993 erityisesti korkeakoulututkinnon suorittaneet. Toisaalta myös itse vertailu on hieman epäluotettavaa, sillä tutkintojen ja koulutustasojen luokitukset ovat vuosien saatossa muuttuneet, eikä Tilastokeskus edes tarjoa avointa tilastotietoa 18–65-vuotiaiden pyhtääläisten koulutusjakaumasta, vaan aineiston jakaumaa on jouduttu vertaamaan 20–64-vuotiaisiin pyhtääläisiin.

Taulukko 2. Haastateltujen ja pyhtääläisten koulutus vuosina 1982, 1993 ja 2007 (%).

	Aineisto	Pyhtää ^a
VUOSI 1982		
Perusaste	72	54
Keskiaste	24	43
Korkeakouluaste	4	4
Yhteensä	100	100
(N)	(190)	(3046)
$\chi^2(2)=27,2; p<0,001$		
VUOSI 1993		
Perusaste	38	37
Keskiaste	51	58
Korkeakouluaste	11	5
Yhteensä	100	100
(N)	(188)	(3186)
$\chi^2(2)=13,8; p=0,001$		
VUOSI 2007		
Perusaste	16	24
Keskiaste	70	63
Korkeakouluaste	15	13
Yhteensä	100	100
(N)	(245)	(2973)
$\chi^2(2)=9,59; p=0,008$		

^a Tilastossa 20–64-vuotiaat pyhtääläiset. Lähde: Tilastokeskus (4.7.2012).

Sama varaus koskee työllisyystilanteiden vertailua haastateltujen ja pyhtääläisten välillä (taulukko 2). Koska vuoden 1982 Pyhtäätä koskevia työllisyystilastoja ei ole saatavilla, on seuraavassa kyseisen vuoden aineistoa verrattu koko Kymenlaakson 15–74-vuotiaaseen väestöön. Vuosien 1993 ja 2007 haastateltuja on jälleen verrattu 20–64-vuotiaisiin pyhtääläisiin. Vertailujen perusteella vuoden 1982 aineisto näyttäisi vähiten edustavalta: tuossa aineistossa työssäkäyvät pyhtääläiset ovat kenties aavistuksen ylliedustettuja suhteessa opiskelijoihin, eläkeläisiin, kotiäiteihin ja -isiin sekä muihin ”työelämän ulkopuolisiin”. Myöhemmissä aineistoissa epäluotettavuutta aiheuttaa enemmänkin työttömänä olleiden muita matalampi osallistuminen.

Taulukko 3. Haastateltujen ja pyhtääläisten työllisyystilanne vuosina 1982, 1993 ja 2007 (%).

	Aineisto	Pyhtää ^a
VUOSI 1982		
Työssä	74	62
Työtön	3	4
Muu (opiskelija, eläkeläinen, kotona jne.)	22	34
Yhteensä	100	100
(N)	(188)	(263760)
$\chi^2(2)=12,1; p=0,002$		
VUOSI 1993		
Työssä	67	60
Työtön	10	16
Muu (opiskelija, eläkeläinen, kotona jne.)	23	25
Yhteensä	100	100
(N)	(187)	(3186)
$\chi^2(2)=6,26; p=0,044$		
VUOSI 2007		
Työssä	75	73
Työtön	3	6
Muu (opiskelija, eläkeläinen, kotona jne.)	22	20
Yhteensä	100	100
(N)	(244)	(2973)
$\chi^2(2)=3,93; p=0,140$		

^a Vuoden 1982 tilastossa 15–74-vuotiaat Kymenlaakson asukkaat. Vuosien 1993 ja 2007 tilastoissa 20–64-vuotiaat pyhtääläiset. Lähde: Tilastokeskus (4.7.2012).

Yhteenvedona voidaan todeta, että haastatteluihin valikoituneet vastaavat kunkin haastatteluvuoden pyhtääläisiä ainakin sukupuolijakaumaltaan ja enimmäkseen myös kieli- ja ikäjakaumiltaan. Koulutusasteen perusteella aineistojen edustavuus näyttää

aavistuksen kyseenalaiselta, eniten vuoden 1982 aineiston, joka hie-
man yllättäen edustaa erityisesti matalasti koulutettuja pyhtääläisiä.
Vuoden 1982 haastatteluissa opiskelijoiden, eläkeläisten, kotiäitien- ja
isien sekä muiden pääasiallisesti työelämän ulkopuolella toimineiden
osallistuminen on ollut suhteellisesti muita ryhmiä vähäisempää. Vuo-
sina 1993 ja 2007 sama pätee erityisesti työttömänä olleisiin. Kenties
näitä pieniä osallistumiseroja tärkeämpää on kuitenkin huomata, että
kaikki kolme aineistoa muodostuvat eri taustatekijöiden mukaan
monipuolisesti erilaisten pyhtääläisten vastauksista. Tämän kirjan
artikkeleissa keskeistä ei ehkä olekaan aineiston edustavuus suhteessa
pyhtääläisiin, vaan itse aineistossa havaittavat, eri taustatekijöiden
mukaiset erot ja säännönmukaisuudet, kuten luvun 4 havainnot iän ja
koulutuksen yhteydestä työssä koettuun vaikutusvaltaan tai luvun 2
havainnot arvojen sukupuolieroista.

Yleisellä osallistumisaktiivisuudella mitattuna vuoden 2007
haastatteluihin osallistui selvästi matalin prosentti otoksesta (ks. kir-
jan luku 1). Osittain tämä selittyy haastateltavien tavoittamisen
muuttumisella vaikeammaksi. Kuitenkin silmäys Yhteiskuntatieteelli-
seen tietoaarkistoon (10.8.2011) tallennettuihin aineistoihin osoittaa,
että selvästä laskusta huolimatta myös vuoden 2007 vastausprosentti
kestää vertailun useimpiin arvoja, työtä sekä kansallista ja alueellista
identiteettiä sivuaviin 2000-luvun Suomessa kerättyihin
lomakeaineistoihin. Oikeastaan vain Tilastokeskus on 2000-luvulla
yltänyt selvästi suurempiin vastausprosentteihin (ks. esim. Lehto &
Sutela 2008, 227–228; European Social Survey 10.8.2011).

Lähteet

European Social Survey (10.8.2011). *ESS4 – 2008 Summary and
deviations*. Haettu osoitteesta
<http://ess.nsd.uib.no/ess/round4/deviations.html>.

- Lehto, A.-M. & Sutela, H. (2008). *Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pohjanheimo, E. (1997). *Arvojen muutos, työ ja sosiaalinen tausta: tutkimus työikäisistä pyhtääläisistä 1982–1993* (Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 1/1997). Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Tilastokeskus (4.7.2012). *Aluetietokanta Altika*. Haettu osoitteesta Työpajankatu 13 B, 2 krs., Helsinki.
- Tilastokeskus (10.8.2011). *StatFin-tilastotietokanta*. Haettu osoitteesta <http://www.stat.fi/tup/statfin/index.html>.
- Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (10.8.2011). *Arkistoidut kvantitatiiviset aineistot asiasanoittain*. Haettu osoitteesta http://www.fsd.uta.fi/aineistot/luettelo/kvanti_arkistoidut_asiasanoittain.html.

Liite 2:

Tutkimusryhmät vuosina 1975, 1982, 1993 ja 2007

Tutkimusryhmät ovat muodostuneet pääosin sosiaalipsykologian oppaineen opiskelijoista, opettajista ja tutkijoista. Tutkimusryhmien kaikki jäsenet ovat osallistuneet haastattelujen tekemiseen. Alla olevassa listassa tutkijoina mainitut ovat lisäksi keränneet Pyhtäältä aineistoa omaan tutkimukseensa. Nimet ovat tutkimusajankohdan muodossa. Pyhtää-aineistosta gradun tehneet on merkitty *:llä. Lisäksi Pyhtää-aineistosta ovat tehneet gradunsa Martti Puohiniemi (1978), Liisa Sillantaka (1979), Mirja Tiisanoja (1985) ja Riitta Kytömäki (1986). Töiden aiheet on lueteltu edellisessä Pyhtää-raportissa (Helkama & Pirttilä-Backman 1996).

Vuosi 1975

Helena Ahonen
 Tuula Ahonen
 Per-Erik Bredbacka
 Klaus Helkama (tutkija)
 Vilma Hänninen
 Seija Kaasinen*
 Karmela Liebkind (tutkija)
 Rauni Myllyniemi (tutkija)
 Lea Mäki-Kokkila
 Sampo Suihko
 Kari Viinisalo
 Kari Virkkula
 Lolo von Wright

Vuosi 1982

Anna-Mari Aalto*
Timo Harmo
Klaus Helkama (tutkija)
Tuija Huikuri-Salminen
Anne Koponen*
Sinikka Outinen*
Pekka Palmgren
Anna-Maija Pirttilä-Backman (tutkija)
Leena Rantanen*
Riitta Rinne
Simo Salminen
Renata Svedlin
Jarmo Tuokko
Antti Uutela (tutkija)

Vuosi 1993

Jorma Anttila (tutkija)
Klaus Helkama (tutkija)
Nils Holmberg
Erja Kontkanen*
Taina Lehtinen (tutkija)
Joonas Lehtipuu*
Niina Melanen
Miira Paukku
Anna-Maija Pirttilä-Backman (tutkija)
Esa Pohjanheimo (tutkija)
Outi Rautakoura
Virpi Sillanpää

Marianne Toiskallio
Susanna Winter

Vuosi 2007

Hanna Björkstrand
Monica Borgström
Eerika Finell (tutkija)
Eva Forss*
Klaus Helkama (tutkija)
Meri-Tuuli Hirvonen
Kaisa Kaseva
Liisa Larja
Antero Olakivi*
Kristina Pentti
Marjut Varjonen

Pyhtää on kunta Kymenlaaksossa, 16 kilometrin etäisyydellä Kotkasta, 120 kilometrin etäisyydellä Helsingistä ja 280 kilometrin etäisyydellä Pietarista.

Pyhtää-tutkimus on Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian oppiaineen hanke, jossa Pyhtään yhteiskunnallista ja psykologista muutosta on seurattu vuodesta 1975 alkaen.

Tämän kirjan artikkelit esittelevät Pyhtää-tutkimuksen historiaa ja tuoreimpia tutkimustuloksia erityisesti koskien arvomuutosta, työtä, identiteettejä ja hyvinvointia.

Helsingin yliopisto
Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:19
Sosiaalipsykologia

9178952110766571